

RAPPORTAGE

archeologisch bureauonderzoek

Stationsstraat e.o., Best, gemeente Best

Rapport archeologisch bureauonderzoek

Stationsstraat e.o., Best, Gemeente Best

Opdrachtgever	SDK Vastgoed Postbus 7050 5605 JB Eindhoven
Rapportnummer	24502.001
Versienummer ¹	2
Datum	17 mei 2024
Opsteller ²	De heer drs. A.H. Schutte
Kwaliteitscontrole	De heer drs. M. Stiekema

¹ Versie 1 betreft een rapport waarvan geen beoordeling van de bevoegde overheid is ontvangen, bij versie 2 is het rapport wel beoordeeld door de bevoegde overheid.

² Vrijgave

In onze rapportages wordt niet gewerkt met handtekeningen en/of parafen. Conform protocol en eisen uit het kwaliteitssysteem wordt het rapport aantoonbaar vrijgegeven.

KWALITEITSZORG

Econsultancy is onder meer gecertificeerd voor protocollen 4001, 4002, 4003 en 4004 van de BRL SIKB 4000. Verder is Econsultancy lid van de Nederlandse Vereniging van Archeologische Opgravingsbedrijven (NVAO). De leden van de NVAO bieden kwalitatief hoogstaand archeologisch onderzoek. Het lidmaatschap is een waarborg voor kwaliteit en betrouwbaarheid. Ook is Econsultancy aangesloten bij de Vereniging van Ondernemers in Archeologie (VOiA). De VOiA behartigt de belangen van meer dan 100 bedrijven in alle takken van de archeologie.

CERTIFICERING

Econsultancy werkt volgens een dynamisch kwaliteits- en milieusysteem, zoals beschreven in het kwaliteits- en milieuhand-boek. Ons kwaliteits- en milieusysteem is gecertificeerd volgens de eisen in de NEN-EN-ISO 9001 en NEN-EN-ISO 14001. Daarnaast staat veilig werken bij Econsultancy voorop en zijn we gecertificeerd voor VCA*.

BETROUWBAARHEID

Dit onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd, conform de toepasselijke en van kracht zijnde regelgeving. In dit kader dient ook opgemerkt te worden dat geraadpleegde bronnen niet altijd zonder fouten en volledig zijn. Daar Econsultancy voor het verkrijgen van historische informatie afhankelijk is van deze bronnen, kan Econsultancy niet instaan voor de juistheid en volledigheid van deze informatie.

Al onze rapportages worden opgesteld conform de 'Handreiking omgaan met AVG in bodemonderzoeken' opgesteld door de VKB (29 juni 2022). Hiermee voldoet de rapportage aan de eisen die de wet, NEN en KNA protocollen ons stellen en wordt tevens voldaan aan de AVG. Hierbij wordt opgemerkt dat wetgeving, waaronder wettelijke eisen uit de Erfgoedwet, prevaleert boven de AVG.

In het kader van de AVG dient, voorafgaand aan publicatie of bij uitlevering aan derden, bijlagen met kadastrale uittreksels en namen van opdrachtgevers, door de publicerende instantie, verwijderd dan wel zwart gelakt te worden.

RECHTEN

© Econsultancy bv,

Foto's en tekeningen: Econsultancy bv, tenzij anders vermeld.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende. Econsultancy aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN: 2210-8777 (Analoog rapport)

ISSN: 2210-8785 (Digitaal rapport E-depot)

INHOUDSOPGAVE

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS PLANGEBIED

SAMENVATTING

1	INLEIDING	1
2	BUREAUONDERZOEK	1
2.1	Doelstelling en onderzoeksvragen	1
2.2	Methoden	1
2.3	Afbakening en huidige situatie van het plangebied	2
2.4	Toekomstige situatie	4
2.5	Aardwetenschappelijke gegevens	5
2.6	Archeologische waarden	8
2.7	Beschrijving van het historische gebruik	11
2.8	Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	17
3	CONCLUSIE EN ADVIES	20

LITERATUUR

BRONNEN

KAARTEN

BIJLAGEN

TABELLEN

Tabel 2.1	Gegevens uit de Omgevingsrapportage van onderzoeken in het plangebied
Tabel 2.2	Aardwetenschappelijke gegevens plangebied
Tabel 2.3	Geraadpleegd historisch kaartmateriaal
Tabel 2.4	Verleende bouwvergunningen
Tabel 2.5	Gespecificeerde archeologische verwachting

KAARTEN

Kaart 1.	Het plangebied op de topografische kaart (1:25.000)
Kaart 2.	Het plangebied op de kadastrale kaart
Kaart 3.	Het plangebied op een luchtfoto uit 2022
Kaart 4.	Het plangebied op de gemeentelijke beleidskaart
Kaart 5.	Het plangebied op de Geomorfologische kaart 1: 50.000 van Nederland
Kaart 6.	Het plangebied op het actueel hoogtebestand (AHN4)
Kaart 7.	Het plangebied op de bodemkaart
Kaart 8.	Archeologische waarden en onderzoeken rondom het plangebied
Kaart 9.	Boorpuntenkaart onderzoek Becker en van de Graaf uit 2010.
Kaart 10.	Ligging proefsleuven met sporen van het onderzoek van VUHbs in 2011
Kaart 11.	Het plangebied op de Kadastrale minuut uit 1816
Kaart 12.	Het plangebied op het Bonneblad uit 1883
Kaart 13.	Het plangebied op het bonneblad uit 1900.
Kaart 14.	Het plangebied op het bonneblad uit 1928.
Kaart 15.	Het plangebied op de topografische kaart uit 1953
Kaart 16.	Het plangebied op de topografische kaart uit 1963
Kaart 17.	Het plangebied op de topografische kaart uit 1972
Kaart 18.	Het plangebied op de topografische kaart uit 1984
Kaart 19.	Het plangebied op de topografische kaart uit 1991
Kaart 20.	Het plangebied op de topografische kaart uit 1999
Kaart 21.	Het plangebied op de topografische kaart uit 2004
Kaart 22.	Het plangebied op de topografische kaart uit 2009
Kaart 23.	Advieskaart

BIJLAGEN

Bijlage 1.	Overzicht geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2.	Onderzoeksmeldingen
Bijlage 3.	Vondstmeldingen
Bijlage 4.	Bewoningsgeschiedenis van Nederland
Bijlage 5.	AMZ-cyclus
Bijlage 6.	Planontwerp
Bijlage 7.	Bouwtekeningen bioscoop

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS PLANGEBIED

Projectcode	24502.001	
Opdrachtgever	SDK Vastgoed	
Toponiem	Stationsstraat e.o.	
Plaats	Best	
Gemeente	Best	
Provincie	Noord-Brabant	
Kadastrale gegevens	Kadastrale gemeente Best, sectie H nummers 2120, 2121, 2126, 2127, 2130, 2135, 5759, 5912 t/m 5915, 5920, 6051, 6052, 6122, 6192 t/m 6195, 6219, 6514, 6515, 6758, 6760 t/m 6763, 6972, 6973 en 7114.	
Omvang plangebied	circa 2,62 ha	
Kaartblad	51B (1:25.000)	
Centrumcoördinaten (X/Y)	155233/391179	
Archeoregio NOaA	4: Brabants zandgebied	
Bevoegde overheid	Gemeente Best Raadhuisplein 1 5683 EA Best T: 140499 E: info@gemeentebest.nl	Contactpersoon: Mevr. C. Hageraats T: 14 0499 E: C.Hageraats@gembest.nl
Deskundige namens de bevoegde overheid	Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant Contactpersoon: J. de Raad Postbus 8035 5601 KA Eindhoven T: 088-3690638 E: J.deraad@odzob.nl	
Uitvoeringsperiode	Februari 2024	
Uitvoerder	Econsultancy, De heer drs. A.H. Schutte(Senior KNA Archeoloog)	
Onderzoeksmelding ARCHIS3	5506545100	
Beheer en plaats documentatie	Econsultancy en op termijn het provinciaal depot	

SAMENVATTING

Econsultancy heeft in opdracht van SDK Vastgoed in februari 2024 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Het plangebied is gelegen aan de Stationsstraat e.o. te Best in de gemeente Best. Men is voornemens in het plangebied 600 woningen en 2.500 m² commerciële ruimte te realiseren. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken, moet eerst het vigerend bestemmingsplan worden herzien onder de toets van de omgevingswet (tijdelijke alternatieve maatregel (TAM-IMRO)). Als onderdeel van de procedure moet een ruimtelijke onderbouwing worden opgesteld. Hierbij moet ook inzichtelijk worden gemaakt welke archeologische waarden binnen het plangebied kunnen worden verwacht en wat het effect is van eventuele ingrepen op deze archeologische waarden. De noodzaak tot archeologisch onderzoek vloeit voort uit het Verdrag van Malta (1992), de Wet ruimtelijke ordening (Wro, 2006) en de Erfgoedwet (2016).

Doel van het bureauonderzoek is een antwoord te vinden op de vraag wat de gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied is. Dit wordt uitgevoerd door middel van het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende en verwachte archeologische waarden.

Met de resultaten van het archeologisch onderzoek kan worden vastgesteld of binnen het plangebied archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn en of vervolgonderzoek dan wel planaanpassing noodzakelijk is.

Gespecificeerde archeologische verwachting bureauonderzoek

Als er naar de landschappelijke situatie van het plangebied wordt gekeken zijn er geen aanwijzingen dat er open water heeft gelegen in de directe omgeving van het plangebied en ligt het niet in een gradiëntzone. Op basis van deze kennis voldoet de landschappelijke locatie niet aan de voorkeuren van jagers en verzamelaars voor een tijdelijk kampement. Daarnaast zijn in het onderzoeksgebied ook geen vondsten uit het Paleolithicum en Mesolithicum aangetroffen. De archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied uit de perioden Paleolithicum en Mesolithicum is daarom laag. In de omgeving van het plangebied zijn enkele waarnemingen uit de perioden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd bekend. In het onderzoeksgebied zijn nederzettingssporen aangetroffen uit de Bronstijd tot in de Nieuwe tijd. Als er gekeken wordt naar de waarschijnlijke landschappelijke situatie van het plangebied dan zou het plangebied een geschikte locatie zijn voor de landbouwers. Daarom geldt er een hoge verwachting voor de periodes Neolithicum tot en met de Middeleeuwen. In de directe omgeving zijn meerdere vondsten uit Nieuwe tijd geregistreerd, wat te maken heeft met de gedeeltelijke ligging van het plangebied in de historische kern van Best. Deze sporen en vondsten zijn met name te relateren aan bewoning, akkerbouw/industriële activiteiten. Door het beschikbare historische kaartmateriaal is duidelijk dat in het plangebied vanaf de laatste kwart van de 19^e eeuw gedeeltelijk bebouwd is geweest, wat heden ten dagen ook nog het geval is. Op basis van de bekende gegevens kunnen er sporen en vondsten die in verband met het historisch gebruik worden verwacht waardoor er een hoge archeologische verwachting voor geldt voor resten uit de Nieuwe tijd.

Advies

Het zuidelijke deel van het plangebied is al onderzocht en hier is vastgesteld dat er geen behoudenswaardige archeologische resten aanwezig zullen zijn. Voor dit deel van het plangebied wordt daarom vrijgave geadviseerd.

Aan de noordoostzijde zijn ook delen van het plangebied op de archeologische beleidskaart vrijgeven waar bebouwing staat, ook voor dit deel wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd (zie kaart 23). Voor de rest van het plangebied is gezien de in dit onderzoek opgestelde archeologische verwachting vervolgonderzoek noodzakelijk om deze te toetsen. Gezien de omvang van het plangebied en de aanwezigheid van een hoge zwarte enkeerdgrond is in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode een verkennend booronderzoek. Verspreid in het plangebied dienen boringen te worden gezet om inzicht te krijgen in de toestand van het bodemprofiel. Ook dient gekeken te worden naar de aanwezigheid van mogelijke vegetatie- en/of cultuurlagen, die zichtbaar zijn als bodemverkleuringen. Door middel van het verkennend booronderzoek dient te worden vastgesteld of er binnen het plangebied archeologische resten in situ te verwachten zijn.

Gezien de aanwezigheid van bebouwing in het plangebied is de kans groot dat in het plangebied een verstoorde bodemopbouw aanwezig is. Een deel van deze bebouwing is historisch of heeft historische voorgangers en de verstoorte bodemopbouw zou archeologische resten kunnen zijn. Mogelijk dat bij het booronderzoek onderscheid kan worden gemaakt tussen recente diepgaande verstoring (van na 1945) en oudere bodemverstoringen die op archeologische resten kunnen wijzen.

Bovenstaand advies is van Econsultancy. Er is, op grond van de gebruikte onderzoeksmethode, geprobeerd een zo gefundeerd mogelijk advies te geven. Over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen of resten in het plangebied kan nooit volledig uitsluitel worden gegeven. Aan dit advies kunnen geen rechten worden ontleend. De resultaten van dit onderzoek zullen eerst moeten worden beoordeeld door de bevoegde overheid (gemeente Best), die vervolgens het advies over neemt of niet.

Als het plangebied nu of in de toekomst door de gemeente Best wordt vrijgegeven voor bodemroerende werkzaamheden, dan blijft er, conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet uit juli 2016, een meldingsplicht bestaan. Eventuele archeologische resten die bij werkzaamheden worden aangetroffen, moeten worden gemeld bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het is verder raadzaam om ook de gemeente Best op de hoogte te stellen.

1 INLEIDING

Econsultancy heeft in opdracht van SDK Vastgoed een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor een plangebied aan de Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best. De initiatiefnemer is voornemens in het plangebied 600 woningen en 2.500 m² commerciële ruimte te realiseren. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken, moet eerst het vigerend bestemmingsplan worden herzien onder de toets van de omgevingswet (tijdelijke alternatieve maatregel (TAM-IMRO)). Als onderdeel van de procedure moet een ruimtelijke onderbouwing worden opgesteld. Hierbij moet ook inzichtelijk worden gemaakt welke archeologische waarden binnen het plangebied kunnen worden verwacht en wat het effect is van eventuele ingrepen op deze archeologische waarden. De noodzaak tot archeologisch onderzoek vloeit voort uit het Verdrag van Malta (1992), de Wet ruimtelijke ordening (Wro, 2006) en de Erfgoedwet (2016).

Het archeologisch onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek (hoofdstuk 2). Uitgaande van de in het bureauonderzoek opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting wordt een advies gegeven of vervolgstappen noodzakelijk zijn (hoofdstuk 3).

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in februari 2024 door de heer drs. A.H. Schutte (Senior KNA Archeoloog). Het rapport is gecontroleerd door de heer drs. M. Stiekema (Senior KNA Prospector).

2 BUREAUONDERZOEK

2.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Hiervoor wordt een inventarisatie gemaakt van bekende aardwetenschappelijke, archeologische en (cultuur)historische gegevens. Aan de hand van deze inventarisatie wordt het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

2.2 Methodes

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd onder certificaat op grond van de BRL SIKB 4000 (KNA, versie 4.1, 19-02-2018) en volgens de eisen en normen zoals aangegeven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.1, 19-02-2018, protocol 4002), die is vastgesteld door het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Archeologie en is ondergebracht bij het SIKB te Gouda.

Voor de uitvoering van het bureauonderzoek gelden de specificaties LS01, LS02, LS03, LS04 en LS05. De resultaten van dit onderzoek worden in dit rapport weergegeven volgens specificatie LS06.³

Binnen dit onderzoek zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- afbakening van het plangebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik (LS01);
- beschrijving van de huidige en toekomstige situatie (LS02);
- beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen (LS03);
- beschrijving van bekende archeologische en historische waarden en aardwetenschappelijke gegevens (LS04);
- opstellen van een gespecificeerde verwachting (LS05).

Bij het uitvoeren van deze werkzaamheden zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- het Archeologische Informatie Systeem (ARCHIS);
- de Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- geologische kaarten, geomorfologische kaarten en bodemkaarten;
- de centrale toegangspoort tot Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINOloket);
- literatuur en historisch kaartmateriaal;
- bouwhistorische gegevens;
- een recente topografische kaart;
- recente luchtfoto's;
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN4);
- de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Brabant;
- de archeologische beleidskaart van de gemeente Best;
- plaatselijke (amateur-)archeoloog c.q. heemkundevereniging.

2.3 Afbakening en huidige situatie van het plangebied

Afbakening plan- en onderzoeksgebied

Het plangebied is het gebied waarbinnen de ruimtelijke ontwikkeling plaats vindt. Het onderzoeksgebied is het gebied waarbinnen voor het bureauonderzoek relevante informatie wordt verzameld. Dit is het gebied in een straal van circa 250 meter rondom het plangebied.

Het plangebied ligt aan de Stationsstraat e.o., in de bebouwde kom van Best, in de gemeente Best (zie kaart 1) en heeft een oppervlak van circa 2,62 ha. Het maaiveld ligt volgens het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN4) tussen de 15,6 en 16,9 m NAP en de centrumcoördinaten van het plangebied zijn X: 155233 en Y: 381179. Het plangebied is kadastraal bekend als gemeente Best, sectie H nummers 2120, 2121, 2126, 2127, 2130, 2135,

³ SIKB.

5759, 5912 t/m 5915, 5920, 6051, 6052, 6122, 6192 t/m 6195, 6219, 6514, 6515, 6758, 6760 t/m 6763, 6972, 6973 en 7114 (zie kaart 2).

Huidige situatie

Voor het bureauonderzoek is het van belang de huidige situatie te onderzoeken. Landgebruik en bebouwing kunnen van invloed zijn op de archeologische verwachting. Hiervoor is gebruik gemaakt van de meest recente gegevens. Het plangebied is momenteel in gebruik als openbaar groen, parkeerterreinen, detailhandel en een bioscoop (zie kaart 3). De eigenaar/gebruiker zijn bij Econsultancy onbekend. De omliggende percelen zijn in gebruik als wegen, o.a. de Hoofdstraat een historische weg, openbaar groen en zijn bebouwd.

Vigerend beleid

Sinds 1 juli 2016 is de Erfgoedwet van kracht. Het doel van deze wet is te voorkomen dat archeologische waarden uit het verleden verloren gaan. In deze wet zijn de gemeenten verantwoordelijk voor het beheer van het bodemarchief binnen hun grondgebied. Voor een goed beheer van dit bodemarchief gebruikt de gemeente een archeologische beleidskaart. De archeologische beleidskaart geeft een gemeentebreed overzicht van bekende en te verwachten archeologische waarden. De kaart maakt inzichtelijk waar en bij welke ruimtelijke ingrepen een archeologisch onderzoek verplicht is en wordt als toetsingskader gebruikt voor ruimtelijke procedures.

Volgens het vigerend bestemmingsplan parkeernormen en archeologie (vastgesteld 6 februari 2017) van de gemeente Best heeft het grootste deel van de onderzoekslocatie een waarde archeologie 5 (middelhoge archeologische verwachting), een klein deel langs de Hoofdstraat heeft een waarde archeologie 3 (hoge archeologische verwachting, historische kern). Bij gebieden met verschillende verwachtingen geldt de hoogste verwachting voor het gehele plangebied. In deze gebieden dient bij planvorming en voorafgaand aan vergunningverlening bij bodemingrepen groter dan 250 m² en dieper dan 30 cm reiken er vroegtijdig een inventariserend archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd.⁴

Volgens de archeologische beleidskaart van de gemeente Best (zie kaart 4) uit 2015 heeft het grootste deel van de onderzoekslocatie een middelhoge archeologische verwachting, een klein deel langs de Hoofdstraat heeft een hoge archeologische verwachting, historische kern, ter plaatse de bebouwing aan de noordoostzijde van het plangebied en de zuidhoek van het plangebied heeft geen archeologische verwachting.⁵

Milieuhygiënische situatie

Om te bepalen of de milieuhygiënische situatie in het plangebied een risico vormt voor de uitvoering van archeologisch veldonderzoek, is het Bodemloket geraadpleegd. Het raadplegen van het Bodemloket heeft voor het plangebied een verwijzing opgeleverd naar de Omgevingsrapportage van de provincie Noord-Brabant.⁶ Dit leverden gegevens op over acht locaties in, of deels gelegen in, het huidige plangebied.⁷

⁴ Portaal voor Ruimtelijke Plannen.

⁵ Berkvens, 2010/Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, 2015.

⁶ Bodemloket.nl

⁷ Omgevingsrapportage.

Tabel 2.1 Gegevens uit de Omgevingsrapportage van onderzoeken in het plangebied

Locatie	Resultaten
Hoofdstraat (ong.), deellocatie 9	Indicatief onderzoek in 2002. Resultaten niet bekend maar het terrein is voldoende onderzocht.
Stationsstraat 3	Historisch onderzoek naar sigarenfabriek en ondergrondse brandstoftank (datum onbekend). Resultaten niet bekend en ook niet aangegeven dat het terrein voldoende is onderzocht
Stationsstraat 17	Verkennd onderzoek NEN 5740 in 2003 naar autoparkeer- en – stallingsbedrijf. Resultaten niet bekend maar het terrein is voldoende onderzocht.
Stationsstraat 19 voor	Verkennd onderzoek NEN 5740 in 2003. Resultaten niet bekend maar het terrein is voldoende onderzocht.
Stationsstraat 31	Verkennd onderzoek NVN 5740 (datum onbekend). Resultaten niet bekend ook niet aangegeven dat het terrein voldoende is onderzocht.
Molenstraat ong.	Twee nul- of eindsituatieonderzoek in 2000 en 2002. Resultaten niet bekend maar het terrein is voldoende onderzocht.
Molenstraat en omgeving.	Verkennd onderzoek NEN 5740 in 2009. Resultaten niet bekend maar het terrein is voldoende onderzocht.
Molenstraat/Stationsstraat.	Verkennd onderzoek NEN 5740: drie onderzoeken o.a. in 2007. Resultaten niet bekend met het advies is uitvoeren Oriënterend Onderzoek. Verontreinigende activiteiten: gemeentelijke, provinciale en rijkswerkplaatsen (weg- en waterbouw), afvalstoffengroothandel n.e.g., benzinetank (ondergronds), overige autoonderhoudsbedrijven, chemicaliënopslagplaats, chemische afvalstoffenopslag /kca-depot, opslag van aromatische koolwaterstoffen en opslag van verf of drukinkt.

Uit bovenstaande onderzoeken blijkt dat delen van het plangebied afdoende zijn onderzocht, voor andere moeten nog vervolgonderzoeken plaats vinden. Verder blijkt uit bovenstaande gegevens dat in het plangebied ondergrondse tanks liggen of hebben gelegen. Er worden geen meldingen gemaakt van saneringen.

2.4 Toekomstige situatie

Het toekomstige gebruik/inrichting van het plangebied kan gevolgen hebben op het in-/ex-situ behoud van de archeologische waarde.

In het plangebied is men voornemens 600 woningen en 2.500 m² commerciële ruimte te realiseren. Hierbij zal een gebied met een oppervlakte van 2,62 ha worden heringericht. De gebouwen worden niet onderkeldert. Verder zullen er kabels en leidingen rondom de bebouwing worden aangelegd waarbij de waterleidingen vorstvrij worden gelegd. Het exacte oppervlak en de diepte van verstoring ten behoeve van de nieuwbouw is nog niet bekend (zie bijlage 6) evenals wie de toekomstige gebruikers worden. De geplande werkzaamheden kunnen tot gevolg hebben dat eventueel aanwezige archeologische waarden worden verstoord.

2.5 Aardwetenschappelijke gegevens

Het landschap heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in het nederzettingspatroon. Bij onderzoek naar archeologische sporen in een bepaald gebied is het van groot belang te weten hoe het landschap er in het verleden heeft uitgezien. Men kan meer te weten komen over dit landschap door de geologische opbouw, de bodem en de hydrologie van een gebied te bestuderen.

De volgende aardwetenschappelijke gegevens zijn bekend van het plangebied:

Tabel 2.2 Aardwetenschappelijke gegevens plangebied

Type gegevens	Gegevensomschrijving
Geologie ⁸	Formatie van Boxtel met een dek van het Laagpakket van Wierden; fluvioperiglaciale afzettingen (leem en zand) met een zanddek (Bx6)
Geomorfologie ⁹	Niet gekarteerd vanwege de ligging binnen de bebouwde kom van Best.
Bodem ¹⁰	Niet gekarteerd vanwege de ligging binnen de bebouwde kom van Best.
Grondwatertrap	Niet gekarteerd vanwege de ligging binnen de bebouwde kom van Best.

Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied bevindt zich binnen een gebied met overwegend afzettingen van de Formatie van Boxtel. De afzettingen van de Formatie van Boxtel zijn afgezet gedurende de laatste ijstijd, toen de wind vrij spel had in het verplaatsen van zand en silt. Over een groot deel van Nederland werd een pakket dekzand afgezet.¹¹ Er ontstonden duidelijke hoogteverschillen, waarbij reliëfverschillen kleiner dan 1,5 meter dekzandplateaus worden genoemd en grotere hoogteverschillen dekzandruggen of dekzandkopjes genoemd worden. Het plangebied ligt op de 'midden Brabantse dekzandrug'. Dekzandafzettingen die zijn afgezet tijdens het Laat-Glaciaal zorgden voor nivellering van het landschap door laagtes in het landschap op te vullen. Het dekzand, dat in het plangebied aan het oppervlak wordt aangetroffen, wordt ook wel het Laagpakket van Wierden genoemd, welke behoort tot de Formatie van Boxtel.¹² Het water van de in het voorjaar smeltende sneeuwmassa's erodeerde een deel van de dekzandruggen, waarna afzetting plaatsvond in de lagere delen van het landschap als vlaktes van verspoelde dekzanden. De fijnste fracties (klei en silt) sedimenterden in zones met (vrijwel) stilstaand water, waarbij klei- en leemlagen werden gevormd. Ook kunnen lemige pakketten zijn ontstaan als eolische afzetting (al dan niet neergeslagen onder invloed van regen/sneeuw). De onder periglaciale omstandigheden gevormde leemlaag staat ook wel bekend staat als Brabantleem.¹³

⁸ De Mulder et al., 2003.

⁹ NGR/Wageningen Environmental Research (2019).

¹⁰ NGR/Wageningen Environmental Research (2018).

¹¹ Berendsen, 2008.

¹² De Mulder et al., 2003.

¹³ Schokker et al. 2003; Tol et al. 2017; dinoloket.nl

In het Holoceen (vanaf circa 10.000 jaar geleden) zijn door verwaaiing van de dekzanden lokaal stuifzandgebieden en lage landduinen ontstaan. Ten oosten van Best bevindt zich zo'n duingebied (meer dan 2 kilometer van het plangebied vandaan). Bij het ontstaan hiervan speelde de mens een belangrijke rol, door beweiding, afbranden en het steken van plaggen op de heidevelden dat voornamelijk plaatsvond in de Nieuwe tijd.¹⁴ Daarnaast zijn er in beekdalen afzettingen gevormd bestaande uit leem, veen en zand. Deze afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Singraven, welke tevens behoren tot de Formatie van Boxtel.¹⁵ De dichtstbijzijnde beek op de geologische kaart ligt op zo'n 7 kilometer ten oosten van het plangebied.

DINO

Het Dinoloket¹⁶ is de centrale toegangspoort tot Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINO). Het DINO-systeem is de centrale opslagplaats voor geowetenschappelijke gegevens over de diepe en ondiepe ondergrond van Nederland. Het archief omvat diepe en ondiepe boringen, grondwatergegevens, sonderingen, geo-elektrische metingen, resultaten van geologische, geochemische en geomechanische monsteranalyses, boorgatmetingen en seismische gegevens. De site wordt beheerd door TNO. In het Dinoloket zijn enkele boringen bestudeerd.¹⁷ Hieruit blijkt dat het bodemprofiel bestaat uit verschillende lagen fijn en middelgrof zand. Deze sedimenten behoren tot de dekzandafzettingen van de Formatie van Boxtel. Op grotere diepe 1,4 tot 2 meter onder maaiveld komen leemlagen voor.

Geomorfologie

De geomorfologische kaart van Nederland geeft de mate van reliëf en de vormen die in het landschap te onderscheiden zijn weer. Doordat het plangebied zich binnen de bebouwde kom van Best bevindt, is de geomorfologie niet gekarteerd (zie kaart 5). Uit extrapolatie van geomorfologische gegevens buiten het plangebied is het aannemelijk dat het plangebied ligt op dekzandwellingen (code L51yc). Bij windafzettingen en in het bijzonder bij die met flauwe hellingen (dekzand) komt vaak een zwak golvend oppervlak voor, waarvan de terreinverheffingen niet afzonderlijk kunnen worden aangegeven (vormsubgroep L51); op de hogere delen ligt soms een oud-bouwenddek (yc).

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Het Actueel Hoogtebestand Nederland¹⁸ vormt een belangrijke aanvullende informatiebron voor de landschapsanalyse. Dit met behulp van laseraltimetrie verkregen digitale bestand vormt een gedetailleerd beeld van het huidige reliëf in het plangebied. Uitgaande van het AHN ligt het plangebied op een overgangsgebied van een hoge dekzandrug. Ten noorden van het plangebied bevindt zich een lager gelegen dal en ten zuiden hoger gelegen gronden (zie kaart 6). In het plangebied zelf is ook wat reliëf te zien maar dit is waarschijnlijk het gevolg van menselijk ingrijpen.

Bodemkunde

Doordat het plangebied zich binnen de bebouwde kom van Best bevindt, is de bodemopbouw niet gekarteerd (zie kaart 8). Uit extrapolatie van bodemgegevens buiten het plangebied is het aannemelijk dat in het plangebied

¹⁴ Berendsen, 2008

¹⁵ Berendsen, 2008

¹⁶ Dinoloket.

¹⁷ DINO boornummers B51B0834, B51B0828 en B51B0829.

¹⁸ PDOK/Rijkswaterstaat (2023) 'Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) WCS.

hoge zwarte enkeerdgronden (code zEZ23) of laarpodzolgronden (code cHn23) voorkomen. Mogelijk is er in het plangebied geen natuurlijke bodem meer aanwezig als gevolg van de aanwezige bebouwing en verharding.

Enkeerdgronden zijn oude bouwlanden, die vanaf de Late Middeleeuwen op de Pleistocene zandgronden zijn ontstaan door het opbrengen van mest (uit potstallen) vermengd met plaggen, die gestoken werden op de woeste gronden (zoals heide, bossen en beekdalen). Dergelijke gronden zijn eerst ontstaan op de hogere delen van het landschap en hebben zich later uitgebreid tot de lagere delen. Ze bestaan uit dikke lagen leemarme en humusrijke gronden. Het belang van een enkeerdgrond ligt in de beschermende kwaliteiten van het dek. Eventuele archeologische waarden worden in de regel door het dikke dek beschermd tegen verstoring door onder andere agrarische activiteiten. Sinds de jaren '80 van de 20^e eeuw is er een grotere en meer systematische aandacht voor plaggenbodems in Nederland. In veel gevallen bleken de betreffende terreinen een hoge dichtheid aan verhoudingsgewijs goed geconserveerde archeologische overblijfselen te bevatten, soms zelfs complete archeologische landschappen. De vaak opmerkelijke resultaten vormen de belangrijkste bron voor de beschrijving van de bewoning en het landgebruik in de zandlandschappen voor de periode vanaf de Midden Bronstijd tot in de Nieuwe tijd. Veel hiervan representeert de vroegere geschiedenis van de dorpen die tussen de 9^e en de 12^e eeuw naast de essen kwamen te liggen. De rijkdom aan archeologische resten heeft er toe geleid dat de hoger en droger gelegen plaggendecken of enkeerdgronden over het algemeen een hoge indicatieve archeologische waarde kregen.¹⁹

Laarpodzolgronden zijn oude ontginningsgronden. Over het algemeen bestaan deze bodems uit een ABC-profiel. De 30-50 cm dikke bovengrond, A-horizont, is gedeeltelijk ontstaan door ophoging van mest uit potstallen. Deze bovengrond is donkergrijs van kleur. Plaatselijk komt er grind voor in de A-horizont. Op een diepte van circa 40 cm –mv bevindt zich de B-horizont die vaak vast of verkit is. Rond 50-60 cm –mv bevindt zich de C-horizont. De top van de C-horizont is lichtbruin van kleur die geleidelijk overgaat naar lichtgrijs zand.²⁰

Boringen en/of sonderingen

In het plangebied zijn in het kader van andere bodemonderzoeken (nog) geen boringen dan wel sonderingen gezet waarvan de resultaten gebruikt kunnen worden voor dit bureauonderzoek.

Grondwatertrap

Grondwatertrappen zijn een indicatie voor de diepte van de grondwaterstand en de seizoensfluctuatie daarvan. Het grondwaterpeil is een indicatie voor de conservering van metalen en organische resten; hoe beter de ontwatering, hoe slechter de conservering. De grondwatertrappenindeling is gebaseerd op de gemiddeld hoogste (GHG) en de gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG). Hiermee worden de winter- en zomergrondwaterstanden gekarakteriseerd in een jaar met een gemiddelde neerslag en verdamping. In stedelijk gebied zijn geen grondwatertrappen bepaald. Deze worden als 'witte vlekken' op de Bodemkaart van Nederland (1:50.000) weergegeven. Doordat het plangebied zich binnen de bebouwde kom van Best bevindt, is de grondwatertrap niet gekarteerd.

¹⁹ Doesburg et al., 2007.

²⁰ Stichting voor Bodemkartering, 1985.

2.6 Archeologische waarden

2.6.1 AMK-terreinen, onderzoeksmeldingen en vondstmeldingen

Om inzicht te krijgen in bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied is het van belang de bekende archeologische waarden (al dan niet volledig onderzocht) te beschrijven. Een belangrijke informatiebron is het landelijke ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS), de online database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.²¹ Deze database bevat onder meer informatie over archeologische onderzoeken, vondstmeldingen en archeologische monumentterreinen. In kaart 8 zijn de archeologische waarden en onderzoeken in de omgeving van het plangebied weer gegeven. Voor het onderzoek wordt vooralsnog gekeken naar de waarden binnen een straal van 250 meter rondom het plangebied. Aangezien de gemeentelijke beleidskaart een hoger detailniveau heeft dan de landelijke IKAW (Indicatieve Kaart Archeologische Waarde) is de IKAW voor het onderzoek niet geraadpleegd.

AMK-terreinen

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van archeologische monumenten/terreinen in Nederland. De terreinen zijn beoordeeld op verschillende criteria (kwaliteit, zeldzaamheid, representativiteit, ensemblewaarde en belevingswaarde). Op grond daarvan zijn deze ingedeeld in vier categorieën; terreinen met archeologische waarde, een hoge archeologische waarde, een zeer hoge archeologische waarde of een zeer hoge archeologische waarde met een beschermde status. Het plangebied ligt niet binnen een AMK-terrein en binnen het onderzoeksgebied liggen ook geen AMK-terreinen (zie Kaart 8). De dichtstbijzijnde AMK-terreinen liggen op ongeveer 3 kilometer van het plangebied.²²

Onderzoeksmeldingen

Binnen het onderzoeksgebied zijn in de afgelopen jaren door verschillende archeologische bedrijven en instellingen in totaal 24 archeologische onderzoeken uitgevoerd (zie bijlage 2 en Kaart 8). Er worden verschillende typen archeologische onderzoeken onderscheiden. Voor ons onderzoek zijn met name de archeologische veldonderzoeken van belang, dus de booronderzoeken, proefsleuvenonderzoeken, archeologische begeleidingen en opgravingen. Als er tijdens archeologisch onderzoek vondsten worden gedaan, dan kunnen er één of meerdere vondstlocaties worden geregistreerd.

De resultaten van de onderzoeken die rondom het plangebied zijn uitgevoerd laten zien dat na bureauonderzoeken er vervolgonderzoek is uitgevoerd/geadviseerd (als behoud in situ niet mogelijk was) in de vorm van een booronderzoek dan wel een proefsleuvenonderzoek. Na een aantal booronderzoeken zijn vervolgens alsnog proefsleuvenonderzoeken uitgevoerd/geadviseerd (als behoud in situ niet mogelijk was), en in één geval is er na een booronderzoek een veldkartering uitgevoerd dat ook weer geleid heeft tot een proefsleuvenonderzoek. Na twee booronderzoeken is geadviseerd het plangebied vrij te geven omdat de bodem dermate verstoord was dat er geen behoudenswaardige archeologische resten meer te verwachten zijn. Bij de proefsleuvenonderzoeken zijn terreinen vrij gegeven door het ontbreken van behoudenswaardige

²¹ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

²² Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

archeologische resten of er is helemaal niets aan archeologische aangetroffen. Op andere locaties is na het proefsleuvenonderzoek behoud in situ of een opgraving geadviseerd.²³

Bij een proefsleuvenonderzoek op 15 meter ten noordwesten van het plangebied betrof het enige archeologisch relevante spoor een kleine greppel die door het hele plangebied loopt en die op basis van scherfmateriaal waarschijnlijk in de late 17e eeuw moet worden gedateerd (OM-nr.: 4671849100). Ongeveer 35 meter ten noorden van het plangebied zijn bij het proefsleuvenonderzoek een grote sloot die gedempt is met recent materiaal, twee waterputten waarvan één nog grotendeels intact was en een aantal kuilen en een aantal ondiepe paalkuilen afkomstig uit de Nieuwe tijd blootgelegd. De vondsten die zijn gedaan bestaan uit een aantal aardewerk scherven en bouw materiaal. Deze vondsten komen uit de onderste vulling van de sloot (OM-nr.: 4669970100). Bij een proefsleuvenonderzoek 75 meter ten noordwesten van het plangebied zijn in een groot gebied sporen aangetroffen. Het betreffen delen van nederzettingsterreinen uit de IJzertijd tot de Nieuwe tijd. Er zijn in ieder geval delen van twee boerderij plattegronden en een aantal spiekers aangetroffen (OM-nr.: 2180474100). Op zo'n 75 meter ten zuidwesten van plangebied zijn Bronstijd aardewerk en plattegronden aangetroffen. Er is aangeraden om deze vindplaats te behouden (OM-nr.: 2236323100). Ongeveer 190 meter ten oosten van het plangebied is een vindplaats uit de Volle Middeleeuwen aangetroffen (OM-nr.: 2374048100). Uiteindelijk is er één opgraving uitgevoerd, op 80 meter ten noordwesten van het plangebied, waarvan de resultaten helaas niet in Archis staan (OM-nr.: 2298581100).²⁴

Vondstmeldingen

In ARCHIS staan alle bekende archeologische vondstmeldingen geregistreerd. Binnen het plangebied zijn geen vondstmeldingen geregistreerd. Binnen het onderzoeksgebied staan tien vondstmeldingen geregistreerd (zie bijlage 3 en Kaart 8). De vondsten die rondom het plangebied zijn gedaan laten zien dat er menselijke activiteiten hebben plaats gevonden in het onderzoeksgebied in de perioden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd, met een nadruk op de perioden Middeleeuwen – Nieuwe tijd wat te maken heeft met de ligging van het plangebied deels in de historische kern van Best.²⁵

2.6.2 Andere bronnen

Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Brabant 2024

In de CHW-kaart van de provincie Noord-Brabant²⁶ heeft de provincie het 'provinciaal belang' aangeduid. Dit belang bestaat uit 21 cultuurhistorische en 16 archeologische landschappen. In de 21 cultuurhistorische landschappen heeft de provincie verschillende cultuurhistorische vlakken gedefinieerd. Van al deze landschappen en vlakken zijn beknopte beschrijvingen gemaakt. De 16 archeologische landschappen hebben tot doel om het bodemarchief in de bewuste gebieden duurzaam en in samenhang te behouden. Het plangebied ligt niet in een cultuurhistorisch en archeologisch landschap. Wel geeft de kaart aan dat in het plangebied bouwkunst staat; een voormalige sigarenfabriek, onder mansardedak en platdak, gebouwd tussen 1910 en 1930. Ten noordoosten en noordwesten, langs de Hoofdstraat en Oirschotseweg, staan ook een aantal

²³ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

²⁴ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

²⁵ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

²⁶ Brabant.nl.

(rijks)monumenten bestaande uit woningen/café en religieuze gebouwen. Ongeveer 205 meter ten zuidoosten staat een Rijksmonument, een molen.

Wetenschappelijke publicaties, archieven en provinciaal archeologisch depot

In het kader van dit bureauonderzoek zijn de twee publicaties geraadpleegd van onderzoeken die zijn uitgevoerd voor een plangebied die gedeeltelijk binnen het huidige plangebied ligt. Deze rapporten zullen het meest relevant zijn voor het huidige plangebied. Er heeft in het kader van dit bureauonderzoek geen archiefonderzoek plaats gevonden, m.u.v. het bouwarchief, en er is geen contact gezocht met de provinciaal depot van Noord-Brabant, aangezien verwacht werd dat dit voor dit plangebied geen meerwaarde zou hebben.

Voor een plangebied dat overlapt met de zuidwestzijde/zuidzijde van het huidige plangebied heeft IDDS Archeologie B.V. in 2010 een bureauonderzoek en een verkennend booronderzoek uitgevoerd (OM-nr.: 2272060100).

Bij het bureauonderzoek is een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Hierin staat dat in het plangebied van IDDS archeologische waarden vanaf het Laat Paleolithicum kunnen worden aangetroffen aan de basis van het plaggendeek, tenminste 50 cm –mv. In dit kader moet worden opgemerkt dat in de directe nabijheid van het plangebied door Becker en van de Graaf sporen zijn gevonden van een Late Bronstijd - Vroege IJzertijd nederzetting. Direct vanaf het maaiveld kunnen eventueel resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd aanwezig zijn. Dit is gebaseerd op de ligging nabij de historische kern en de hoofdweg tussen Oirschot en Eindhoven waardoor er een kans is dat er historische bebouwing aanwezig is. Op de beschikbare historische kaarten uit de 19^e eeuw zijn echter geen aanwijzingen te vinden dat het plangebied bebouwd is geweest. Het is zeer waarschijnlijk dat het plangebied in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd tot aan de jaren '20 van de vorige eeuw een agrarische functie had. Uit het booronderzoek (zie kaart 9) is vervolgens gebleken dat de bovenste twee meter van de bodemopbouw bestaat uit dekzand. Met uitzondering van de diepe versterking in het noordwestelijke deel van het plangebied (één daarvan ligt in het huidige plangebied (boring 2), de tweede er vlak buiten (boring 1)) is in de rest van het IDDS plangebied een dikke humeuze, donkerbruine matig fijne, matig siltige zand laag, de A-horizont, aanwezig. De 50 tot 100 cm dikke A-horizont rust in de meeste gevallen direct op de C-horizont. In drie boringen is er mogelijk een B-horizont aanwezig, welke ontstaan zou zijn door inspoeling van humus uit de A-horizont. De aangetroffen C-horizont bestaat uit dekzand, geologisch gezien behorende tot het Laagpakket van Wierden (als onderdeel van de Formatie van Bortel), en uit één of twee leemlagen, welke behoren tot het Laagpakket van Liempde. Er is vervolgens geadviseerd om een vervolgonderzoek uit te voeren binnen een deel van het plangebied van IDDS, waarbij het noordwestelijk deel wordt vrijgegeven vanwege de verstoorde bodemopbouw (boringen 1 en 2, een deel van de zuidwestzijde van het huidige plangebied).²⁷

Twee van de door IDDS gezeten boringen liggen in het huidige plangebied, boringen 2 en 9, vier liggen aan de rand van het huidige plangebied, boringen 1, 6, 7 en 8. In boringen 1 en 2 is een opvallende sequentie van zandlagen waargenomen. Deze werden gekenmerkt door verschillende kleuren zand binnen een laag, alsmede door de aanwezigheid van grind en houtskool. Deze kenmerken werden aangetroffen tot op een grote diepte, in boring 1 tot 200 cm -mv en in boring 2 tot 180 cm –mv. In boring 2 lag eronder een pakket matig fijn, matig siltig zand. In vrijwel alle andere boringen, behalve 9, werd een zandige leemlaag aangetroffen die bedekt was met een pakket matig fijn, matig siltig zand. In boring 6 was er eveneens een twee leemlaag aanwezig, welke

²⁷ Groot, 2010.

gescheiden werd van de onderliggende leemlaag door een laag zand. In boringen 6, 7, 8 en 9 is hierboven een humeuze donkerbruine matig fijn, matig siltige zand laag aangetroffen van 50 cm tot 80 cm dik onder het maaiveld. In boringen 7, 8 en 9 is direct hieronder, tussen 70 en 110 cm. –mv een matig fijn, matig siltig, zwak humeuze bruin tot bruinrode zandlaag aanwezig.²⁸

In 2011 heeft VUHbs archeologie een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd voor een kleiner deel van het plangebied van IDDS waarvan een gedeelte binnen de zuidzijde van het huidige plangebied valt (OM-nr.: 2318636100). Drie van de sleuven, werkputten 4, 5 en 6, vallen binnen het huidige plangebied (zie kaart 10).

In het plangebied van VUHbs zijn bij het proefsleuvenonderzoek geen archeologische vindplaatsen aangetroffen. Het onderzoek heeft een beperkt aantal grondsporen opgeleverd. In werkput 3, 5 en 7 is sprake van een aantal greppels. De vulling van deze greppels wijzen op een geringe ouderdom, hooguit een paar eeuwen. In werkput 3 en 7 zijn delen van greppels aan het licht gekomen die bij het verkavelingsstelsel horen dat aangegeven staat op de kadastrale kaart van 1811-1832. Het onderzoek heeft slechts twee vondsten opgeleverd. Het gaat om twee wandscherven van aardewerk; één scherp roodbakkerij en één scherp Zuid-Limburgs aardewerk. Beide scherven zijn afkomstig uit de moesbedden in werkput 1. De tijdens het onderzoek bestudeerde profielen laten zien dat het plaggendeek binnen het plangebied zeer verstoord is. De bouwvoor heeft een dikte van circa 60 cm, bestaat uit humeus materiaal en bevat veel puin en afval. Deze laag ligt in de meeste gevallen op het verstoorde vlak of op de B-C horizont. Alleen in het profiel van werkput 4 zijn onder de verstoord bouwvoor twee dunne, waarschijnlijk oorspronkelijke akkerlagen aanwezig.²⁹

De beide onderzoeken geven aan dat in het huidige plangebied waarschijnlijk een hoge zwarte enkeerdgrond voorkomt met daaronder afzettingen van de Formatie van Bortel met een dek van het Laagpakket van Wierden; fluvioperiglaciale afzettingen (leem en zand) met een zanddek (Bx6) met hieronder waarschijnlijk afzettingen van de Formatie van Bortel, Laagpakket van Liempde. Ook wijzen de onderzoeken erop dat in het zuidwestelijk/zuidelijk deel van het huidige plangebied bodemverstoringen hebben plaatsgevonden die plaatselijk tot grote diepte hebben plaats gevonden. Na het booronderzoek en het proefsleuvenonderzoek zijn de plangebieden van IDDS en VUHbs vrijgegeven, wat ook van toepassing is op het zuidwestelijk/zuidelijk deel van het huidige plangebied.

2.7 Beschrijving van het historische gebruik

In het plangebied kunnen naast archeologische sporen ook historische relictten voorkomen die nog in het landschap zichtbaar zijn. Het gaat hierbij om historisch geografische relictten zoals nederzettingen en wegen- en kavelpatronen. Veel van deze bewaard gebleven historische geografie geeft door de herverkavelingen in de tweede helft van de 20^e eeuw een incompleet beeld van het historisch landschap. Historische kaarten van vóór de herverkaveling zijn een goede aanvulling op het huidige incomplete beeld. Voor de historische ontwikkeling is naast het historisch kaartmateriaal ook relevante achtergrondliteratuur geraadpleegd.

²⁸ Groot, 2010.

²⁹ Wesdorp, 2011.

Korte bewoningsgeschiedenis van Best

In deze paragraaf wordt een bespreking van de bewoningsgeschiedenis van de streek gegeven. Een algemene ontwikkeling van de bewoningsgeschiedenis van Nederland wordt weergegeven in bijlage 4.

Binnen het gemeentelijk gebied van Best en omgeving zijn archeologische resten aangetroffen uit met name de perioden Mesolithicum t/m Nieuwe tijd. Tijdens het Mesolithicum (circa 8.800 - 4.900 voor Chr.), ook wel Midden Steentijd genoemd, leefde men van jagen en verzamelen. Artefacten, zogenaamde microlieten gemaakt van vuursteen en Wommersomkwartsiet, zijn bijvoorbeeld aangetroffen bij Sint Oedenrode en Nijnsel. Daarnaast zijn bij gravend onderzoek in de jaren '50 en '80 van de vorige eeuw ter plekke van de Oirschotse Heide vuursteenconcentraties, haardplaatjes en een crematiegraf uit het Midden en Laat Mesolithicum aangetroffen. Het verbrande menselijke botmateriaal is met behulp van de ¹⁴C-methode op circa 8320 jaar geleden gedateerd. Crematiegraven uit het Mesolithicum worden zelden gevonden. Tot slot zijn ook resten uit het Mesolithicum aangetroffen aan De Leeuwerikstraat - Spinnerstraat te Naastenbest. Hier zijn ook vondsten uit het Laat Paleolithicum aangetroffen.

Resten uit het Neolithicum zijn aangetroffen op de Aarlese Heide, bestaande uit vuurstenen werktuigen (waaronder pijlpunten en geslepen bijlen) en aardewerk versiert met riet-, vinger- en nagelindrukken en spatels. In samenhang met enkele scherven werd een fragment menselijke botmateriaal aangetroffen, hetgeen mogelijk duidt op het oorspronkelijke gebruik van het aardewerk als urnen.

In 2006-2008 werd nabij Knooppunt Ekkersrijt ten oosten van Best een nederzetting uit de Bronstijd en Vroege IJzertijd opgegraven. In totaal werden 20 huisplattengronden uit de Midden en Late Bronstijd (circa 1500-800 voor Chr.) onderzocht, met bij behorende spiekers en andere bijgebouwen. Nabij de nederzetting waren grafheuvels aanwezig, waarin de crematieresten van de overledenen waren bijgezet. Ook op de Oirschotse Heide zijn grafheuvels uit de Midden Bronstijd (circa 1800-1100 voor Chr.) aangetroffen. Sinds de 19^e eeuw zijn hierbij urnen met bijgiften van bronzen bijlen, naalden, etc. aangetroffen. Mogelijk hebben sommige van deze grafheuvels rondom ook een palenkrans gehad.

Vondsten uit de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen zijn nog schaars binnen het gemeentelijk gebied van Best, en bestaan hoofdzakelijk uit enkele losse vondsten zoals kralen en scherven, aangetroffen bijvoorbeeld ter plekke van Naastenbest en de Oranjestraat te Best.

In het centrum van Best is in 2012 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Bij dit onderzoek zijn sporen van bewoning uit de Vroege of Volle Middeleeuwen en Nieuwe tijd aangetroffen. De sporen van de Volle Middeleeuwen zijn mogelijk te reconstrueren tot een gebouwplattegrond. Waarschijnlijk bevindt zich hier een (boeren)erf.³⁰ Andere waarnemingen uit de Middeleeuwen bestaan hoofdzakelijk uit aardewerkfragmenten zoals Steengoed (Siegburg) of Elmpt aardewerk. Tevens werden in 1981-1982 delen van de funderingen van de laatmiddeleeuwse Sint Odulphus parochiekerk (15^e eeuw) door de Heemkundekring Dye van Best opgegraven. Tot slot is bij de bouw van ene huis aan de Oirschotseweg een waterput uit de 17^e eeuw aangetroffen. De waterput behoorde mogelijk tot een voormalige boerderij uit dezelfde periode, die ooit op deze plek stond. Deze waterput kan echter niet met de historisch overleverde Odulphusput in verband gebracht worden.

³⁰ Goddijn, 2012.

Best is gegroeid langs de doorgaande weg tussen Oirschot en Nijnsel. Mogelijk is deze weg al van middeleeuwse oorsprong. Volgens Leenders zou de weg gefungeerd hebben als een ruggengraat voor het ontginnings- en nederzettingsspatroon. De Hoofdstraat van Best is deel van deze historische weg.³¹

De naam Best is af te leiden van basti of bastithi, wat bast of boomschil betekent. Dit zou mogelijk wijzen op de broekgronden in het noorden, een boomrijk en nat gebied., Verder is het mogelijk verwant met bijst en bèst, zeker als je op de lokale uitspraak let, in de betekenis van slechte onherbergzame grond. Best is de naam van de gemeente die sinds 1819, na lange en soms hoog oplopende ruzie is afgesplitst van de oude heerlijkheid Oirschot. Het kende de volgende herdgangen: Aarle, Naastenbest en Verrebest en de Vleut. Naastenbest ligt gezien van uit Oirschot het dichtst bij, en de Vleut is het meest oostelijk deel. Verrebest wordt tegenwoordig wel, omdat dat deels over de weg den Bosch-Eindhoven ligt, tot de Vleut gerekend maar was dat vroeger zeker niet. De Vleut komt vrijwel overeen met het vroegere Gunterslaar waarvan we weten dat het een zeer oude naam is en een groter gebied omvatte dan de huidige Vleut.³²

Aanvankelijk bestond er in Best een houten kapel, naar verluidt op de plaats waar Sint Odulphus werd geboren. Een document uit 1378 maakt voor het eerst melding van deze kapel. Kerkdiensten vonden echter nog te Oirschot plaats. De kapel is in 1437 door een stenen gebouw vervangen. De zelfstandige Sint Odulphusparochie kwam uiteindelijk tot stand in 1553, waarmee de kapel de functie en status van kerk kreeg. In 1628 werd de houten Sint Annakapel te Aarle vervangen door een stenen gebouw. Doch na 1648 werden kerk en kapel door de protestanten gevorderd. De katholieken konden vanaf 1672 een schuurkerk betrekken; echter op 31 december 1794 vorderden de katholieken hun oorspronkelijke kerk weer terug. Dit werd aldus de eerste kerk die weer in handen van de katholieken kwam, aangezien de teruggave pas in 1798 officieel werd geregeld. In 1882 werd de nieuwe Sint Odulphuskerk ingewijd, waarvan de bouw in 1880 begon. Men wilde eerst de toren van de oude kerk handhaven, maar deze was naar verhouding te klein. In 1884 werd de nieuwe toren gebouwd, waardoor het voorafgaande kerkgebouw geheel verdwenen was.³³

Historisch kaartmateriaal

De situatie van het plangebied is op verschillende historische kaarten als volgt:

Tabel 2.3 Geraadpleegd historisch kaartmateriaal

Bron	Periode	Kaartblad	Schaal	Omschrijving plangebied	Bijzonderheden/directe omgeving
Kadastrale minuut ³⁴	1816	Gemeente Best, Sectie E, Blad 02	1:2.500	Bouwland en weiland.	De huidige Hoofdstraat Ten noorden van het plangebied) is al aanwezig met daaraan bebouwing, o.a. een kerk ten oosten van het plangebied.

³¹ Leenders, 2011.

³² Erfgoedvereniging Dye van Bes.

³³ Geschiedenis van Best.

³⁴ Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Militaire topografische kaart (veldminuut) ³⁵	1850-1864	51 Eindhoven	1:50.000	Agrarisch gebied.	Geen grootschalige veranderingen.
Bonneblad	1883	648	1:25.000	Waarschijnlijk agrarisch gebied (in ieder geval onbebouwd), aan de westzijde loopt een weg.	Spoorlijn en station ten westen plangebied gerealiseerd.
Bonneblad	1900	648	1:25.000	Verspreid in het plangebied staat bebouwing, rest in gebruik als erf/binnenplaats, grasland en waarschijnlijk akker. Zuidelijk deel doorsneden door een weg.	Bebouwing omgeving, vooral aan de huidige Hoofdstraat, uitgebreid alsook het wegnnet.
Bonneblad	1916	648	1:25.000	Geen veranderingen.	Bebouwing omgeving uitgebreid.
Bonneblad	1928	648	1:25.000	Bebouwing verspreid in het plangebied uitgebreid, onbebouwde delen verhard/grasland?	Bebouwing omgeving uitgebreid.
Topografische kaart	1953	51B	1:25.000	Bebouwing uitgebreid en verandert, meerdere wegen door het plangebied. Onbebouwde delen grasland, bomen of verhard.	Bebouwing en wegnnet omgeving uitgebreid.
Topografische kaart	1963	51B	1:25.000	Bebouwing uitgebreid. Onbebouwde delen grasland, bomen of verhard. Wegen deels uit plangebied verdwenen.	Bebouwing omgeving uitgebreid, wegnnet verandert.
Topografische kaart	1972	51B	1:25.000	Bebouwing uitgebreid en aangepast.	Bebouwing omgeving uitgebreid.
Topografische kaart	1984	51B	1:25.000	Bebouwing is aangepast, intensiteit afgenomen. Onbebouwde delen groenvoorziening en verhard.	Bebouwing omgeving uitgebreid.
Topografische kaart	1991	51B	1:25.000	Bebouwing toegenomen, rest verhard of groen.	Geen grootschalige veranderingen.
Topografische kaart	1999	51B	1:25.000	Bebouwing afgenomen, niet te achterhalen wat er met de onbebouwde delen aan de hand is (groen/verhard?)	Geen grootschalige veranderingen.
Topografische kaart	2004	51B	1:25.000	Bebouwing afgenomen.	Spoorlijn ligt nu in een tunnel.

³⁵ Kadaster Topotijdreis (bron voor deze kaart en de hierop volgende kaarten in deze tabel).

Topografische kaart	2009	51B	1:25.000	Bebouwing afgenomen, deel bebouwing lijkt te zijn aangepast. Huidige situatie.	Geen grootschalige veranderingen.
---------------------	------	-----	----------	--	-----------------------------------

Op basis van het beschikbare gedetailleerde historische kaartmateriaal (zie tabel 2.3) blijkt dat het plangebied vanaf het eerste kwart tot in het vierde kwart van de 19^e eeuw in een agrarisch gebied ligt, ten zuiden van de huidige Hoofdstraat (zie kaart 11). Het plangebied ligt in de Kerkakkers en in de directe nabijheid van de middeleeuwse kerk van Best. De Kerkenakker stond in 1750 bekend als “den middelsten kerckenacker, de voorste kerckenacker en Kerckenacker”, in 1817 als “Kerckenakker” en in 1832 als de “middelste kerkakker of hogen akker. Het betreft land dat in bezit is van de kerk.”³⁶

Op de kaart uit 1883 loopt aan de westzijde van het plangebied ook een weg (zie kaart 12). In het vierde kwart van de 19^e eeuw verschijnt de eerste bebouwing verspreid in het plangebied (zie kaart 13). In de loop van de 20^e eeuw verandert de intensiteit en vorm van de bebouwing wat duid op verscheidene bouw- en sloopwerkzaamheden wat doorgaat tot het begin van de 21^e eeuw als de huidige situatie ontstaat (zie kaarten 14 tot en met 22). Aan de huidige Hoofdstraat, die al op de oudste kaart staat afgebeeld, staat vanaf het eerste kwart van de 19^e eeuw al bebouwing wat zich in de loop van de tijd uitbreidt. Rondom het plangebied neemt de bebouwing vooral vanaf het vierde kwart van de 19^e eeuw toe.

Bouwhistorische gegevens

Bij de gemeente Best is het archief van de Bouw- en Woningtoezicht geraadpleegd. De dossiers die daar nu nog aanwezig waren gaan terug tot 1947. Tabel 2.4 geeft een opsomming van de verleende bouwvergunningen voor het plangebied.

Tabel 2.4 Verleende bouwvergunningen

Locatie	Jaartal	Omschrijving
Stationsstraat 21	1950	Verbouw/aanbouw loods. Dragende muren op funderingen, poeren tot 0,50 - 1 meter onder maaiveld, 60, 65 en 135 cm breed. Onder het huis/ bestaande bouw is onbekend hoeveel funderingen er zijn, onder loods alleen onder de buitenmuren. Klein deel onderkelderd in midden van het huis (tekening hiervan ontbreekt).
Stationsstraat 21	1951	Kleine aanbouw, dragende muren op poeren, 33 en 77 cm breed diepte onbekend.
Stationsstraat 21	1957	Veranderen graanmaalterij. Dragende muren op poeren 60 x 60 cm breed diepte onbekend. Deels onderkelderd met een ruimte van zo’n 6 bij 6 meter.
Stationsstraat 21	1968	Verbouwen pakhuis, geen funderingsgegevens waarschijnlijk geen bodemingrepen.
Stationsstraat 21	1976	Overdekken van een openkunstmest opslag, geen funderingsgegevens waarschijnlijk op fundering op maaiveld.
Stationsstraat 21	1982	Verbouwen loods, geen bodemingrepen.
Stationsstraat 21	1996	Aanpassen voorgevel, geen bodemingrepen.

³⁶ Erfgoedvereniging Dye van Bes.

Stationsstraat 19A	1945 (afschrift in later dossier)	Bouw bioscoop. Dragende delen gefundeerd op poeren. Zaal loopt schuin af en onder het toneel is onderkelderd (zie bijlage 7). Toneel is 11 meter breed. Dieptes en maten poeren ontbreken.
Stationsstraat 19A	1950	Aanbouw nieuwe entree. Dragende muren en trap op poeren/funderingssleuven 33 tot 65 cm breed tot 1,6 meter onder maaiveld.
Stationsstraat 19A	2003	Verandering licht-/geluidinstallatie en podiumvoorziening. Geen bodemingrepen
Stationsstraat 31	1968	Bouw portiersloge/personneelwinkel/hoog-laagspanningsruimte. Dragende muren op funderingssleuven tot 105 cm onder peil, maaiveld. Breedte onbekend.
Stationsstraat 31	1996	Vervanging bestaande loods. ³⁷ Dragende deel op funderingssleuven. Maten niet weergegeven moeten worden bepaald door de constructeur.
Hoofdstraat 53 ³⁸	1949	Uitbreiding opslagloods van tricot weverij. Dragende buitenmuren op funderingssleuven 44 tot 99 cm breed reikend tot 1 meter onder maaiveld.
Hoofdstraat 53	1953	Uitbreiding kousenfabricage. Dragende binnen- en buitenmuren op funderingssleuven die onderin 160 cm breed zijn en 2,5 meter onder peil reiken. Klein deel onder trappenhuis onderkelderd.
Hoofdstraat 53	1956	Oprichting van een twijnerij en magazijn. Dragende muren aan de buitenzijde op sleuven met daaronder poeren. Maatvoering ontbreekt.
Hoofdstraat 53	September 1966/ Maart 1967	Oprichting van een breierij. Geheel onderkelderd. Tot 1,35 onder maaiveld, klein deel tot 3,5 meter onder maaiveld (of 5 meter dat is niet duidelijk aangeven op de bouwtekening uit 1967). Met onder de ondiepe kelder, verspreid onder de gehele bebouwing, liggers die op vierkante poeren (minimaal 50 x 50 cm) staan die reiken tot 3,5 meter onder maaiveld.
Hoofdstraat 53	1968	Veranderen en vergroten weverij. Dragende buitenmuur en één binnenmuur gefundeerd op poeren 20 bij 27 tot 38 bij 50 cm, diepte onbekend. Klein deel voorzien van een kelder ongeveer 4 x 2 meter tot 2,45 m onder maaiveld.
Hoofdstraat 53	1969	Bouw twee nissenhut, geen funderingsgegevens.
Hoofdstraat 53	1971	Veranderen fabriekshal, dragende binnen- en buitenmuren op poeren tot 75 cm onder maaiveld.
Hoofdstraat 53	1971	Bouw gasontvangstation. Dragende buitenmuur op poeren tot 1,1 m onder maaiveld, centraal deel onderkelderd waar de gasleiding binnen komt.
Hoofdstraat 53	1982	Bouw magazijn verkooppunt. Dragende muren op poeren die reiken tot 85 centimeter onder maaiveld, verschillende maten van 60 tot 126 cm bij 60 tot 125 cm, deels gebouwd op bestaande funderingen.

Uitgaande van bovenstaande bouwgegevens blijkt dat de dragende muren van de gebouwen gefundeerd zijn op poeren/funderingssleuven van verschillende breedtes en verschillende dieptes. Sommige poeren zullen rusten

³⁷ Betreft loods ten westen bioscoop.

³⁸ Bij de bouwdoSSIERS van Hoofdstraat 53 gaat het om de gebouwen die gerealiseerd zijn in het plangebied ten noordwesten van de bioscoop.

op de top van de C-horizont, andere zullen tot (ver) in de C-horizont reiken. Onder een aantal gebouwen zitten kelders, en één gebouw is geheel onderkelderd. Deze kelders zullen reiken tot in de C-horizont. De bioscoop vloer loopt schuin af richting het podium, mogelijk is hiervoor de bodem afgegraven of deels opgehoogd (zie bijlage 7). Ter plaatse van de funderingen is de bodem geroerd tot op of in de C-horizont, ter plaatse van de kelders tot in de C-horizont. Een deel van de hierboven besproken gebouwen liggen op die plekken aan de noordoostzijde van het plangebied die geen archeologische verwachting hebben.

Tweede Wereldoorlog

Om vast te stellen of mogelijke archeologische waarden uit de Tweede Wereldoorlog in het plangebied aanwezig zijn, is een aantal publicaties geraadpleegd.³⁹ Uit deze bronnen blijkt dat in het plangebied archeologische waarden uit de Tweede Wereldoorlog te verwachten zijn. Tijdens de oorlog hebben rondom het plangebied gevechtshandelingen plaatsgevonden. Het plangebied maakte deel uit van Operatieterrein 'Market-Garden'. Dit was een grootschalig geallieerd offensief met als doel de Duitse troepen in het westen van Nederland af te snijden. Op 17 september 1944 kwam een compagnie van *502nd Regiment* aan bij Best. Ze hadden moeite om de brug bij Best te veroveren, vanwege de Duitse voorposten van *59. Infanteriedivision*. Twee dagen later werd Best veroverd met hulp van *Guards Armoured Division*. Ook al was Best nu in de handen van de Geallieerden de Duitse *59. Infanteriedivision* was nog niet verslagen. In de opvolgende dagen werd er hevig gevochten. Uiteindelijk werden ze verslagen door het Amerikaanse *502nd Regiment*. In het plangebied kunnen nog resten van deze gevechtshandelingen aanwezig zijn (waarschijnlijk alleen een kans op munitie), al wordt de kans klein geacht gezien de bouwwerkzaamheden in het plangebied sinds de Tweede Wereldoorlog. Rondom het plangebied zijn een groot aantal explosieven geruimd en ten westen van het plangebied is een bombardement uitgevoerd.

Heemkunde Vereniging

Voor aanvullende informatie is contact gezocht met het algemene emailadres van de plaatselijke Heemkundevereniging Dye van Best', d.d. 12 februari 2024, maar dit heeft binnen het tijdsbestek van de uitvoering van dit onderzoek geen aanvullende informatie opgeleverd.

2.8 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op grond van de gegevens uit het bureauonderzoek is de volgende gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld:

Tabel 2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting

Archeologische periode	Gespecificeerde verwachting	Te verwachten complextype/resten	Relatieve diepte t.o.v. het maaiveld
(Laat-)Paleolithicum	Laag	Kampementen, vuursteenstrooiingen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.

³⁹ Amersfoort & Kamphuis, 1990/Indicatieve kaart Militair Erfgoed/Jong, 1969 – 1994/ Klep & Schoenmaker, 1995/Ruimingskaart/VEO Bommenkaart/Zwanenburg, 1990.

Mesolithicum	Laag	Kampementen, vuursteenstrooiingen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Neolithicum	Hoog	Akkerlaag en/of nederzettingssporen, grafvelden, rituele plaatsen: kleine fragmenten aardewerk, natuursteen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen, houtskool en gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Bronstijd	Hoog	Akkerlaag en/of nederzettingssporen, grafvelden, rituele plaatsen: kleine fragmenten aardewerk, natuursteen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen, metaalresten, houtskool, botresten en gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
IJzertijd	Hoog	Akkerlaag en/of nederzettingssporen, grafvelden, rituele plaatsen: kleine fragmenten aardewerk, natuursteen, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten en gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Romeinse tijd	Hoog	Akkerlaag en/of nederzettingssporen, grafvelden, rituele plaatsen: kleine fragmenten aardewerk, natuursteen, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten en gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Vroege Middeleeuwen	Hoog	Bewoningssporen van een (boeren)erf: kleine fragmenten aardewerk, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten, organische resten en gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Late Middeleeuwen	Hoog	Bewoningssporen van een (boeren)erf: kleine fragmenten aardewerk, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten, organische resten en gebruiksvoorwerpen.	Onder het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Nieuwe tijd	Hoog	Bewoningssporen van een (boeren)erf: kleine fragmenten aardewerk, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten, organische resten en gebruiksvoorwerpen.	Onder maaiveld/in het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.
Tweede Wereldoorlog	Laag	Stellingen en munitie	Onder maaiveld/in het antropogeen eerddek en in de top van de dekzandafzettingen.

Uit de vermoedelijke landschappelijke ligging, op de flank van een dekzandrug, met geen aanwijzingen voor open water in de buurt blijkt dat het plangebied in het Paleolithicum en Mesolithicum ongunstig is geweest voor jagers en verzamelaars maar vanaf het Neolithicum wel gunstig voor landbouwers. Uit de archeologische

gegevens die verzameld zijn uit het onderzoeksgebied blijkt dat er in de omgeving van het plangebied sporen van menselijke activiteit zijn waar genomen uit de perioden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd, met een nadruk op de perioden Middeleeuwen – Nieuwe tijd wat te maken heeft met de gedeeltelijke ligging van het plangebied in de historische kern van Best.

Door archeologisch onderzoek is er een goed beeld van waar de jagers en verzamelaars hun tijdelijke kampementen vestigden. De jagers en verzamelaars waren afhankelijk van een aantal ecologische factoren, zoals het voedselaanbod en de aanwezigheid van grondstoffen in de omgeving van de locatie. Ze leefden van de jacht, visserij en het verzamelen van onder andere noten, vruchten en wortels. Dit soort voedsel was met name te vinden op het overgangsgebied van hoge en droge gronden naar lage en natte gronden, de gradiëntzone, en dichtbij water, zoals vennen en beken. Op dit soort locaties was ook drinkwater bereikbaar.⁴⁰ Als er naar de landschappelijke situatie van het plangebied wordt gekeken zijn er geen aanwijzingen dat er open water gelegen heeft in de directe omgeving van het plangebied en ligt het niet in een gradiëntzone. Op basis van deze kennis voldoet de landschappelijke locatie niet aan de voorkeuren van jagers en verzamelaars voor een tijdelijk kampement. Daarnaast zijn in het onderzoeksgebied ook geen vondsten uit het Paleolithicum en Mesolithicum aangetroffen. De archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied uit de perioden Paleolithicum en Mesolithicum is daarom laag.

Voor de landbouwers zijn andere factoren van belang bij de locatiekeuze. Vanaf het Neolithicum ging men zich vestigen op één locatie. Om te kunnen blijven wonen op één plek werd het kunnen uitvoeren van landbouw een belangrijke factor. Voor akkerbouw is onder andere een vruchtbare bodem en een goede afwatering van belang.⁴¹ In de omgeving van het plangebied zijn enkele waarnemingen uit de perioden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd bekend. In het onderzoeksgebied zijn nederzettingssporen aangetroffen uit de Bronstijd tot in de Nieuwe tijd. Als er gekeken wordt naar de waarschijnlijke landschappelijke situatie van het plangebied dan zou het plangebied een geschikte locatie zijn voor de landbouwers. Daarom geldt er een hoge verwachting voor de periodes Neolithicum tot en met de Middeleeuwen.

Vanaf de Middeleeuwen zijn schriftelijke bronnen bekend die de bekende locatiekeuzes en archeologische gegevens kunnen aanvullen. Vanaf de 13^e eeuw wordt de locatie langs kruisingen en splitsingen van doorgaande en lokale wegen ook van belang voor de locatiekeuze van een nederzetting. Deze nederzettingen kunnen zijn gegroeid tot de hedendaagse gehuchten en woonkernen.⁴² In de directe omgeving zijn meerdere vondsten uit Nieuwe tijd geregistreerd, wat te maken heeft met de ligging van het plangebied deels in de historische kern van Best. Deze sporen en vondsten zijn met name te relateren aan bewoning, akkerbouw/industriële activiteiten. Door het beschikbare historische kaartmateriaal is duidelijk dat in het plangebied vanaf de laatste kwart van de 19^e eeuw gedeeltelijk bebouwd is geweest, wat heden ten dagen ook nog het geval is. Op basis van de bekende gegevens kunnen er sporen en vondsten die in verband met het historisch gebruik worden verwacht waardoor er een hoge archeologische verwachting voor geldt voor resten uit de Nieuwe tijd. Voor archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog wordt de kans lag geacht.

⁴⁰ Louwe Kooijmans et al., 2005.

⁴¹ Louwe Kooijmans et al., 2005.

⁴² Renes, 1999.

Deze archeologische resten worden verwacht onder het mogelijke antropogene eerddek en in de top van de oorspronkelijke C-horizont. De vondstenlaag is opgenomen onder in het eerddek; hier wordt ook wel van 'cultuurlaag' gesproken: een doorwerkte oude bodem tussen het eerddek en de ongeroerde ondergrond met kleine fragmenten aardewerk, natuursteen, vuursteen en houtskool. Archeologische sporen worden verwacht tot in de top van de C-horizont. Op basis van het booronderzoek en het proefsleuvenonderzoek in het zuiden van het plangebied bevinden de sporen zich op een diepte van circa 50-100 cm –mv. Organische resten en bot zullen door de relatief droge en zure bodemomstandigheden slecht zijn geconserveerd. Het complextypen en de omvang kunnen niet nader worden gespecificeerd door de beperkte gegevens.

Bodemverstoring

Dat een gebied een middelhoge of hoge archeologische verwachting heeft, betekent niet dat eventuele aanwezige archeologische resten behoudenswaardig zijn. De waarde van archeologische vindplaatsen wordt grotendeels bepaald door de mate waarin grondsporen dan wel vondsten *in situ* bewaard zijn gebleven. Het plangebied is in het verleden in gebruik geweest als akker en weiland, is doorsneden (geweest) door wegen en heeft bebouwing (gehad). Daarnaast zullen de gebouwen voorzien zijn (geweest) van kabels en leidingen en heeft er omheen ook groen gestaan. Door ploegen, plant- en rooiwerkzaamheden, graafwerkzaamheden voor kabels en leidingen en bouw- en sloopactiviteiten kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden, die vanaf het maaiveld worden verwacht, mogelijk verloren zijn gegaan.

3 CONCLUSIE EN ADVIES

Doel van het bureauonderzoek is een antwoord te vinden op de vraag wat de gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied is.

Als er naar de landschappelijke situatie van het plangebied wordt gekeken zijn er geen aanwijzingen dat er open water heeft gelegen in de directe omgeving van het plangebied en ligt het niet in een gradiëntzone. Op basis van deze kennis voldoet de landschappelijke locatie niet aan de voorkeuren van jagers en verzamelaars voor een tijdelijk kampement. Daarnaast zijn in het onderzoeksgebied ook geen vondsten uit het Paleolithicum en Mesolithicum aangetroffen. De archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied uit de perioden Paleolithicum en Mesolithicum is daarom laag. In de omgeving van het plangebied zijn enkele waarnemingen uit de perioden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd bekend. In het onderzoeksgebied zijn nederzettingssporen aangetroffen uit de Bronstijd tot in de Nieuwe tijd. Als er gekeken wordt naar de waarschijnlijke landschappelijke situatie van het plangebied dan zou het plangebied een geschikte locatie zijn voor de landbouwers. Daarom geldt er een hoge verwachting voor de periodes Neolithicum tot en met de Middeleeuwen. In de directe omgeving zijn meerdere vondsten uit Nieuwe tijd geregistreerd, wat te maken heeft met de gedeeltelijke ligging van het plangebied in de historische kern van Best. Deze sporen en vondsten zijn met name te relateren aan bewoning, akkerbouw/industriële activiteiten. Door het beschikbare historische kaartmateriaal is duidelijk dat in het plangebied vanaf de laatste kwart van de 19^e eeuw gedeeltelijk bebouwd is geweest, wat heden ten dagen ook nog het geval is. Op basis van de bekende gegevens kunnen er sporen en vondsten die in verband met het historisch gebruik worden verwacht waardoor er een hoge archeologische verwachting voor geldt voor resten uit de Nieuwe tijd.

Het zuidelijke deel van het plangebied is al onderzocht en hier is vastgesteld dat er geen behoudenswaardige archeologische resten aanwezig zullen zijn. Voor dit deel van het plangebied wordt daarom vrijgave geadviseerd. Aan de noordoostzijde zijn ook delen van het plangebied op de archeologische beleidskaart vrijgeven waar bebouwing staat, ook voor dit deel wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd (zie kaart 23). Voor de rest van het plangebied is gezien de in dit onderzoek opgestelde archeologische verwachting vervolgonderzoek noodzakelijk om deze te toetsen. Gezien de omvang van het plangebied en de aanwezigheid van een hoge zwarte enkeerdgrond is in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode een verkennend booronderzoek. Verspreid in het plangebied dienen boringen te worden gezet om inzicht te krijgen in de toestand van het bodemprofiel. Ook dient gekeken te worden naar de aanwezigheid van mogelijke vegetatie- en/of cultuurlagen, die zichtbaar zijn als bodemverkleuringen. Door middel van het verkennend booronderzoek dient te worden vastgesteld of er binnen het plangebied archeologische resten in situ te verwachten zijn.

Gezien de aanwezigheid van bebouwing in het plangebied is de kans groot dat in het plangebied een verstoorde bodemopbouw aanwezig is. Een deel van deze bebouwing is historisch of heeft historische voorgangers en de verstoorde bodemopbouw zou archeologische resten kunnen zijn. Mogelijk dat bij het booronderzoek onderscheid kan worden gemaakt tussen recente verstoring (van na 1945) en oudere bodemverstoringen die op archeologische resten kunnen wijzen.

Bovenstaand advies is van Econsultancy. Er is, op grond van de gebruikte onderzoeksmethode, geprobeerd een zo gefundeerd mogelijk advies te geven. Over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen of resten in het plangebied kan nooit volledig uitsluitel worden gegeven. Aan dit advies kunnen geen rechten worden ontleend. De resultaten van dit onderzoek zullen eerst moeten worden beoordeeld door de bevoegde overheid (gemeente Best), die vervolgens het advies over neemt of niet.

Als het plangebied nu of in de toekomst door de gemeente Best wordt vrijgegeven voor bodemroerende werkzaamheden, dan blijft er, volgens artikel 5.10 van de Erfgoedwet uit juli 2016, een meldingsplicht bestaan. Eventuele archeologische resten die bij werkzaamheden worden aangetroffen moeten worden gemeld bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het is verder raadzaam om ook de gemeente Best op de hoogte te stellen.

LITERATUUR

- Amersfoort, H. & P.H. Kamphuis, 1990: *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied*. 's- Gravenhage.
- Berendsen, H.J.A., 2008: *Fysische Geografie van Nederland, deel 1: De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.
- Berkvens, R., 2010: *Ondersteboven. Archeologie in Best. Toelichting op de archeologiekartaal, ge-meente Best*. SRE Milieudienst, Eindhoven.
- Beurskens, P., 2019: *Rapportage archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek Hoofdstraat-Spoorweglaan te Best*. Econsultancyrapport 5593.002. Swalmen.
- Doesburg, J. van, M. de Boer, J. Deeben, B.J. Groenewoudt & T. de Groot (red.), 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendecken in Nederland: onderzoek en beleid*. Amersfoort. (Nederlands Archeologische Rapporten 34).
- Goddijn, M.A., 2012: *het middeleeuws verleden van Best opgespoord. Inventariserend proefsleuven-onderzoek in het centrum van Best*. Archol Rapport 184.
- Groot, N.C.F., 2010: *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase Molenstraat, Best Gemeente Best*. B&G rapport 877. Noordwijk.
- Hanemaaijer, M., 2017: *Bureau voor Archeologie Rapport 536. Hoofdstraat 28 - Sint Odulphusstraat, Best, gemeente Best: een bureauonderzoek*. Utrecht.
- Jong, L. de, 1969-1994: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. 's- Gravenhage.
- Klep C. & B. Schoenmaker, 1995: *De Bevrijding Van Nederland 1944-1945 - Oorlog op de flank*. Den Haag.
- Kruihof L., D. Hagens & M.A.K Vroomans, 2020: *Archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek door middel van boringen Hoofdstraat 12 te Best (gemeente Best)*. Aeres Milieu Projectnummer : AM20412. Roermond.
- Leenders, K.A.H.W., 2011: *Lezing: de geschiedenis van het landschap van Best*.
- Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens & A. van Gijn (red.), 2005: *Nederland in de prehistorie*. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003 (red.): *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.

Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, 2015: *Archeologische Beleidskaart 2015, gemeente Best*.

Renes, J., 1999: *Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg*. Eisma, Leeuwarden.

Stichting voor Bodemkartering, 1985: *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 581 West/Eindhoven*.

Schokker, J., F.D. de Lang, H.J.T. Weerts en C. den Otter, 2003: *Formatie van Boxel. Beschrijving lithostratigrafische eenheid*. Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO, Utrecht. www.nitg.tno.nl

Tol, A.J., E., Heunks, L.I. Kooistra, L. Meurkens en J.P.W. Verspay, 2017: *Tussen Aarlese weg en Broekstraat. Archeologisch onderzoek van een historisch cultuurlandschap in Aarle, gemeente Best*. Archol Rapport 280. Leiden.

Wesdorp, M., 2011: *Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven in het plangebied Best-Molenstraat*. Zuidnederlandse Archeologische Notities 244. Amsterdam.

Zwanenburg G.J., 1990: *En nooit was het stil - Kroniek van een luchtoorlog*. Emmen.

BRONNEN

Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort, februari 2024.

<https://archis.cultureelerfgoed.nl>

Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed; internetsite, februari 2024

<http://www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl>

Bodemloket, internetsite, februari 2024.

<http://www.bodemloket.nl>

Brabant.nl; internetsite, februari 2024.

[https://noord-](https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8)

[brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8](https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8)

Dinoloket; internetsite, februari 2024.

<http://www.dinoloket.nl/>

Erfgoedvereniging Dye van Bes, mei 2024.

<https://www.dyevanbest.nl/best/toponiemen>

Geschiedenis van Best; internetsite, februari 2024.

<http://www.geschiedenisvanbest.nl>

Indicatieve kaart Militair Erfgoed; internetsite, februari 2024.

<http://www.ikme.nl/>

Kadaster, Basisregistratie Kadaster (BRK); internetsite, februari 2024.

<https://www.nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/metadata/ff9315c8-f25a-4d01-9245-5cf058314ebf>.

Kadaster, Landelijke Voorziening Beeldmateriaal (2021); internetsite, februari 2024.

<https://www.nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/metadata/c82a783a-9a58-4761-a809-b4c5d90dcd35>.

Kadaster Topotijdreis; internetsite, februari 2024.

<http://www.topotijdreis.nl/>

NGR/Wageningen Environmental Research (2018), 'BRO - Bodemkaart van Nederland 1:50.000' internetsite, februari 2024.

<https://nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search;jsessionid=11F26FB095C4D0E1D6AC7C8A4B52D94D#/metadata/ed960299-a147-4c1a-bc57-41ff83a2264f>.

NGR/Wageningen Environmental Research (2019) BRO - Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50:000, internetsite, februari 2024.

<https://nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/metadata/459231d0-7379-4f26-a444-7616e1d888f0>.

Omgevingsrapportage, internetsite, februari 2024..

<https://noord-brabant.nazca4u.nl/rapportage/>

Openbasiskaart.nl, internetsite, februari 2024.

<https://www.openbasiskaart.nl/>

Portaal voor ruimtelijke plannen; internetsite, februari 2024.

<http://www.ruimtelijkeplannen.nl/web-roo/roo/>

PDOK/Rijkswaterstaat (2023) 'Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) WCS'; internetsite, februari 2024.

https://service.pdok.nl/rws/ahn/wcs/v1_0?SERVICE=WCS&request=GetCapabilities

Ruimingskaart; internetsite, februari 2024.

<http://www.beobom.nl/ruimingskaart/>

SIKB; internetsite, februari 2024.

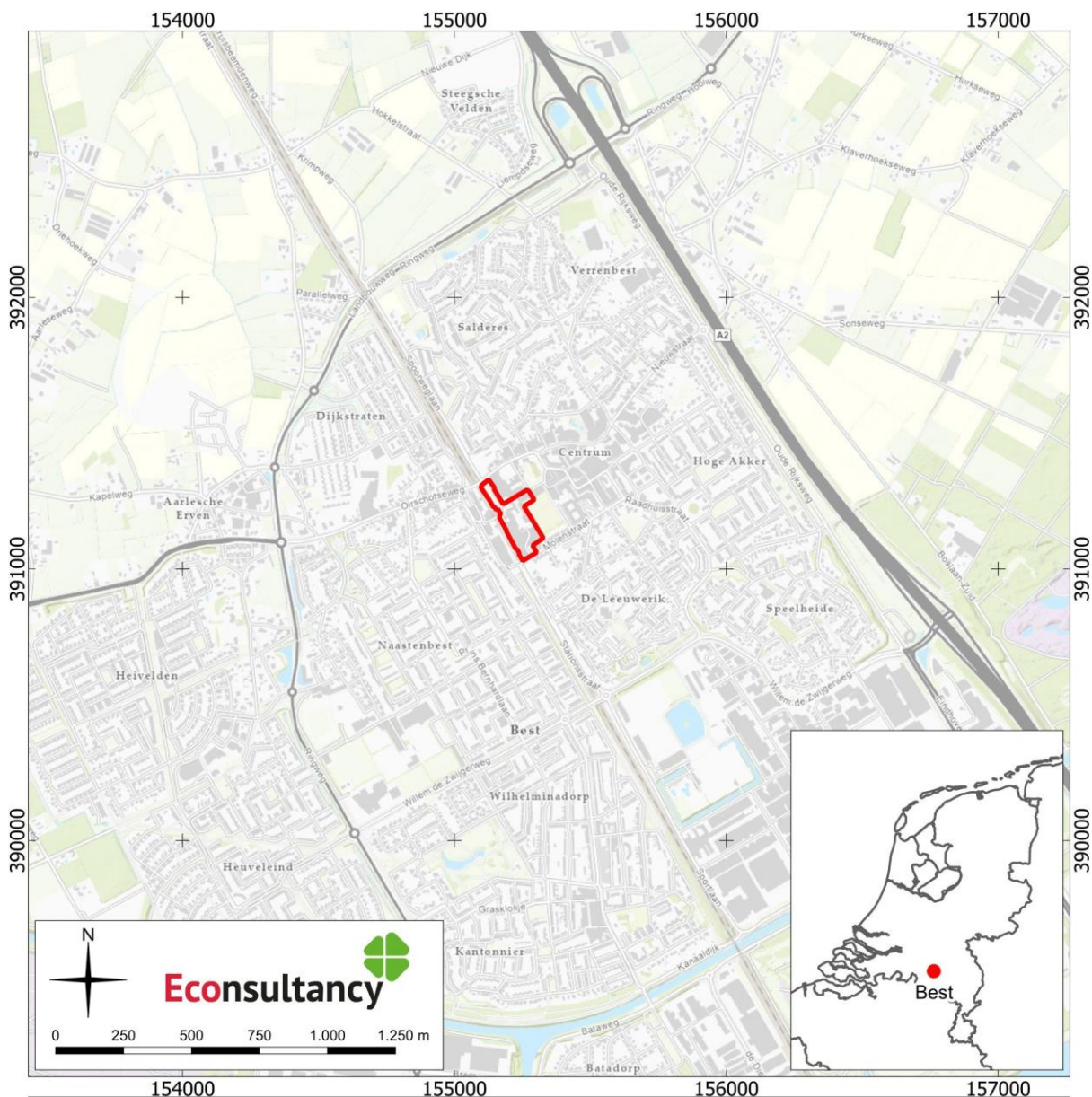
<https://www.sikb.nl>

VEO Bommenkaart; internetsite, februari 2024.

<http://www.explosievenopsporing.nl/veo-bommenkaart/>

KAARTEN

Kaart 1. Het plangebied op de topografische kaart (1:25.000)

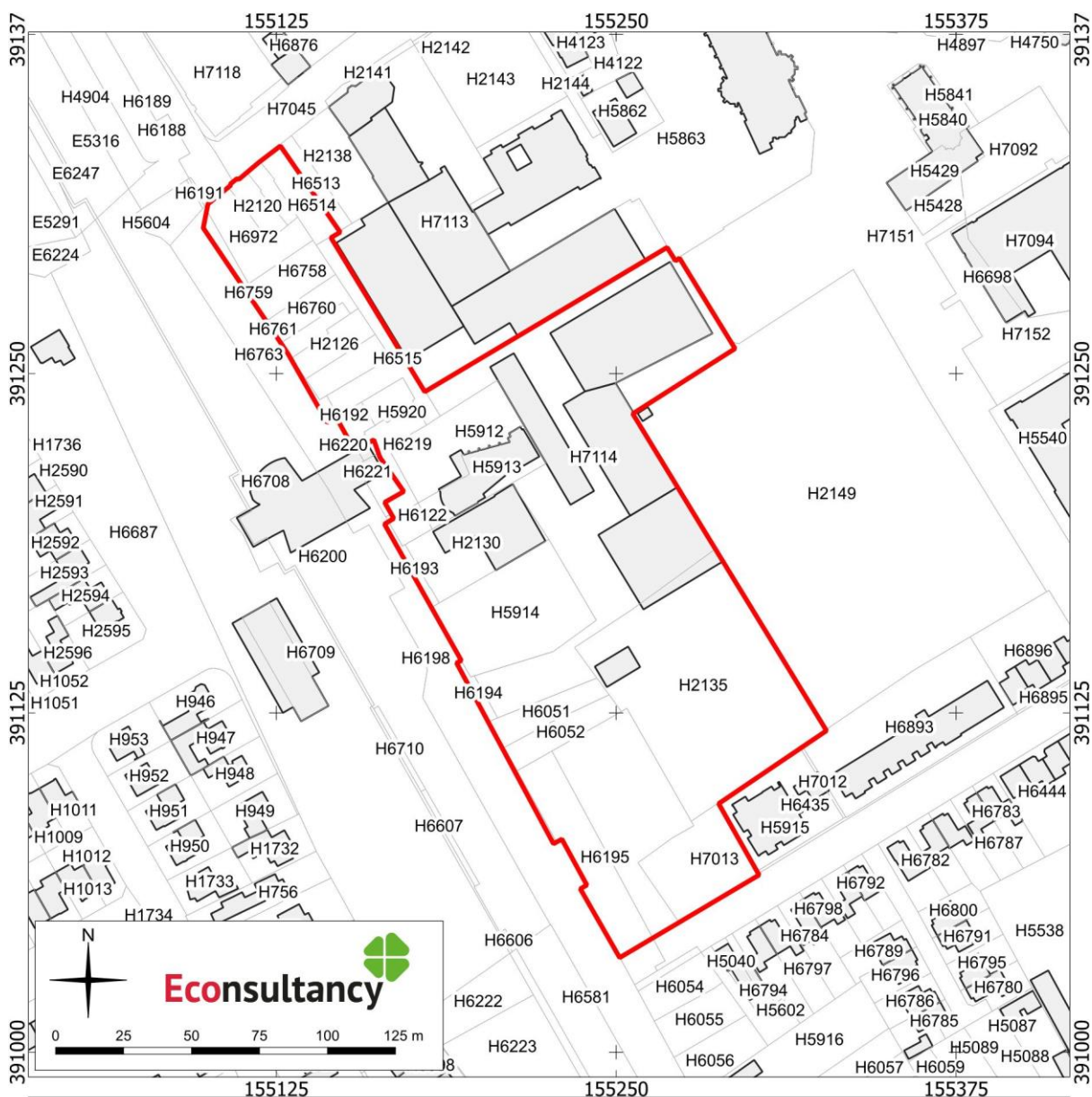
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de digitale topografische kaart (1:25.000). Bron: Openbasiskaart.nl.

Legenda

Plangebied

Kaart 2. Het plangebied op de kadastrale kaart

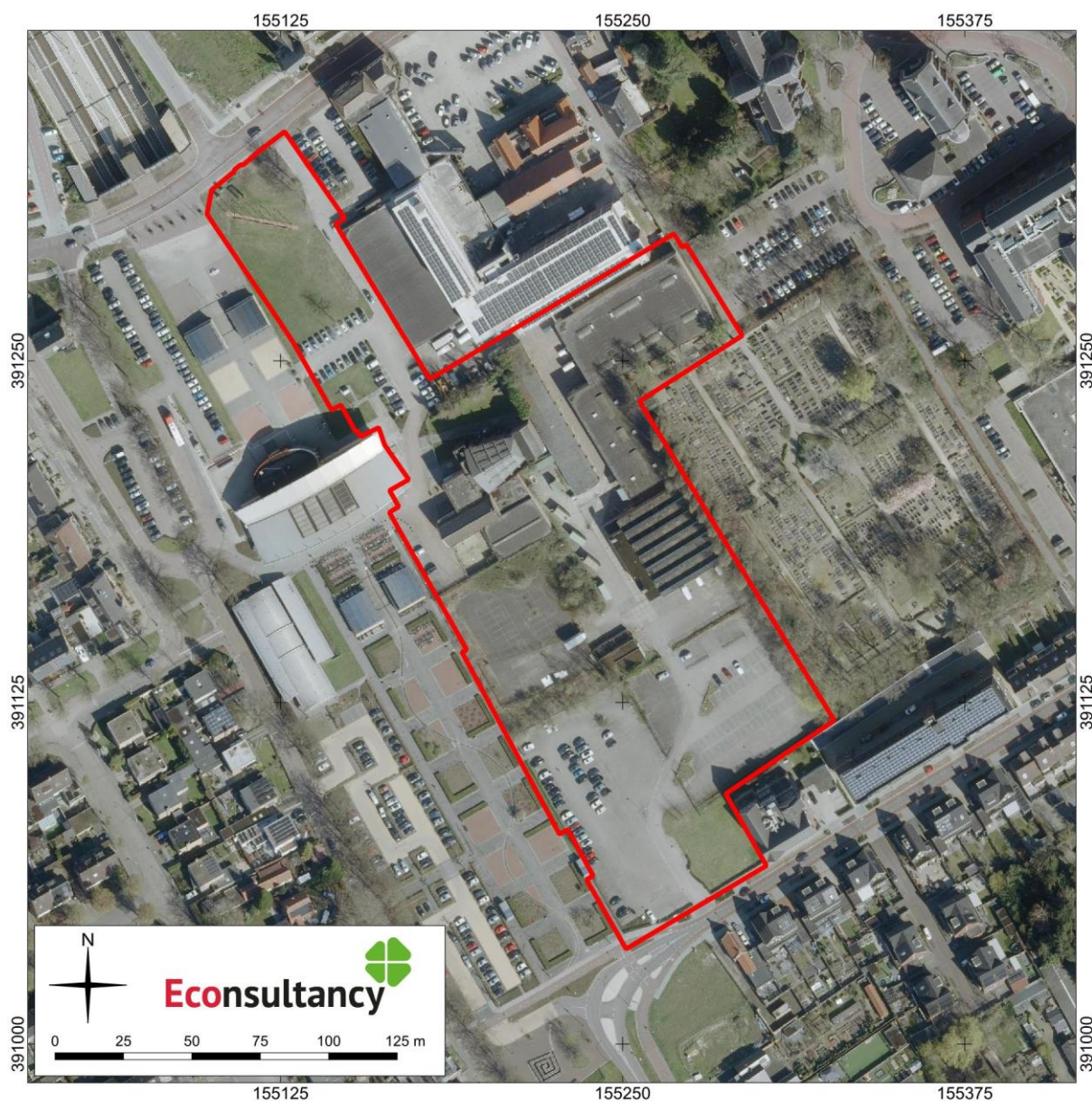
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de kadastrale kaart. Bron: Kadaster, BRK.

Legenda

- Plangebied
- perceel
- bebouwing

Kaart 3. Het plangebied op een luchtfoto uit 2022

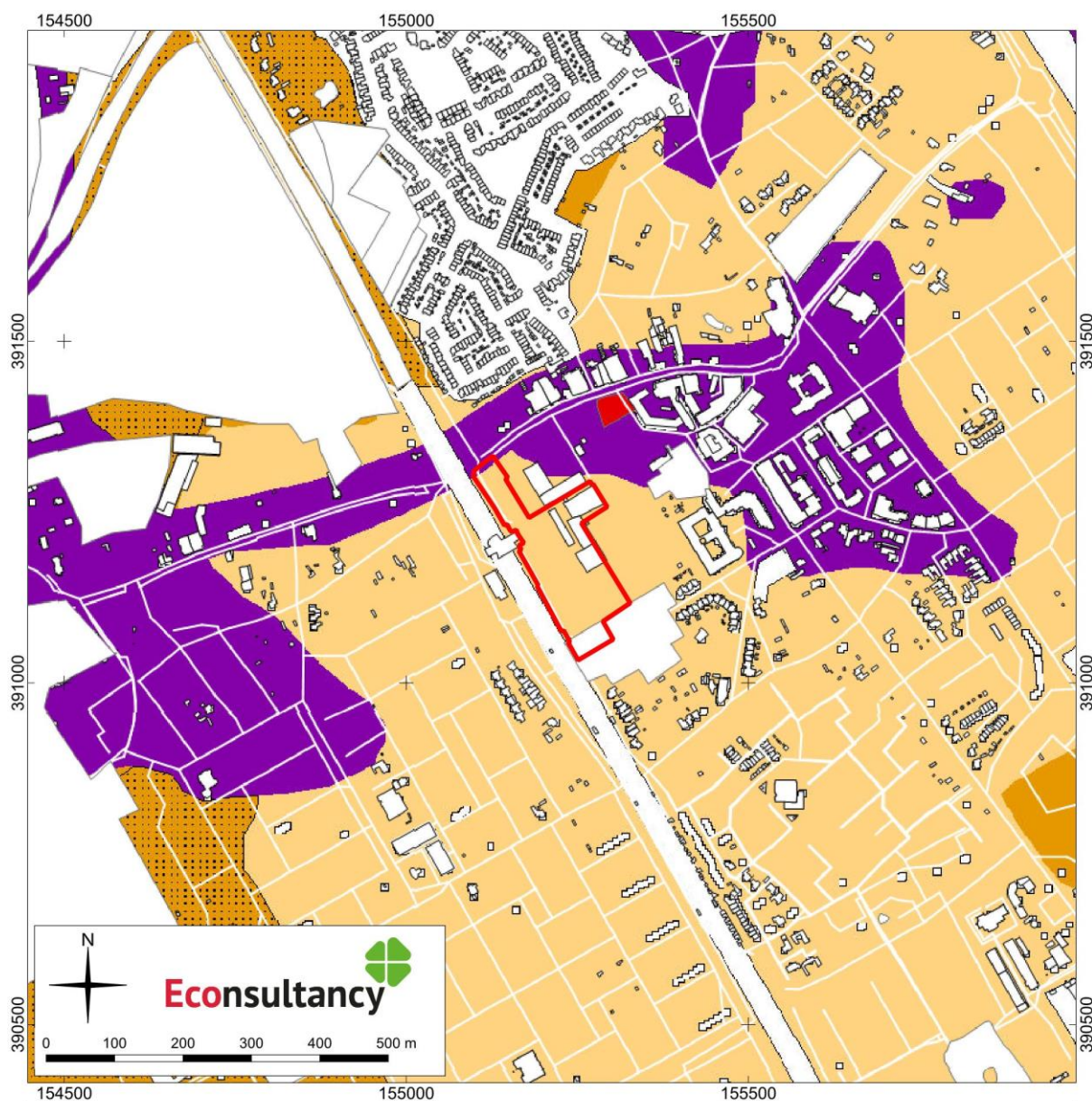
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op een luchtfoto uit 2022. Bron: Kadaster, Landelijke Voorziening Beeldmateriaal, 2022.

Legenda

 Plangebied

Kaart 4. Het plangebied op de gemeentelijke beleidskaart

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Archeologische beleidskaart van de gemeente Best. Bron: Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, 2015.

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Legenda bij de archeologische beleidskaart van de gemeente Best. Bron: Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, 2015.

Legenda

 Plangebied

Legenda

Archeologische waarden

Categorie 1: Beschermd archeologisch monument

Categorie 2: Archeologisch waardevol

Archeologische verwachtingen

Categorie 3: Gebied met hoge verwachting (Historische linten)

Categorie 4: Gebied met hoge verwachting

Categorie 5: Gebied met middelhoge verwachting

Categorie 6: Gebied met lage verwachting

Categorie 7: Gebied zonder archeologische verwachting

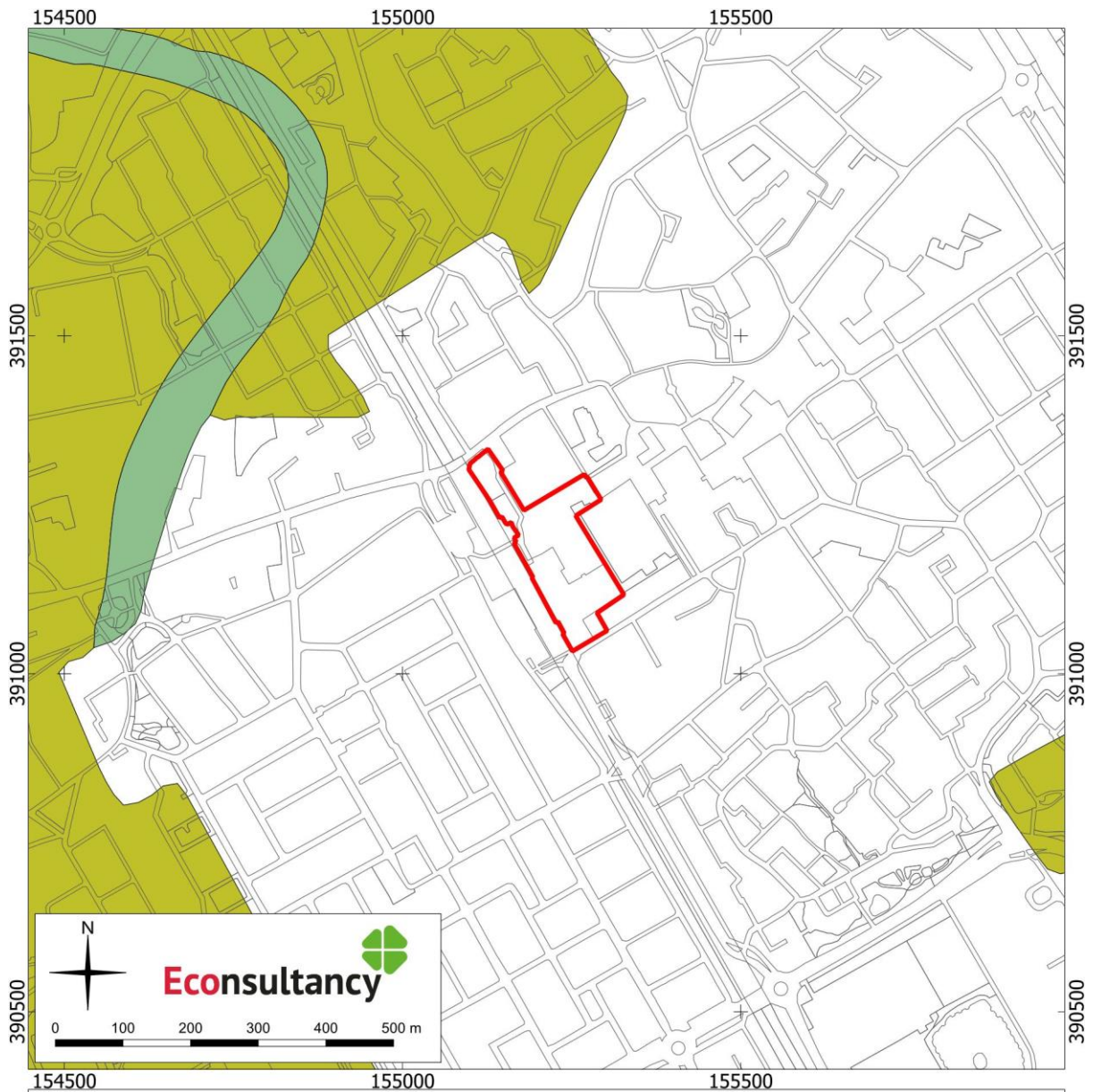

Mogelijk verstoord 2014

Esdek en/of agrarisch bestemd

Kaart 5. Het plangebied op de Geomorfologische kaart 1: 50.000 van Nederland

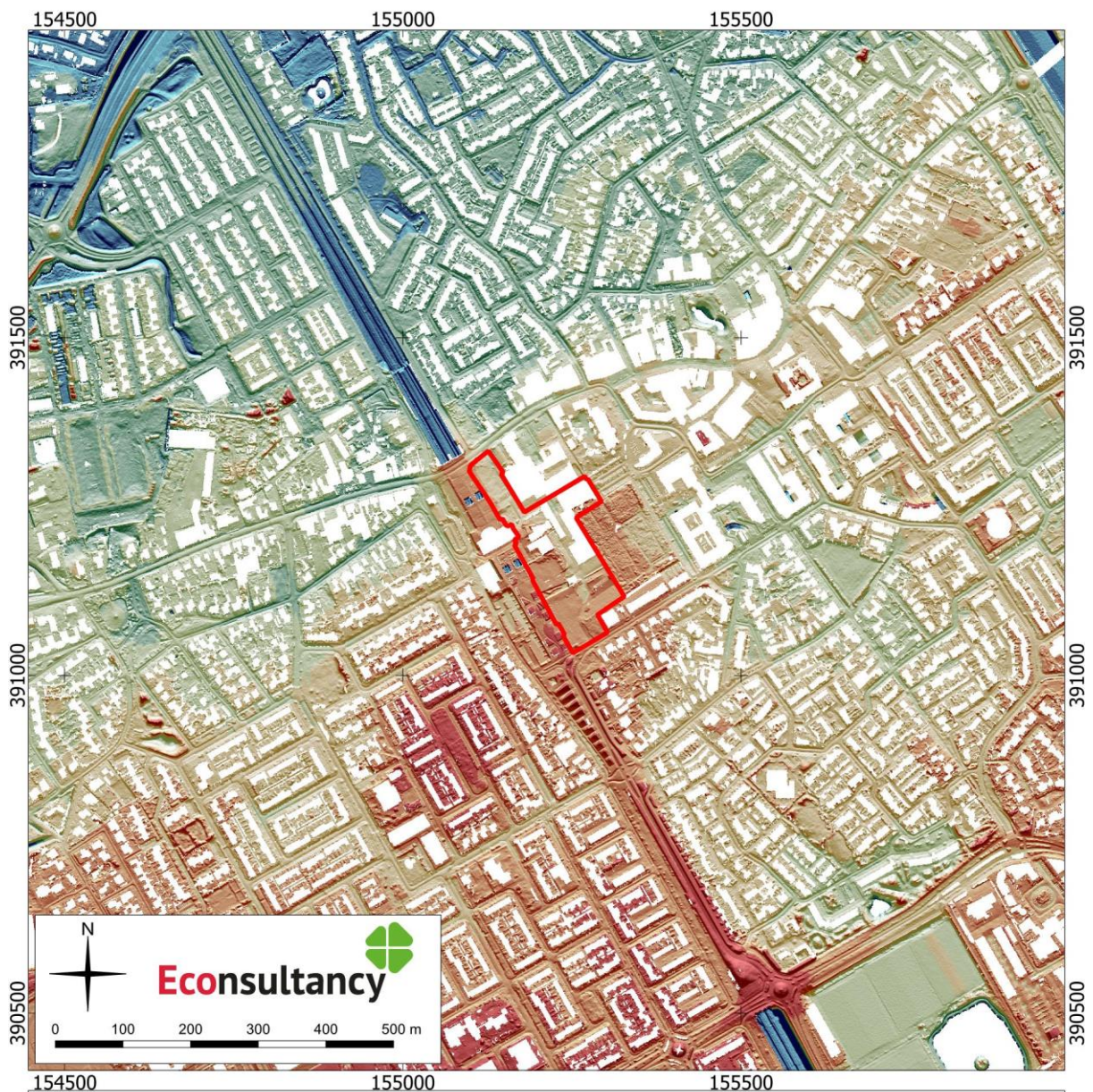
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de Geomorfologische kaart 1: 50.000 van Nederland. Bron: NGR/Wageningen Environmental Research, 2019.

Legenda

- Plangebied
- Dekzandwelingen
- Dalvormige laagte

Kaart 6. Het plangebied op het actueel hoogtebestand (AHN4)

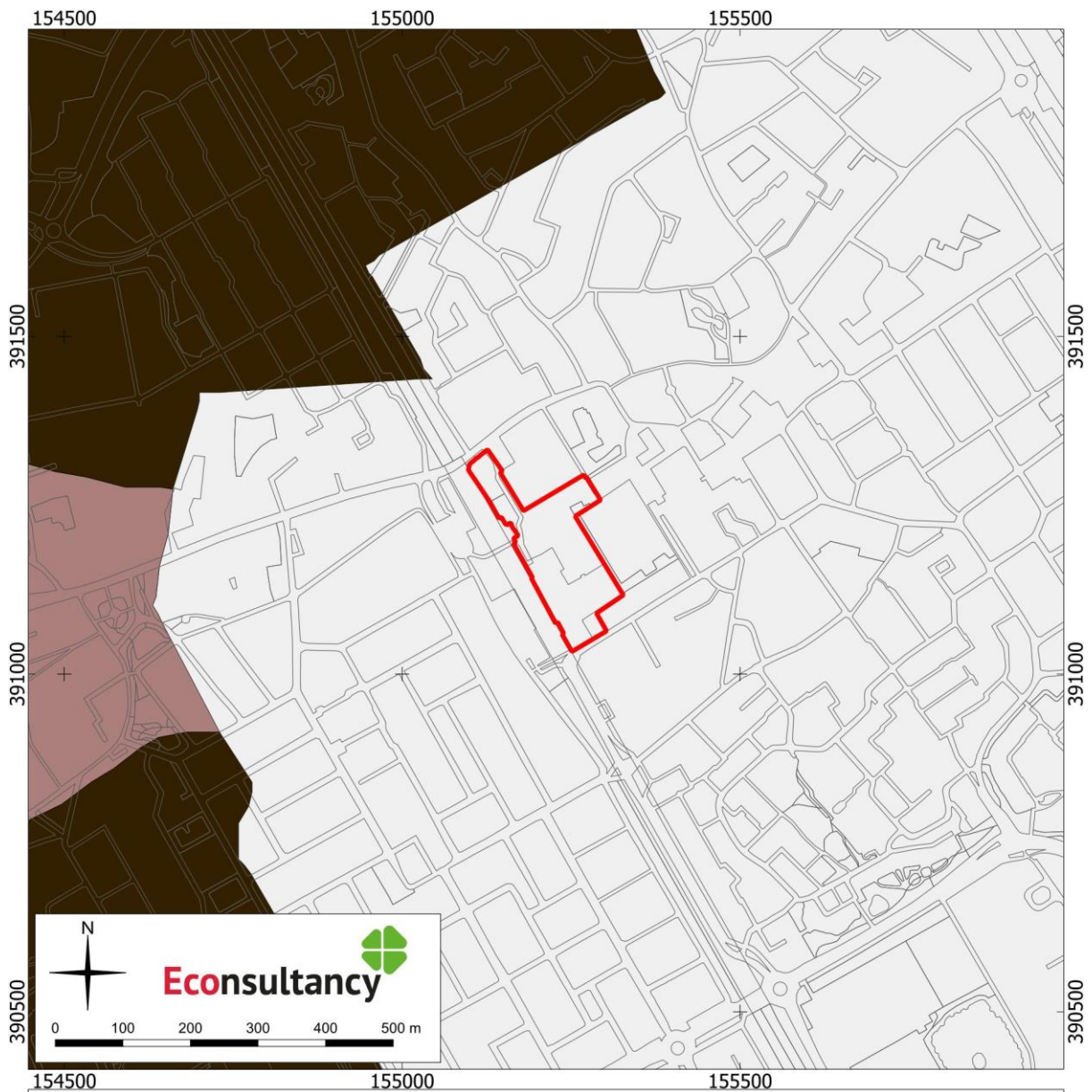
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op het actueel hoogtebestand (AHN4). Bron: PDOK/Rijkswaterstaat.

Legenda

	Plangebied		16.15
	Band 1 (Gray)		16.66
	15.13		17.16
	15.64		inf

Kaart 7. Het plangebied op de bodemkaart

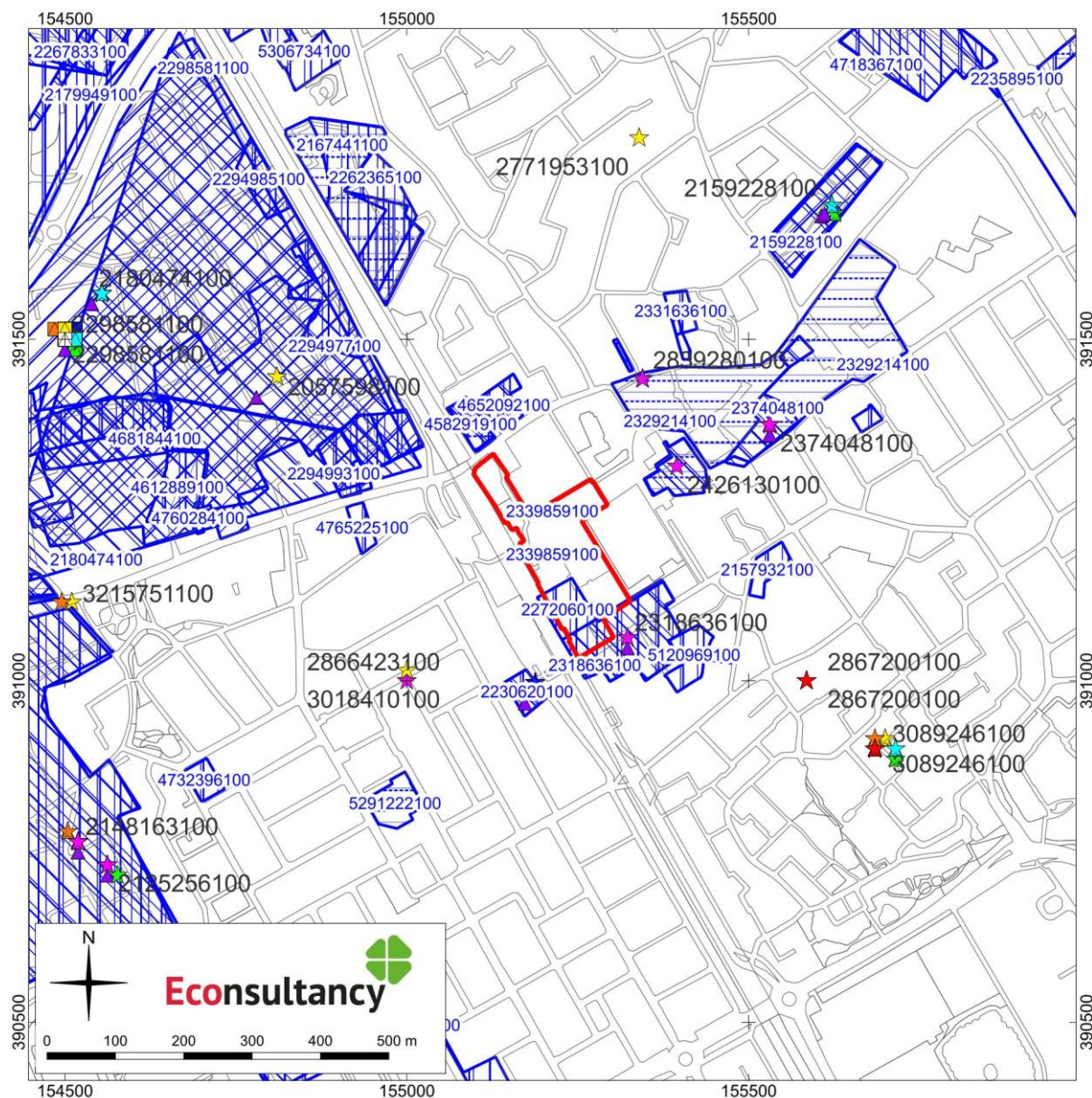
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de bodemkaart. Bron: NGR/Wageningen Environmental Research, 2021.

Legenda

- Plangebied
- Bebouwd gebied
- Laarpodzolgronden; lemig fijn zand
- Hoge zwarte enkeerdgronden; lemig fijn zand

Kaart 8. Archeologische waarden en onderzoeken rondom het plangebied

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Archeologische waarden en onderzoeken in de omgeving van het plangebied. Bron: ARCHIS3/AMK.

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Legenda bij de archeologische waarden- en onderzoekenkaart. Bron: ARCHIS3/AMK.

Legenda

 Plangebied

AMK-terreinen

type onderzoek

- bureauonderzoek
- booronderzoek
- proefsleuven
- begeleiding
- opgraving
- overig

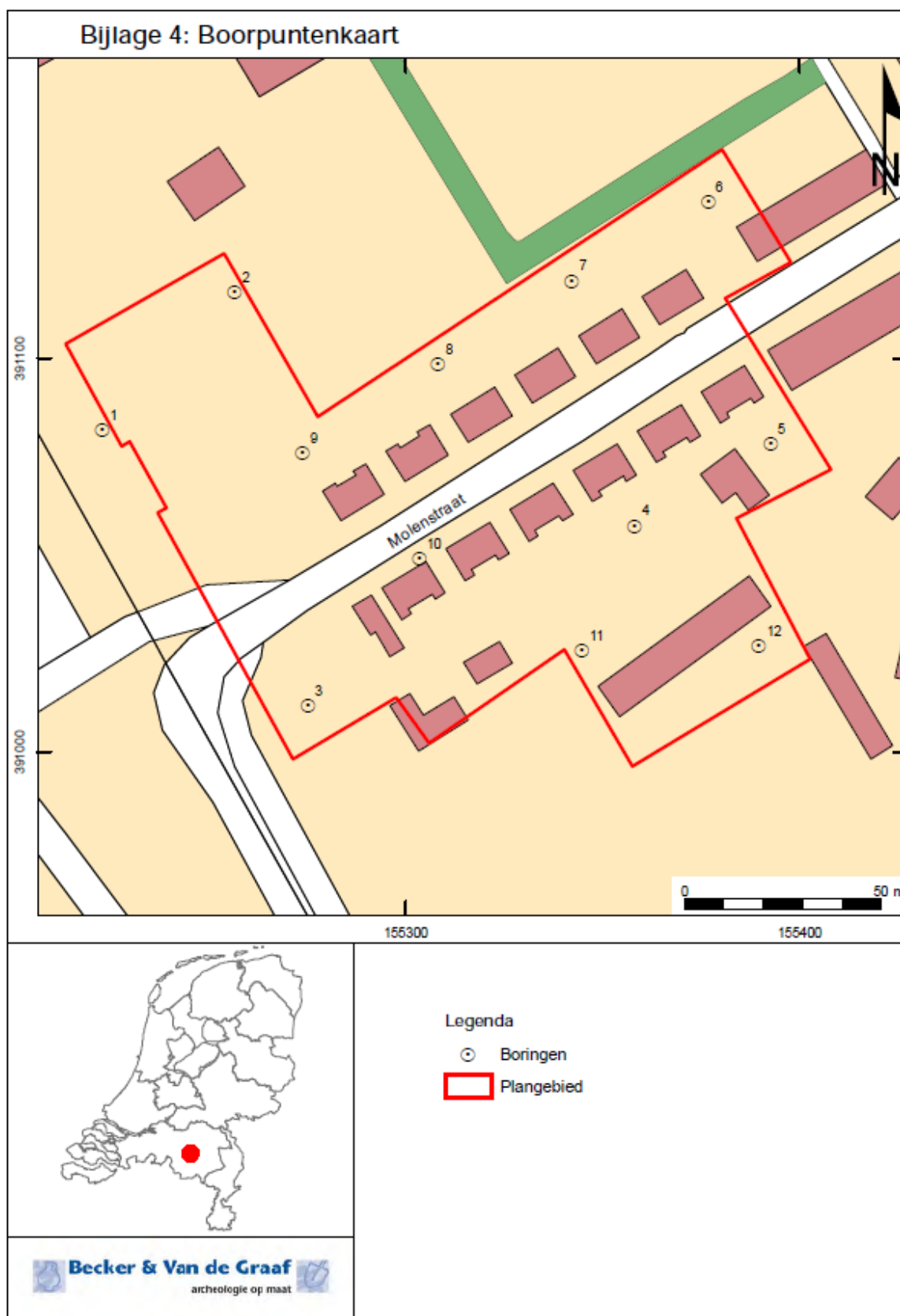
vondsten; complextype

- nederzetting
- grafcontext
- verdedigingswerk
- religieuze context
- onbepaald

vondsten; datering

- Paleolithicum
- Mesolithicum
- Neolithicum
- Bronstijd
- IJzertijd
- Romeinse tijd
- Middeleeuwen
- Nieuwe tijd
- Onbepaald

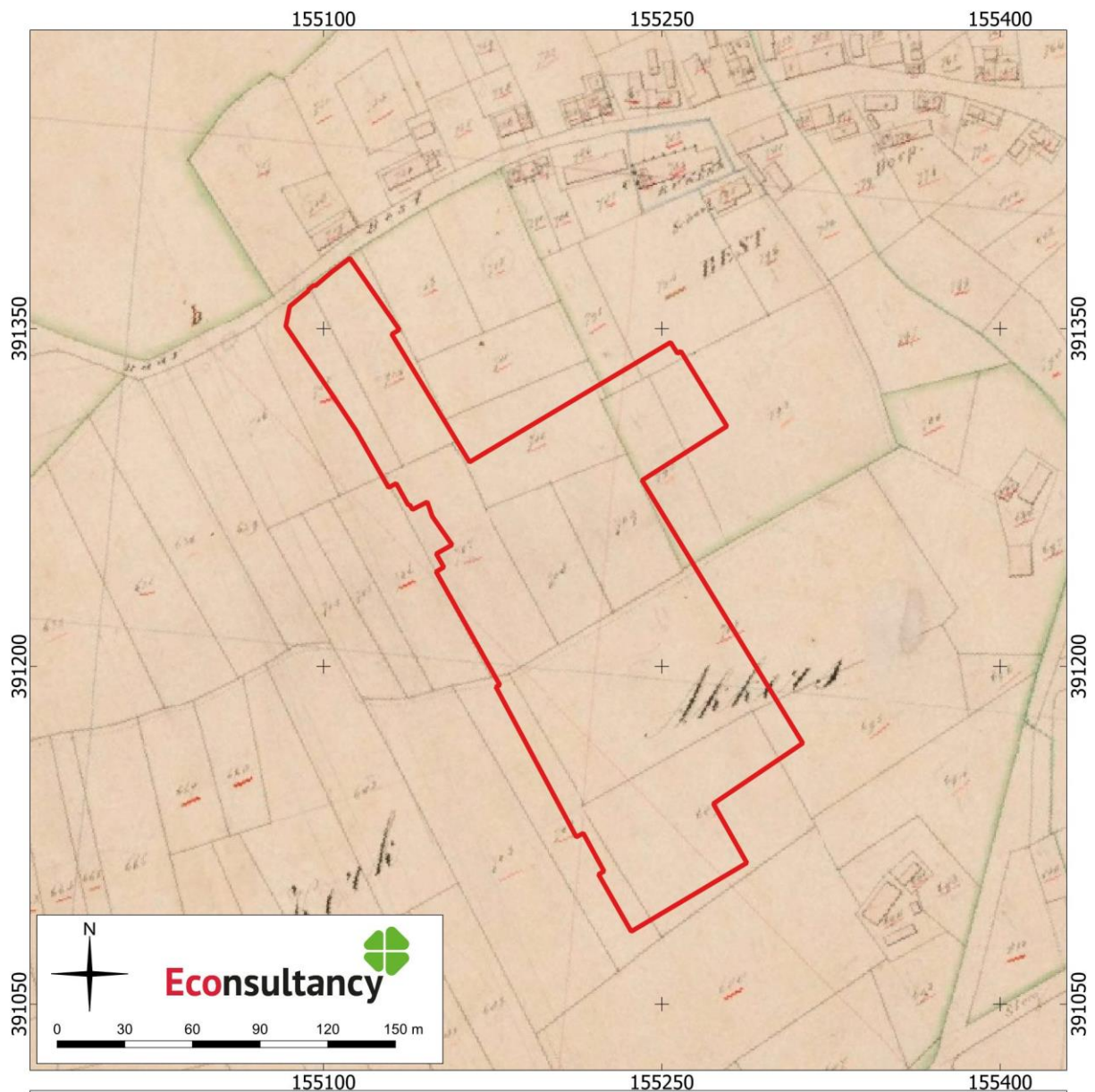
Kaart 9. Boorpuntenkaart onderzoek Becker en van de Graaf uit 2010.⁴³

⁴³ Groot, 2010.

⁴⁴ Wesdorp, 2011.

Kaart 11. Het plangebied op de Kadastrale minuut uit 1816

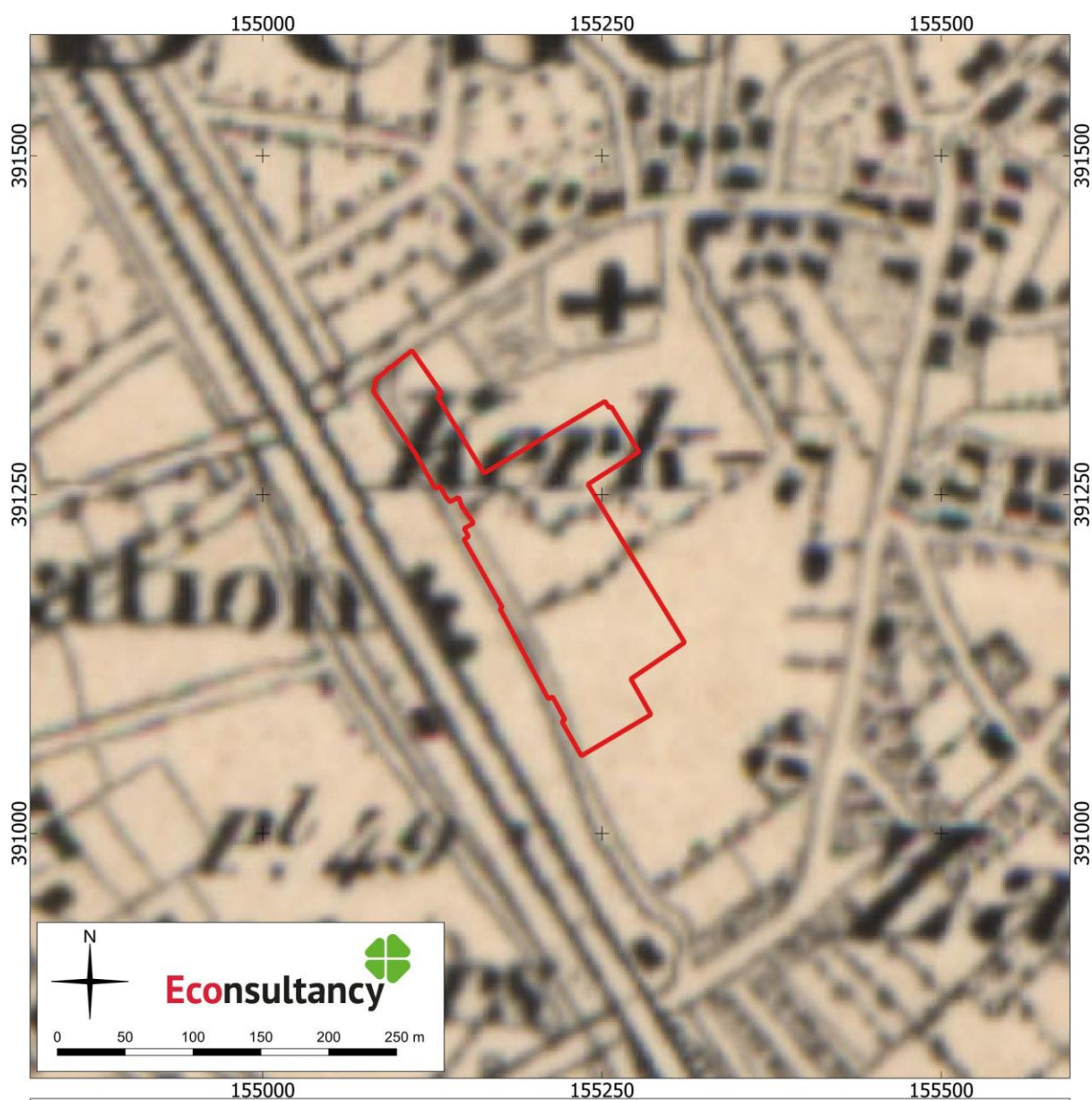
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de Kadastrale minuut uit 1816. Bron: Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Legenda

 Plangebied

Kaart 12. Het plangebied op het Bonneblad uit 1883

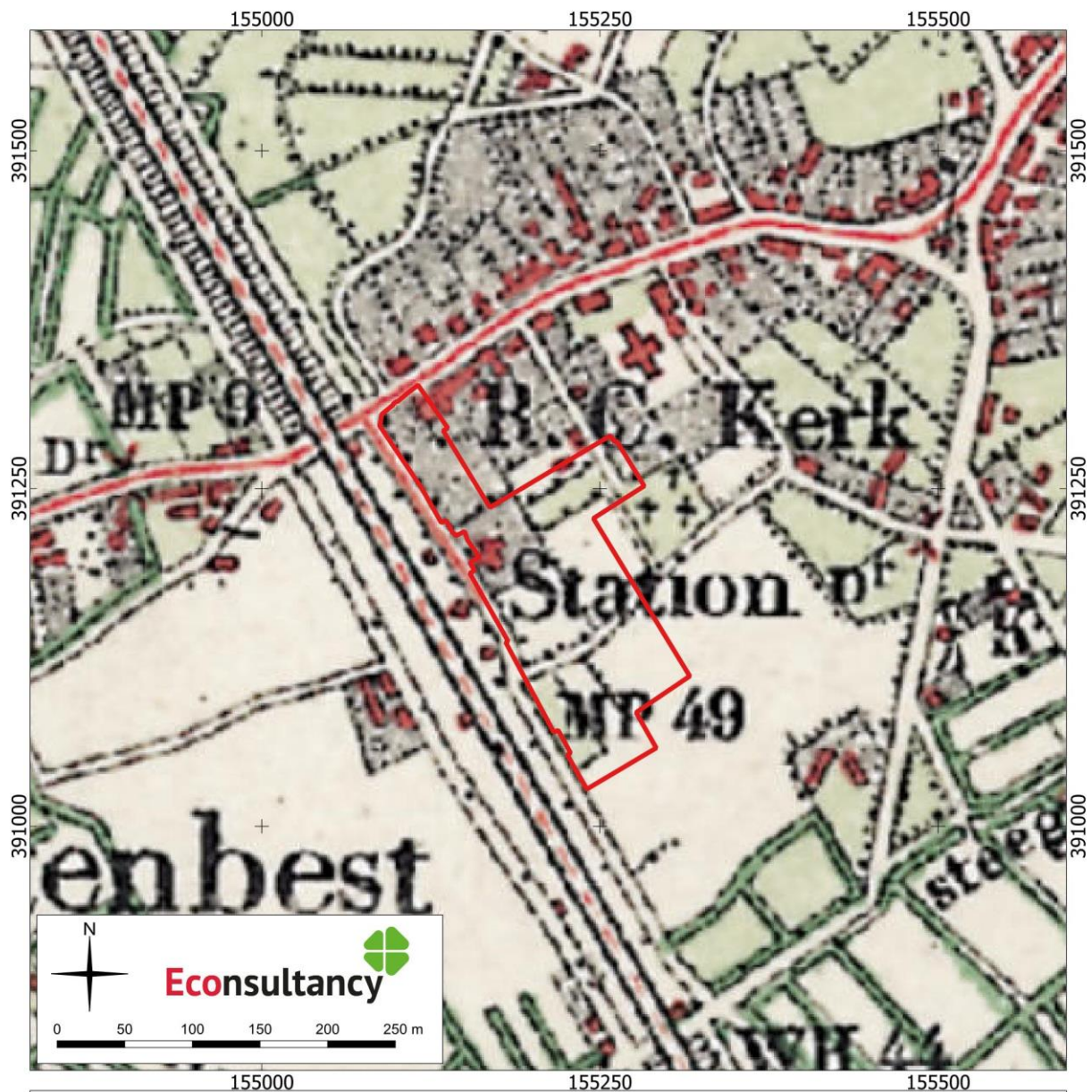
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op het Bonneblad uit 1883. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 13. Het plangebied op het bonneblad uit 1900.

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op het Bonnebladt uit 1900. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 14. Het plangebied op het bonneblad uit 1928.

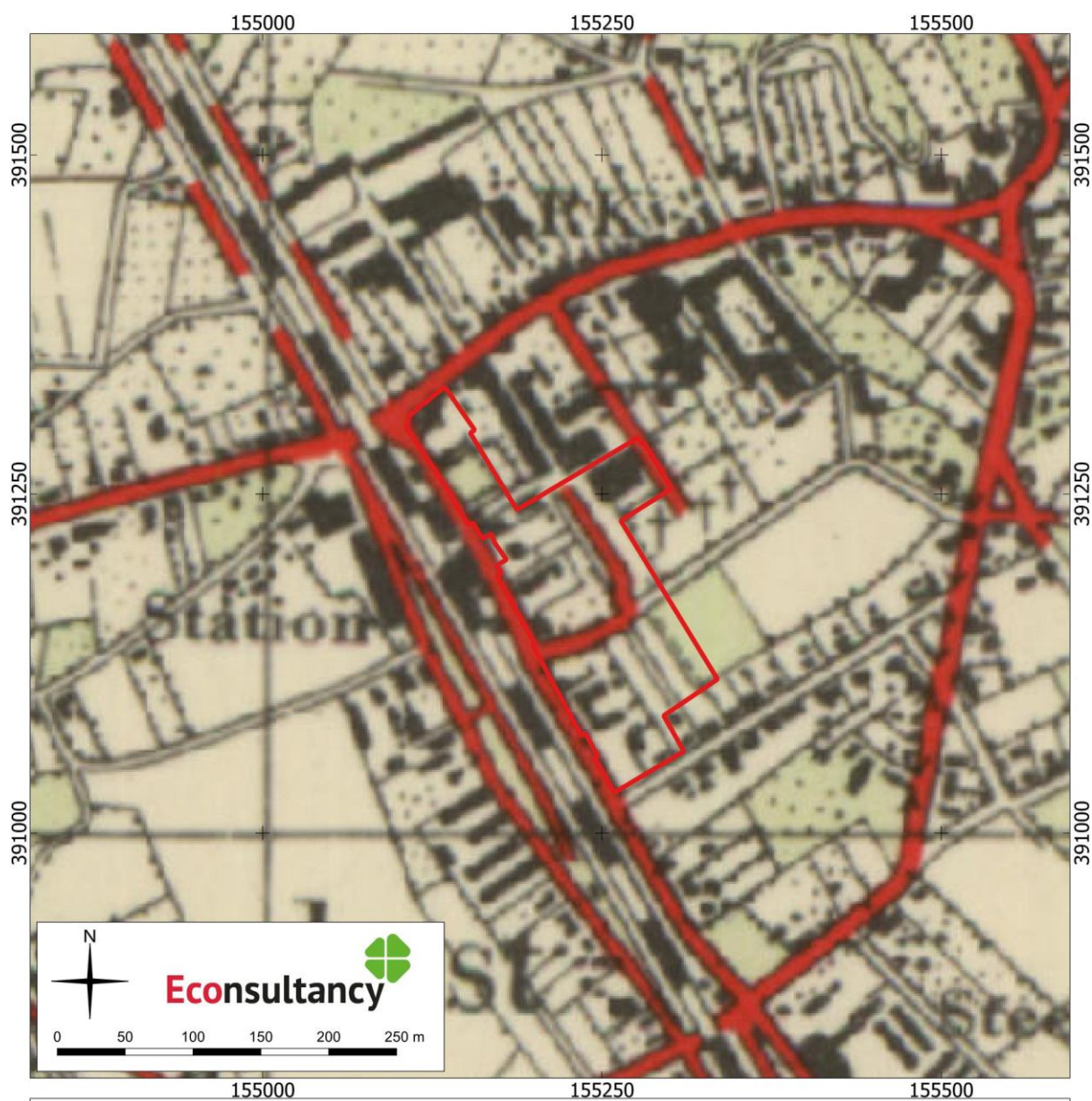
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op het Bonnebladt uit 1928. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

- Plangebied

Kaart 15. Het plangebied op de topografische kaart uit 1953

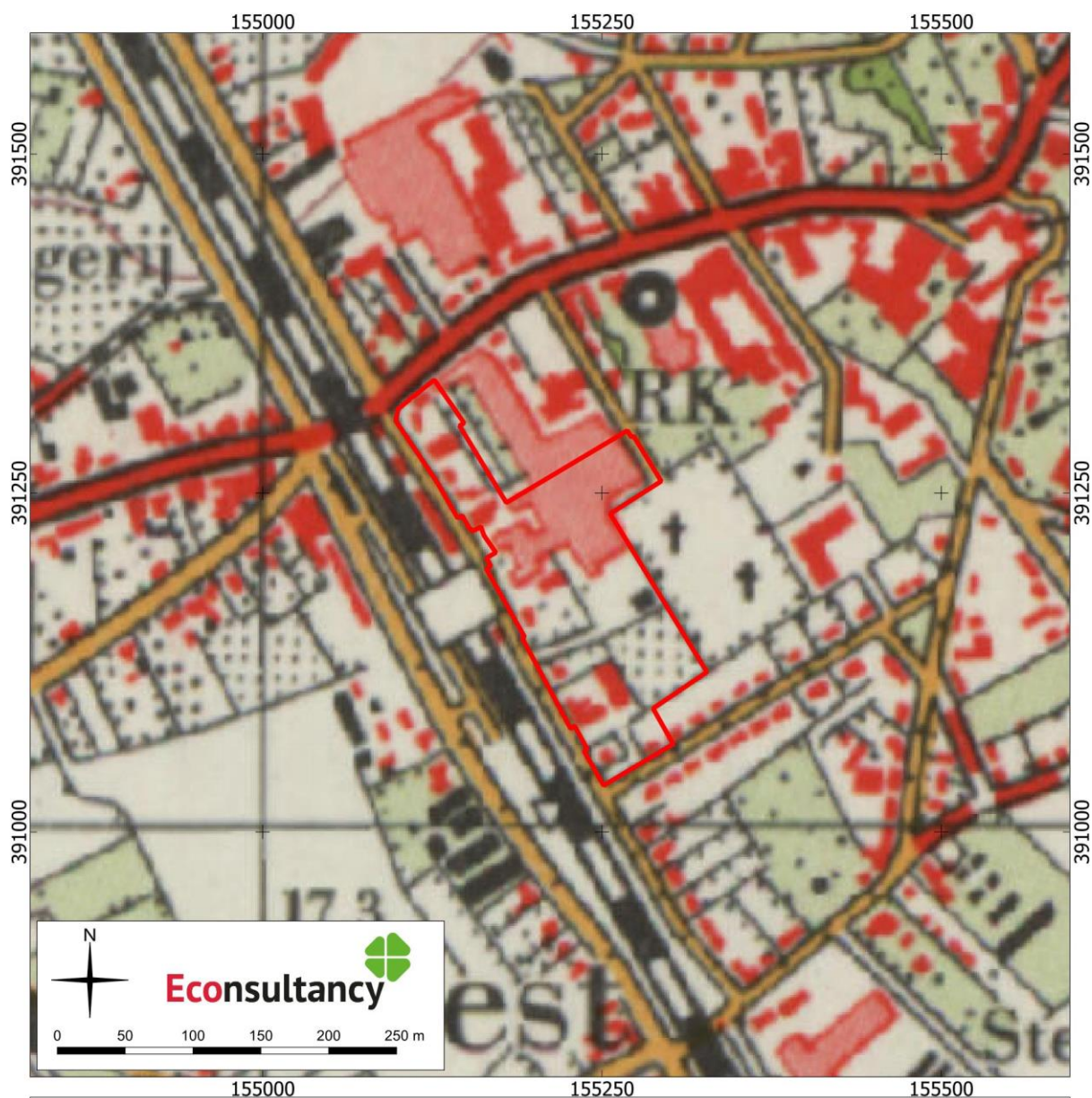
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 1953. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 16. Het plangebied op de topografische kaart uit 1963

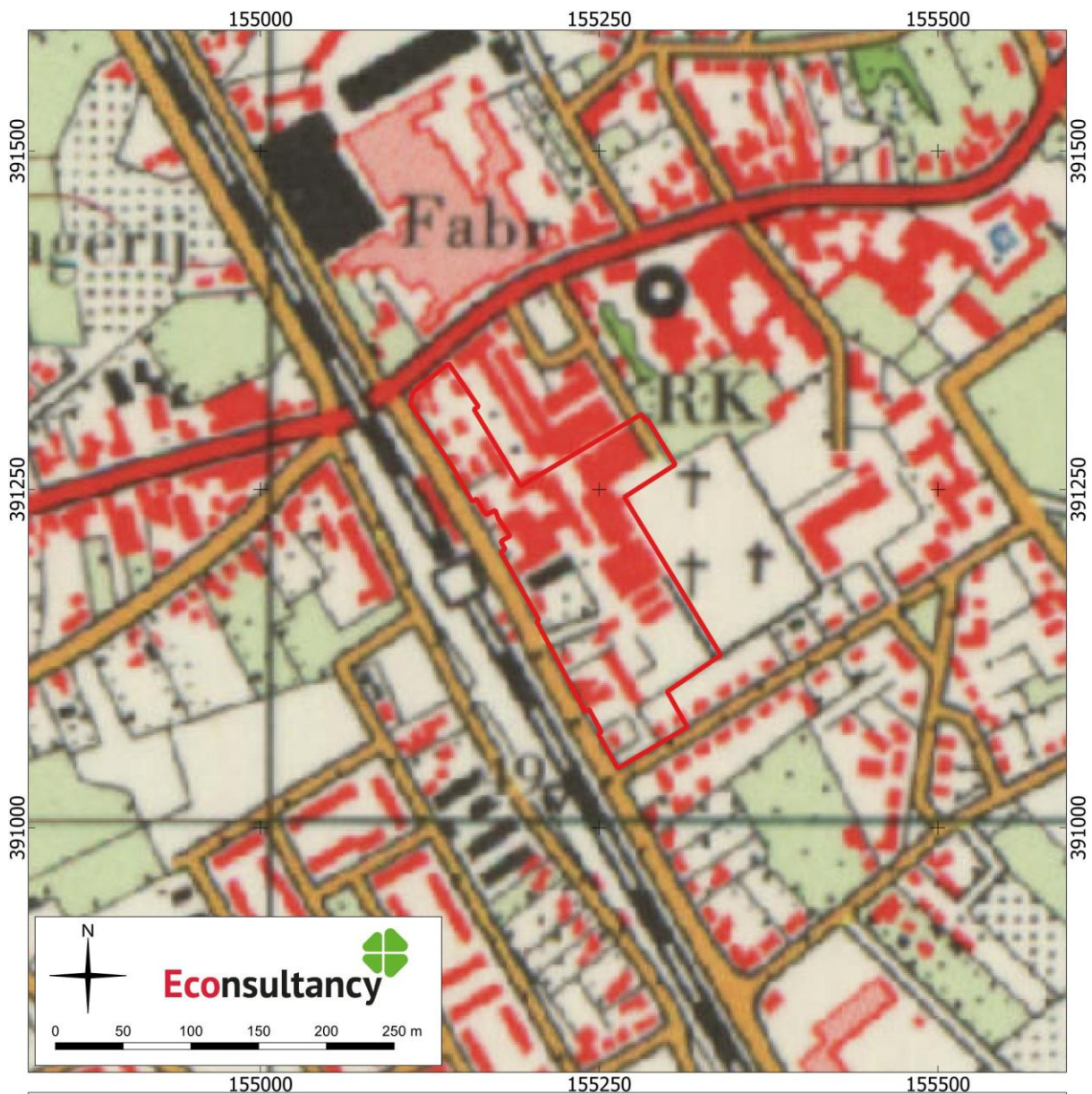
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 1963. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 17. Het plangebied op de topografische kaart uit 1972

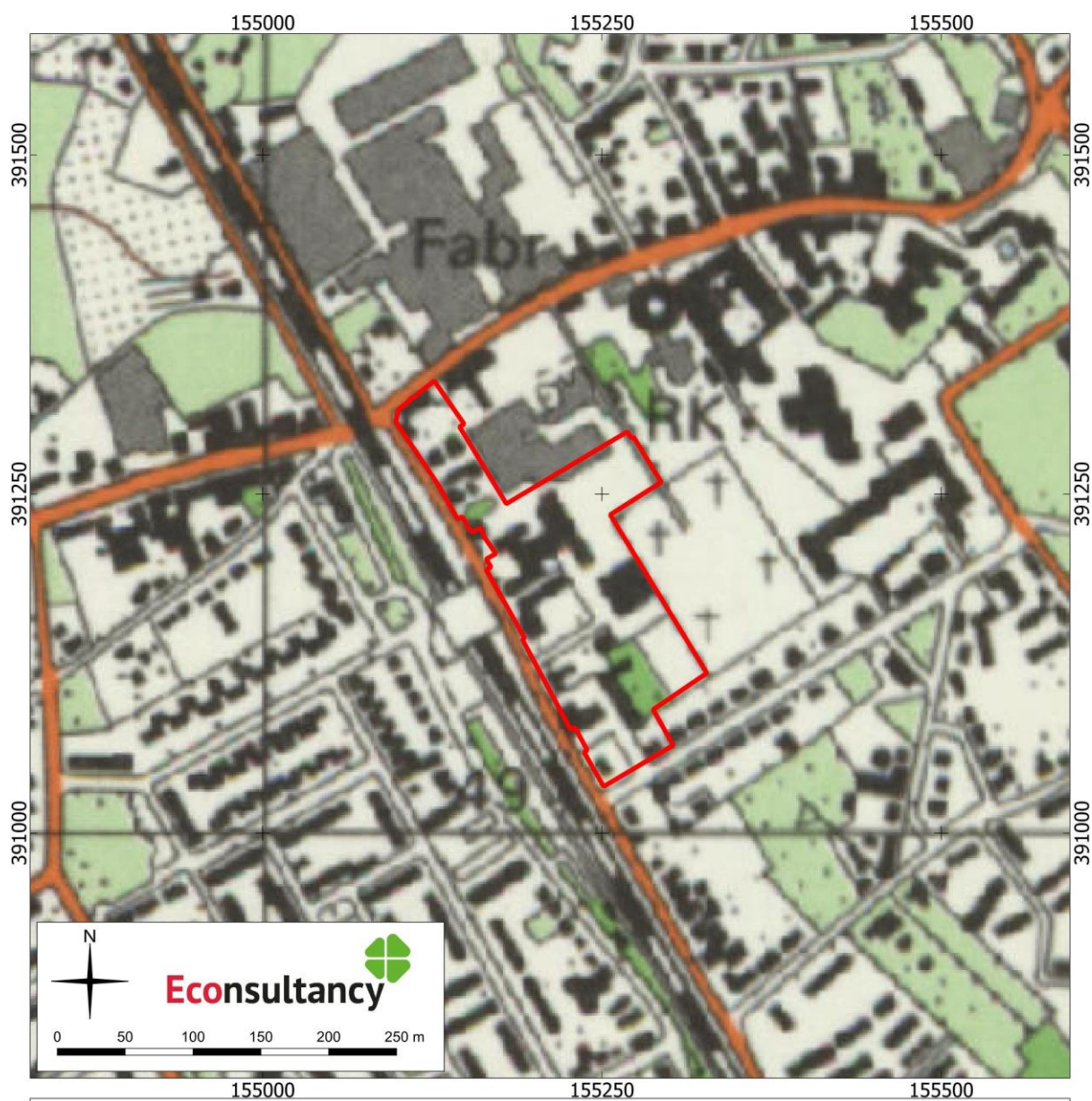
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 1972. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 18. Het plangebied op de topografische kaart uit 1984

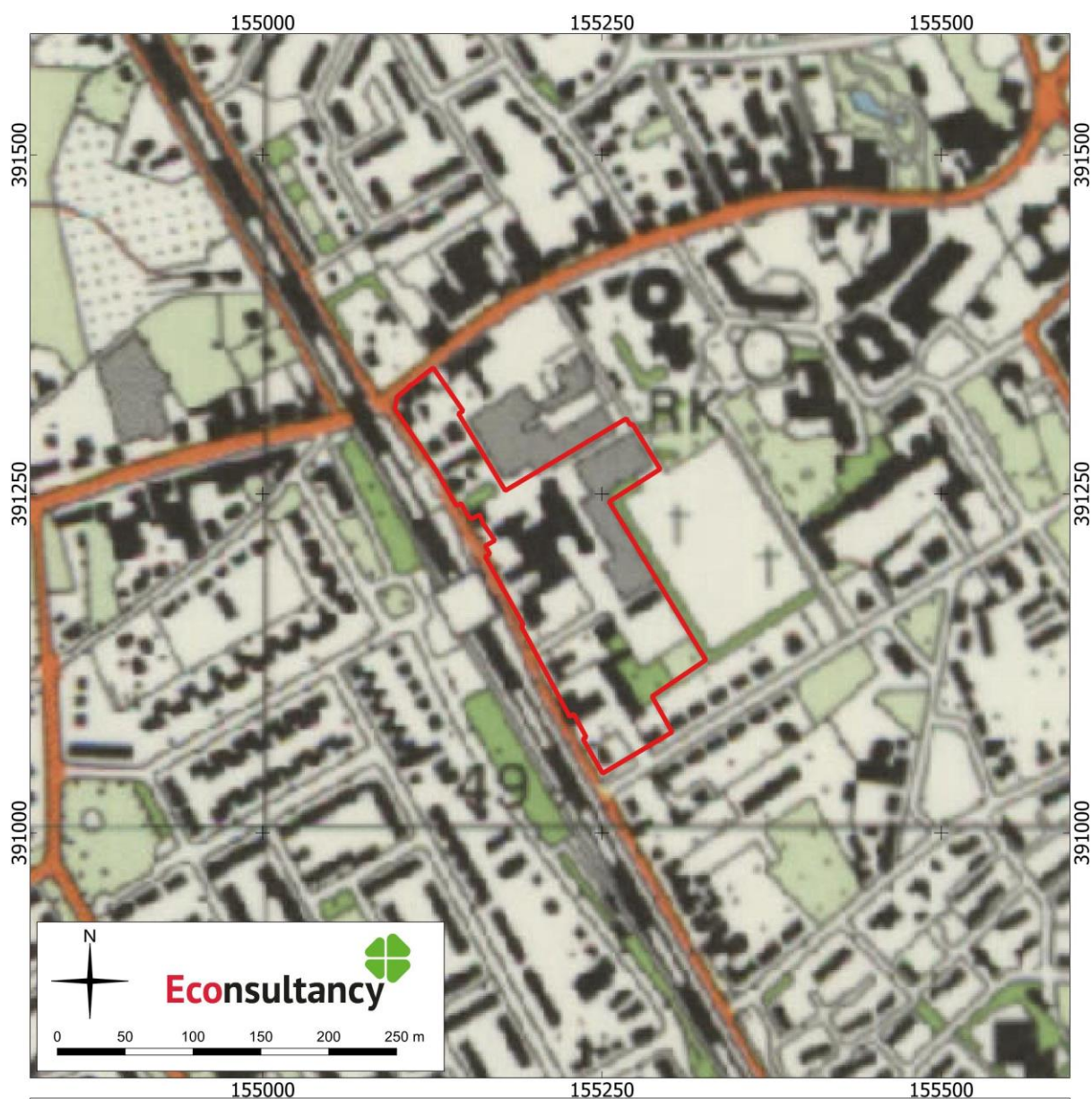
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 1984. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 19. Het plangebied op de topografische kaart uit 1991

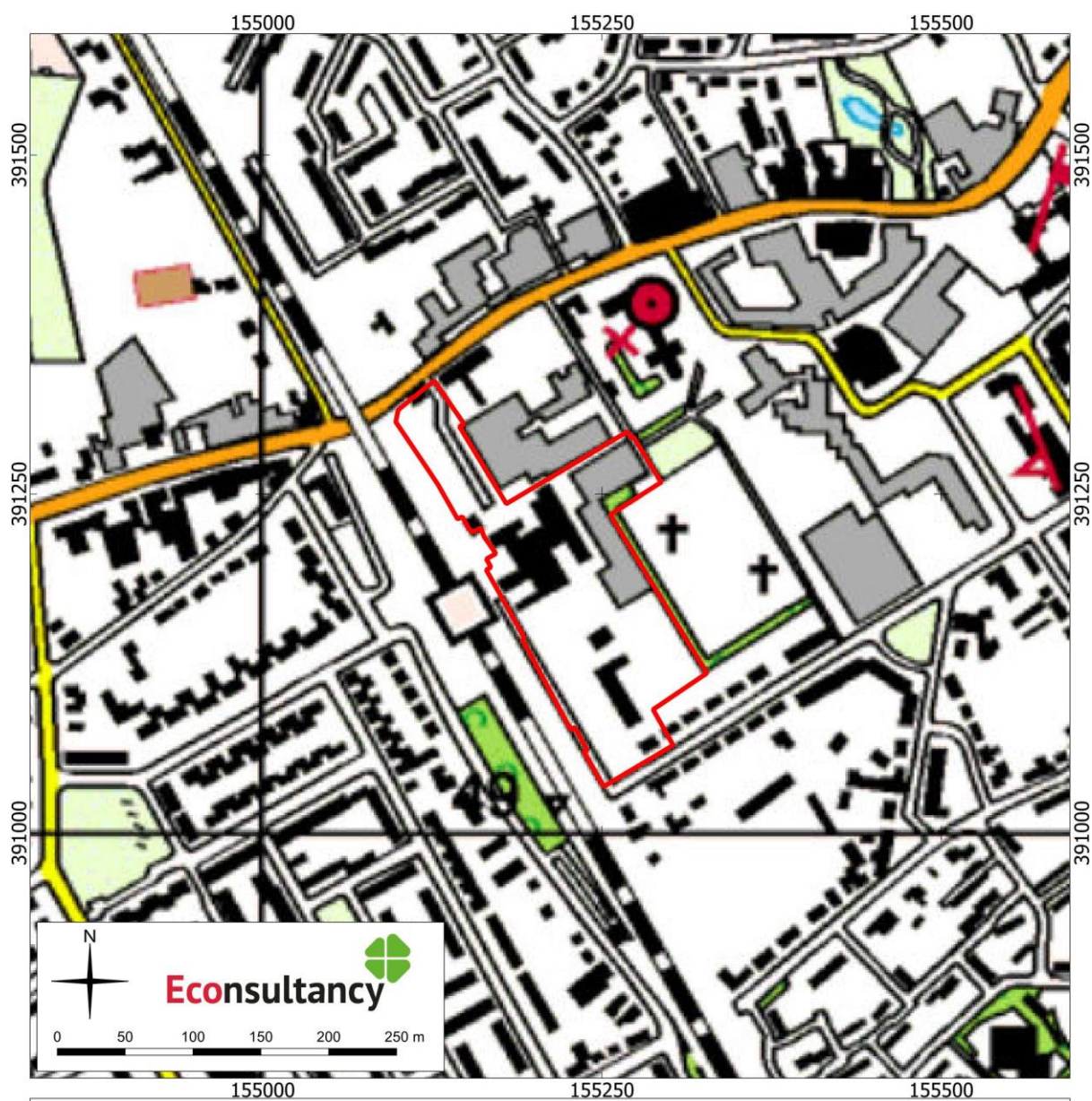
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 1991. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 20. Het plangebied op de topografische kaart uit 1999

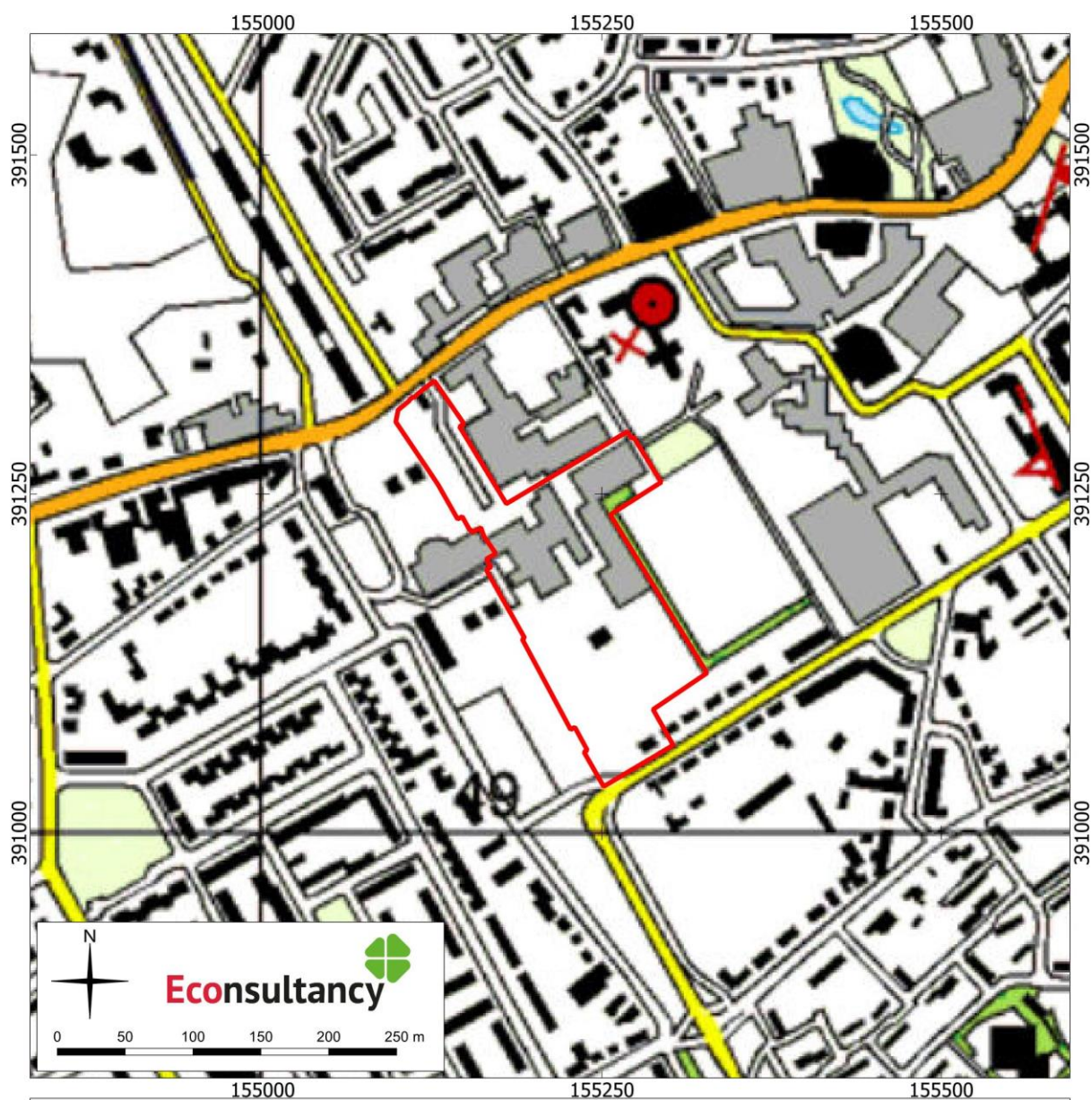
archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 1999. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 21. Het plangebied op de topografische kaart uit 2004

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 2004. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 22. Het plangebied op de topografische kaart uit 2009

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Het plangebied op de topografische kaart uit 2009. Bron: Kadaster Topotijdreis.

Legenda

 Plangebied

Kaart 23. Advieskaart

archeologisch bureauonderzoek Stationsstraat e.o. in Best, gemeente Best (24502.001).

Advieskaart. Bron: Openbasiskaart.nl.

Legenda

- Plangebied
- Advies vervolg
- Advies vrijgave

BIJLAGEN

Bijlage 1. Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie			
11.755 12.745 13.675 14.025 15.700 29.000 50.000 75.000 115.000 130.000 370.000 410.000 475.000 850.000 2.600.000	Kwartair	Laat	Holoceen			1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Beegden	
			Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye				
				Allerød (warm)						
				Vroege Dryas (koud)						
				Bølling (warm)						
				Laat-Pleniglaciaal				3		
		Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal							
		Vroeg-Pleniglaciaal	4							
		Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a							
			5b							
			5c							
			5d							
		Eemien (warme periode)			5e			Eem Formatie		
		Midden	Midden	Saalien (ijstijd)		6	Formatie van Urk			
				Holsteinien (warme periode)						
				Elsterien (ijstijd)						
				Cromerien (warme periode)			Formatie van Peelo			
Pre-Cromerien										

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd
-1500				Vb1		Middeleeuwen
-450				Va		Romeinse tijd
0		Holoceen	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk>1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd
-12				IVa		Bronstijd
-800	815					
-2000	2650	Midden	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	Neolithicum
-3755	5000					
-4900						
-5300		Vroeg	Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	Mesolithicum
-7020	8000					
-8240	9000					
-8800		Laat-Pleistoceen	Preboreaal warmer	I	eerst berk en later den overheersend	
11.755	10.150	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap
12.745	10.800			Allerød	LW II	
13.675	11.800			Vroege Dryas	LW I	
14.025	12.000			Bølling		
15.700	13.000	Midden-Pleistoceen	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)		perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Laat-Paleolithicum
-35.000						
75.000						
		Midden-Pleistoceen	Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)		perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	Midden-Paleolithicum
115.000						
130.000						
		Midden-Pleistoceen	Eemien (warme periode)		loofbos	
-300.000		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)			Vroeg-Paleolithicum

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenberghe (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 2. Onderzoeksmeldingen

Zaaknummer (OM-nummer)	Locatie	Aard, uitvoerder en resultaten van het onderzoek
2272060100 (38934)	Gedeeltelijk in het plangebied Molenstraat te Best Gemeente Best Coördinaat: 155307/391078	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: IDDS Archeologie B.V. Datum: 2010-01-01 Resultaat: Tijdens het onderzoek is geconstateerd dat het plangebied op dekzand ligt. In het plangebied is gedurende de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd een dik plaggendek gevormd. Aangezien de ophoging dik genoeg is, is het oorspronkelijke niveau buiten het bereik van de (moderne) ploeg gebleven. Doordat deze bodem, buiten boringen 1 en 2, intact is gebleven, is er een goede kans dat ook archeologische sporen van de periode, voordat de ophoging plaatsvond, onder het plaggendek in relatief goede staat aanwezig zijn. Dit betreft de periode van het Laat Paleolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen. Vanwege deze bodemopbouw achten wij dat de kans op het aantreffen van intacte archeologische waarden binnen het plangebied hoog. Op basis van de resultaten van het inventariserend veldonderzoek wordt geadviseerd om vervolgonderzoek uit te laten voeren in de vorm van proefsleuven. Het onverstoorde niveau is gelegen tussen 15,2 en 16,1 m. NAP. Gezien de hoge archeologische verwachting vanaf het Laat Paleolithicum tot en met de Nieuwe tijd, adviseert het Bevoegd Gezag hier een karterend en waarderend proefsleuvenonderzoek uit te voeren. Pas na proefsleuvenonderzoek kan men een uitspraak doen over de aan- of afwezigheid van een vindplaats.
2318636100 (45301)	Gedeeltelijk in het plangebied Best-Molenstraat te Best Gemeente Best Coördinaat: 155333/391089	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: VUHs archeologie Datum: 2011-02-24 Resultaat: Het proefsleuven onderzoek bestaat uit twee fases. Fase 1 vindt plaats in februari/maart en fase 2 in september i.v.m. sloopwerkzaamheden. Aangezien de bodemgesteldheid en hydrologie van het terrein niet optimaal was voor bewoning en landbouw in het verleden en er slechts enkele (sub)recente greppels en vondsten zijn aangetroffen, is het niet aannemelijk dat zich buiten de proefsleuven (hoger te waarderen) archeologische vindplaatsen (of delen daarvan) aanwezig zijn. Bovendien is gebleken dat de bouw en sloop van de bebouwing vrij destructieve gevolgen heeft gehad voor het bodemprofiel. Ons advies is daarom af te zien van de tweede fase van het veldwerk en het terrein vrij te geven voor verdere ontwikkeling.
4582879100	15 meter ten noordwesten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155093/391380	Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: Econsultancy BV Datum: 2018-01-11 Resultaat: De landschappelijke ligging van het plangebied was een gunstige situatie voor de jagersverzamelaars tijdens het Paleolithicum en Mesolithicum. Er zijn weinig vondsten uit deze periodes aangetroffen, daarom geldt er een middelhoge verwachting. In de omgeving zijn een nederzetting uit de IJzertijd, Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd aangetroffen. Tevens zijn er nog andere sporen en vondsten in de omgeving opgegraven. Vanwege de archeologische waarnemingen geldt er een hoge archeologische verwachting voor de periodes Neolithicum tot en met Middeleeuwen. Op de historische kaarten is zichtbaar dat het plangebied al vanaf minimaal 1816 is bebouwd. Er is kans dat er nog resten van historische bebouwing aanwezig is in het plangebied. Voor de Nieuwe tijd geldt een hoge archeologische verwachting. ⁴⁵
4582919100	15 meter ten noordwesten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155093/391380	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: Econsultancy BV Datum: 2018-01-15 Resultaat: Uit de resultaten van het inventariserend veldonderzoek (IVO, verkennende fase) blijkt dat de top van de aangetroffen bodem bestaat uit een 30 cm dikke bouwvoor. Hieronder is een mogelijk zwartgrijs plaggendek van circa 40 cm aangetroffen. In twee boringen zit onder het plaggendek een dun gevlekt laagje, mogelijk een mollenlaag. De C-horizont bevindt zich op een diepte van circa 80-120 cm –mv en bestaat uit dekzandafzettingen. In boringen 3 en 6 is een bouwvoor met daaronder een gevlekte laag aangetroffen. Op een diepte van 70-100 cm –mv zijn deze boringen gestuit. ⁴⁶
4671849100	15 meter ten noordwesten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155090/391382	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: Econsultancy BV Datum: 2019-02-13 Resultaat: In het plangebied werden 3 proefsleuven aangelegd. Er werden slechts enkele sporen en vondsten aangetroffen. Het enige archeologisch relevante spoor betreft een kleine greppel die door het hele plangebied loopt en die op basis van scherf materiaal waarschijnlijk in de late 17 ^e eeuw moet

⁴⁵ Beurskens, 2019.

⁴⁶ Beurskens, 2019.

		worden gedateerd. Verder hebben we in een deel van proefsleuf 3 nog een tweede vlak aangelegd, maar dat heeft geen sporen of vondsten opgeleverd. Ter hoogte van het dikke humeuze pakket in proefsleuf 3 hebben we een profiel van 10 m lengte getrokken. Het is nu duidelijk geworden, dat het niet de vulling van een gracht betreft, maar dat het plaggendek zelf betreft. Enerzijds zien we, dat het plaggendek bovenaan werd verstoord door recente vergravingen. Anderzijds werd er een dik antropogeen pakket bovenop gestort, zodanig dat het huidige loopoppervlak richting Spoorweglaan aanzienlijk oploopt. Daardoor lijkt het, dat het plaggendek zich daar dieper in de ondergrond bevindt. Het plaggendek verloopt natuurlijk in realiteit gewoon horizontaal. Verder werden er onder het plaggendek de restanten van graafgangen van mollen aangetroffen (rode cirkels), hetgeen de aanwezigheid van een gracht helemaal uitsluit.
4652092100	35 meter ten noorden van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155129/391412	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: Transect Datum: 2018-11-26 Resultaat: Uit het vooronderzoek blijkt dat in het plangebied sprake is van een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische waarden vanaf een diepte van circa 60 cm -Mv. Deze verwachting is gebaseerd op het aantreffen van een sporen- of cultuurlaag onder de moderne bouwvoor, in de top van het dekzandpakket. In de top van deze laag zijn archeologische indicatoren aangetroffen waarmee laag gedateerd kan worden tot de Nieuwe tijd. Daarnaast zijn in de doorgewoelde oud bouwlanddek twee aardewerkfragmenten aangetroffen uit de Late Middeleeuwen. Er is dus sprake van een hoge verwachting op archeologische resten uit de periodes Late Middeleeuwen tot de Nieuwe tijd. De verwachting op archeologische resten vanaf het Paleolithicum tot de Vroege Middeleeuwen is echter middelhoog, aangezien de top van het dekzand reeds verstoord of vergraven lijkt. Het is echter wel mogelijk diepere sporen aan te treffen zoals paalkuilen, greppels en waterputten. Dit kan onderbouwd worden aan de hand van een eerder uitgevoerde onderzoek 100 m ten westen van het plangebied waar 6 vindplaatsen uit de IJzertijd/ Romeinse tijd aangetroffen zijn. In het zuiden en noorden van het plangebied is op basis van de profielputten vast te stellen dat de boven laag sterk verstoord is maar aan de hand van dit onderzoek kan dit niet met zekerheid worden gesteld.
4669970100	35 meter ten noorden van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155129/391412	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: Transect Datum: 2019-02-14 Resultaat: De bodemopbouw bestaat uit de eerste 30 à 40 cm uit de recente toplaag (bouwvoor). Hieronder is een oud bouwlanddek (Aa-horizont) aanwezig met daaronder de natuurlijke ondergrond (Cg-horizont). In het plangebied zijn verder veel recente verstoringen aanwezig, waarschijnlijk afkomstig van recente sloop van gebouwen. De sporen die zijn aangetroffen zijn een grote sloot die gedempt is met recent materiaal, twee waterputten waarvan één nog grotendeels intact was en een aantal kuilen en een aantal ondiepe paalkuilen afkomstig uit de Nieuwe tijd. De vondsten die zijn gedaan bestaan uit een aantal aardewerk scherven en bouw materiaal. Deze vondsten komen uit de onderste vulling van de sloot (S1).
2422542100 (58925)	65 meter ten noordoosten van het plangebied Nazarethstraat 10 te Best Gemeente Best Coördinaat: 155403/391320	Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: IDDS Archeologie B.V. Datum: 2013-10-25 Resultaat: Aan de hand van het bureauonderzoek is geconstateerd dat in het plangebied een hoge verwachting geldt voor archeologische resten vanaf de Bronstijd. Er wordt geadviseerd om in het plangebied vervolgonderzoek uit te laten voeren. Dit vervolgonderzoek kan het beste bestaan uit een proefsleuvenonderzoek. Met het proefsleuvenonderzoek kunnen de aanwezigheid en dikte van het humeuze dek worden bepaald en het kan inzicht geven in hoeverre de top van het onderliggende dekzand nog intact is en of daarin archeologische resten aanwezig zijn.
2426130100 (59381)	65 meter ten noordoosten van het plangebied Nazarethstraat 10 te Best Gemeente Best Coördinaat: 155400/391313	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: IDDS Archeologie B.V. Datum: 2013-12-06 Resultaat: De aanleiding voor dit onderzoek is de geplande sloop van de bebouwing in het - plangebied en de realisatie van nieuwbouw. Bureauonderzoek heeft uitgewezen dat zowel onder - de huidige bebouwing als er buiten nog archeologische resten aanwezig kunnen zijn. In het plangebied kunnen archeologische resten voorkomen van bewoning, begraving en landgebruik, daterende vanaf de Bronstijd tot aan de Nieuwe tijd. Omdat tijdens het proefsleuvenonderzoek voor het onbebouwde deel geen archeologische indicatoren zijn aangetroffen die wijzen op het gebruik van het plangebied in het verleden, geldt een lage verwachting voor het plangebied. Voor het onbebouwde deel wordt daarom geen nader archeologisch onderzoek geadviseerd. Het is echter niet zeker of het archeologisch niveau onder het nog bestaande pand verstoord is. De fundering van het pand ligt op 80 cm (kruipruimte) tot 110 cm (funderingsbalken) -mv, terwijl het archeologische niveau varieert van 70 tot 110 cm onder maaiveld. Geadviseerd wordt om het bebouwde deel verder archeologisch te onderzoeken, bijvoorbeeld door middel van aanvullende proefsleuven.

2180474100 (26092)	75 meter ten noordwesten van het plangebied Veldweg te Best Gemeente Best Coördinaat: 154702/391620	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: BAAC BV Datum: 2008-01-14 Resultaat: Voorlopige interpretatie De sporen hebben betrekking op 5 vindplaatsen het betreft delen van nederzettingsterreinen uit de IJzertijd tot de Nieuwe tijd. Er zijn in ieder geval delen van twee boerderij plattegronden en een aantal spiekers aangetroffen. De vindplaatsen zijn gelegen op de randen van een dekzandrug, aan de randen van het plangebied. Sporen van een beekdal zijn vooralsnog niet aangetroffen. Het nederzettingsgebied is in de Volle Middeleeuwen en Nieuwe tijd in gebruik genomen als akker.
2230620100 (33175)	75 meter ten zuidwesten van het plangebied Spoorstraat te Best Gemeente Best Coördinaat: 155173/390987	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: Becker en Van de Graaf Datum: 2009-02-10 Resultaat: Bij het veldonderzoek is in alle 5 de boringen een nagenoeg intacte veldpodzol aangetroffen. In overleg met het SRE is besloten in plaats van een conceptrapportage een Programma van Eisen in te dienen om de voortgang van het project te bevorderen.
2236323100 (33995)	75 meter ten zuidwesten van plangebied Spoorstraat te Best Gemeente Best Coördinaat: 155173/390987	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: Becker en Van de Graaf Datum: 2009-03-30 Resultaat: Op grond van de gedane vondsten (Bronstijd aardewerk, plattegronden) wordt aangeraden om de vindplaats te behouden.
2057598100 (8479)	80 meter ten noordwesten van het plangebied Dijkstraten Zuid te Best Gemeente Best Coördinaat: 154807/391424	Type onderzoek: veldkartering Uitvoerder: RAAP Archeologisch Adviesbureau Datum: 2002-01-01 Resultaat: Tijdens het booronderzoek is, voornamelijk op de top en de noordelijke flank van de pleistocene zandopduiking, middeleeuws aardewerk aangetroffen aan de basis van het esdek of in de overgangslaag vlak daaronder. De overgangslaag is waarschijnlijk ontstaan ten gevolge van bodemvorming die naderhand is verstoord door een eerste aanzet tot esvorming of door bioturbatie. Tijdens de oppervlaktekartering is archeologisch materiaal uit diverse perioden aangetroffen. Het betreft een fragment van een neolithische bijl, een scherp prehistorisch aardewerk en verschillende fragmenten (laat-)middeleeuws aardewerk. Het bijlfragment is waarschijnlijk een losse vondst. Opvallend is dat het prehistorisch aardewerk juist in het hoogste deel van het plangebied is aangetroffen, terwijl het middeleeuwse aardewerk ook in de lagere delen is verzameld. Het prehistorisch aardewerk is mogelijk afkomstig van een nederzettingsterrein. Het middeleeuwse materiaal is mogelijk afkomstig van of één of enkele middeleeuwse boerderijen die op de dekzandopduiking hebben gestaan, maar kan ook met bemesting op de akkers zijn terechtgekomen.
2294993100 (42127)	80 meter ten noordwesten van het plangebied Best, Dijkstraten (Deelgebied 3) te Best Gemeente Best Coördinaat: 154937/391334	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: BAAC BV Datum: 2010-05-31 Resultaat: Naar aanleiding van de aanleg van een woonwijk aan de noordwestzijde van Best, heeft BAAC bv een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase) uitgevoerd in opdracht van de gemeente Best (BAAC-rapport V-10.0179). Onderhavig gebied betreft deelgebied 3 van in totaal 4 deelgebieden. Op basis van het bureauonderzoek is geconcludeerd dat het vrijwel het gehele plangebied een middelhoge tot hoge archeologische verwachtingswaarde. Enkel ter plaatse van de huidige bebouwing bestaat de kans dat eventuele aanwezige archeologie verstoord dan wel vernietigd is. Op grond van het booronderzoek is het niet mogelijk een gedetailleerde uitspraak te doen over exacte ruimtelijke spreiding van de verstoringen binnen het plangebied. Zekerheidshalve blijft de middelhoge tot hoge verwachting voor het aantreffen van archeologie uit de periode voor de IJzertijd, Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd voor het gehele gebied gehandhaafd met uitzondering van de huidige bebouwing. Derhalve adviseert BAAC bv dat vervolgonderzoek noodzakelijk is in de vorm van proefsleuven. De oorspronkelijk opbouw van het plangebied laat zich waarschijnlijk beschrijven als een esdek op verspoeld dekzand. Dit komt overeen met de archeologische verwachting, waarbij een overwegend agrarisch landgebruik vanaf de Middeleeuwen naar voren was gekomen, waarbij een esdek oudere resten afgedekt en beschermd heeft. De ondergrond in de verschillende deelgebieden kenmerkt zich tegenwoordig echter door een redelijke afwisseling in verstoringsdiepte. De onverstoorde boringen lijken op zich een minderheid te vormen, namelijk 8 van de 27 boringen. De rest is of wel tot circa 85 cm -mv (9 boringen) of dieper verstoord (10 boringen). Over het algemeen is geen onverstoord podzolprofiel onder een esdek aangetroffen. Enkel in tweetal boringen in deelgebied 4 is een gedeeltelijk intacte bodem onderscheiden. Dit is ook de enige plek waar niet-verspoeld dekzand is aangetroffen. Zoals eerder opgemerkt bestond het landgebruik in de diverse deelgebieden tot ver in de 20 ^e eeuw vrijwel geheel uit landbouwgrond, waar bovengenoemde verstoringsdieptes moeilijk mee zijn te rijmen. Mogelijk kunnen de verstoringen toegeschreven worden aan (recente) bodemingrepen, die gepaard gingen

		met de bouwwerkzaamheden en de aanleg van de tuinen. Het is niet mogelijk om op grond van enkel de boringen een gedetailleerde uitspraak te doen over de archeologische verwachting van het plangebied. Niet alleen volgt de eventuele verstoring een lokaal zeer variabel beeld, ook kunnen grondsporen in de C-horizont (verspoeld dekzand) niet worden uitgesloten. Zeker niet gezien het hoge aantal waarnemingen in omgeving van het plangebied. Samenvattend kan gesteld worden dat zekerheidshalve de middelhoge tot hoge verwachting voor het aantreffen van archeologie uit de periode voor de IJzertijd, Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd voor het gehele gebied met uitzondering van de huidige bebouwing gehandhaafd blijft.
2298581100 (42590)	80 meter ten noordwesten van het plangebied Dijkstraten te Best Gemeente Best Coördinaat: 154672/391573	Type onderzoek: opgraving Uitvoerder: Diachron UvA BV Datum: 2010-09-13 Resultaat: Definitief archeologisch onderzoek. Afgerond, onderzoeksgebied kan worden vrijgegeven.
5120969100	85 meter ten zuidoosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155437/391033	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: Laagland Archeologie BV Datum: 2021-10-04 Resultaat: Ondanks de tekenen van verstoring die overwegend in de dikke A-horizont zijn aangetroffen, kan de aangetroffen bodemopbouw geclassificeerd worden als enkeerdgronden. Verder is bij boring 1 en 4 sprake van een duidelijk verstoorde humeuze bovengrond op basis van brokken, bijmengingen en deels de kleur. Afgezien in boring 4 met een verstoring op de leemondergrond is een onverstoorde ondergrond met daarin een mogelijk spoor uit de Late Middeleeuwen tot Nieuwe tijd in boring 1 aangetroffen. In het mogelijk spoor zijn archeologische indicatoren bestaande uit wat houtskool en een enkele baksteenspikkel aangetroffen. In de verstoorde humeuze bovenlaag van boring 1 en 4 is wat baksteen en houtskool aangetroffen als bijmenging. In de onderste subhorizont van boring 2 zijn wat houtskoolspikkels aangetroffen als archeologische indicator. Omdat de archeologische indicatoren/bijmengingen in de dikke A-horizont/verstoorde humeuze bovenlaag mogelijk van elders afkomstig zijn (opgebracht door bemesting/opgebracht met mogelijk van elders afkomstige grond) zijn deze in potentie archeologische indicatoren van weinig praktische relevantie. Mogelijk is er een vindplaats aanwezig die een relatie heeft met een latere ontginning (lage enkeerdgronden). Deze aanname kan echter niet echt hard gemaakt worden op basis van dit onderzoek.
2329214100 (46697)	100 meter ten oosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155636/391480	Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: SRE Milieudienst Datum: 2011-05-12 Resultaat: In die delen van het plangebied die dieper dan 30 cm verstoord gaan worden bij de geplande ruimtelijke ingrepen, en die een hoge of middelhoge archeologische verwachting hebben, zal een inventariserend en waarderend archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven (conform protocol Proefsleuven KNA 3.2, de SIKB Leidraad proefsleuven en de richtlijnen van de gemeente Best) uitgevoerd moeten worden. Hiermee kan de kwaliteit, aard, datering omvang en diepteligging van de mogelijk aanwezige vindplaats(en) worden vastgesteld. Het vervolgonderzoek dient plaats te vinden aan de hand van een door het bevoegd gezag goedgekeurd programma van eisen en uitgevoerd te worden door een archeologisch bedrijf bevoegd tot het uitvoeren van archeologische opgravingen (Monumentenwet 1988, art. 45). Aanbevolen wordt om dit onderzoek ruim voor de vaststelling van de definitieve bestemming te laten plaatsvinden. De resultaten dienen namelijk meegenomen te worden in de ruimtelijke onderbouwing van het bestemmingsplan. Indien er onduidelijkheid bestaat over de bodemopbouw van bepaalde percelen, adviseren wij om een beperkt verkennend booronderzoek in het op te stellen PvE mee te nemen. Ten slotte verdient het de aanbeveling om de resultaten uit het archeologische onderzoek als inspiratiebron terug te laten komen in het stedenbouwkundige ontwerp en inrichtingsplannen. Archeologie: Uit het archeologisch bureauonderzoek blijkt dat er voor het plangebied voldoende concrete aanwijzingen zijn voor het toekennen van een middelhoge tot zeer hoge archeologische verwachtingswaarde met betrekking tot de perioden late prehistorie en Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd. Het plangebied ligt op een brede dekzandrug aan een eeuwenoude doorgaande route. Doorgaans worden op een dergelijke locatie sporen en vondsten verwacht uit alle archeologische periodes. Vanwege de zeer hoge verwachting voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd is er echter een grote kans op verstoringen van oudere, met name prehistorische vindplaatsen. De gespecificeerde verwachting is als volgt naar tijdperiode opgedeeld: Paleolithicum en Mesolithicum laag Neolithicum, Vroege en Midden Bronstijd laag, Late Bronstijd, Vroege en Midden IJzertijd hoog, Late IJzertijd en Romeinse tijd middelhoog, Vroege Middeleeuwen laag, Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zeer hoog Voor terreinen met een (middel)hoge archeologische verwachtingswaarde wordt duurzaam behoud nagestreefd. Voor behoudenswaardige vindplaatsen zijn twee vormen van behoud mogelijk, te weten: in situ en ex situ. Het behoud op de plaats waar de vindplaats ligt (in situ) heeft de voorkeur boven een opgraving (ex situ). Op basis van de Monumentenwet dienen archeologische waarden in beeld te worden gebracht en te worden meegewogen in de planvorming. Archeologisch erfgoed dient in beginsel te worden beschermd op de plek waar het wordt aangetroffen. Indien de behoudenswaardige vindplaats niet planologisch kan worden beschermd, wordt geadviseerd om, voorafgaand aan de vaststelling van het plan, de gevolgen voor het bodemarchief nader in beeld te

		brengen met een karterend en waarderend archeologisch onderzoek, en zo nodig de aangetroffen archeologische waarden veilig te stellen door een opgraving. Cultuurhistorie De cultuurhistorische waarden in het centrumgebied betreft het historische dorpslint en de Nieuwstraat-Raadhuisplein met het gemeentehuis. Deze aspecten hebben zowel vanuit stedenbouwkundig oogpunt als vanuit een objectgerichte benadering een hoge cultuurhistorische waarde. Daarbij verdient het stempelplan van het bureau Maaskant bijzondere aandacht. We adviseren om de cultuurhistorische waarden als een van de uitgangspunten op te nemen in de stedenbouwkundige kaders en als inspiratiebron door te vertalen in de stedenbouwkundige ontwerpen en inrichtingsplannen.
4765225100	165 meter ten westen van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 154938/391215	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: Transect Datum: 2020-01-14 Resultaat: Op grond van het archeologisch vooronderzoek is vastgesteld dat het plangebied vermoedelijk op de flank van een dekzandwelling ligt. Hierbij bevindt de welling zich ter plaatse van de Oirschotseweg (oost-west) en de laagte (dal) in het zuiden van het plangebied. In de top van het dekzand zijn gedeeltelijk nog sporen van bodemvorming aanwezig, die een aanwijzing vormen voor de intactheid van dit archeologisch relevante niveau. Ondanks dat in de boringen geen vondsten zijn aangetroffen, vormen de hoeveelheid vindplaatsen in de omgeving van het plangebied een aanwijzing dat zich mogelijk ook in het plangebied archeologische resten kunnen bevinden. Met name ten noorden zijn nederzettingenresten gevonden uit de Bronstijd, IJzertijd en Vroeg Romeinse tijd. De resten in het plangebied zullen zich in navolging van de nabijgelegen nederzettingenresten voornamelijk kenmerken door grondsporen. Zodoende valt aan de hand van de gegevens uit het veldonderzoek af te leiden dat de archeologische verwachting voor resten uit de perioden van het Laat Paleolithicum tot en met de Late Middeleeuwen uit het bureauonderzoek onverminderd hoog blijft. Ook in de huneheuvel laag boven het dekzand kunnen resten te verwachten zijn, met name in het lager gelegen zuidelijk deel van het plangebied, waar vroeger vermoedelijk een dal was gelegen. Tot 50-75 cm -Mv is echter vastgesteld dat de ondergrond van het gehele plangebied verstoord is geraakt. Dit hangt waarschijnlijk samen met de aanleg van de huidige bebouwing in het plangebied. Deze diepte komt overeen met de op bouwtekeningen aangegeven funderingsdiepte van het bedrijfspand in het plangebied.
4562360100	170 meter ten noordoosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155323/391465	Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: Bureau voor Archeologie Datum: 2017-09-01 Resultaat: Het plangebied ligt in archeolandschap 'Roerdalslenk'. De ondergrond wordt gevormd door dekzand dat gedurende de laatste en voorlaatste IJstijd is gevormd (Formatie van Bostel). Als gevolg van langdurige akkerbouw heeft zich in het plangebied een hoge zwarte enkeerdgrond ontwikkeld. Op basis hiervan kunnen in het plangebied resten aanwezig zijn uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen. Het plangebied ligt grotendeels binnen de historische kern van Best, dat gedurende de Middeleeuwen is ontstaan. Vanaf 1672 is in het zuiden van het plangebied een (deel van een) Rooms Katholieke schuurkerk aanwezig. De schuurkerk heeft tot 1795 gefunctioneerd. Vervolgens is de schuurkerk verbouwd en in 1886 gesloopt voor nieuwbouw. Onder de versterking van de huidige bebouwing kunnen archeologische waarden voorkomen. Het is niet bekend tot welke diepte deze versterking reikt. De mogelijke archeologische waarden kunnen worden aangetast door de voorgenomen bodemingrepen. Een booronderzoek is niet geschikt om de diepte van de huidige versterking vast te stellen. Daarom wordt geadviseerd een proefsleuvenonderzoek uit te voeren. Hiermee kan worden vastgesteld hoe diep de versterking van de huidige bebouwing reikt en of hieronder archeologische waarden aanwezig zijn. Aangezien het plangebied volledig is bebouwd wordt geadviseerd ook de ondergrondse sloop van de huidige bebouwing onder archeologische begeleiding (protocol proefsleuven) plaats te laten vinden. De werkwijze tijdens het proefsleuvenonderzoek en de archeologische begeleiding dient te worden beschreven in een door de gemeente goedgekeurd PvE.⁴⁷
4599743100	170 meter ten noordoosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155317/391477	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: Archeologisch Onderzoek Leiden BV Datum: 2018-04-23 Resultaat: Geen archeologie aangetroffen, in een recente puinlaag 30 cm verdiept tot op maximale uitgravingsdiepte.
2157932100 (22820)	175 meter ten oosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155526/391157	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: BILAN Datum: 2007-06-01 Resultaat: Uit het bureauonderzoek bleek dat het plangebied volgens de IKAW een hoge archeologische verwachting heeft, die te relateren is aan het voorkomen in het plangebied van hoge zwarte enkeerdgronden. Deze gronden worden gekenmerkt door een humeus dek (esdek) met een dikte van 50 cm of meer. Een esdek ontstaat door systematische ophoging van het maaiveld via bemesting, waardoor het oorspronkelijke bodemprofiel, en dus de mogelijk onderliggende

⁴⁷ Hanemaaijer, 2017.

		archeologie, tegen diepe grondverstoringen is beschermd. In de directe omgeving van het plangebied en in het plangebied zelf zijn tot op heden geen archeologische indicatoren gevonden die duiden op bewoning in het verleden. Uit een wat ruimere omgeving zijn vondsten bekend uit het Mesolithicum, het Neolithicum, de IJzertijd en de Late Middeleeuwen. Voor zover bekend is de oostelijke helft van het plangebied tot het begin van de twintigste eeuw onbebouwd gebleven en in gebruik geweest als akker en/of weiland. In de loop van de 20^e eeuw werd dit deel van het plangebied bebouwd. In de westelijke helft van het plangebied werd aan het einde van de 19^e eeuw een korenmolen met bijhorend gebouw opgetrokken. Deze zijn nog steeds aanwezig in het plangebied en worden als monument beschermd. De verwachting is dat de bodem en dus mogelijk aanwezige archeologische waarden grotendeels verstoord zullen zijn. Tijdens het booronderzoek bleek de bodem in het plangebied grotendeels verstoord te zijn. Slechts in één boring was nog een restant van een podzolprofiel aanwezig in de vorm van een B-horizont. In alle boringen was de A-horizont verstoord met geel zand en recente insluitsels. Er was geen intact esdek aanwezig. De overgang van de A- naar de C-horizont was scherp afgetekend. Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt aan het plangebied een lage verwachting toegekend voor het aantreffen van onverstoorde archeologische waarden en wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd.
2374048100 (52638)	190 meter ten oosten van het plangebied Best Centrum te Best Gemeente Best Coördinaat: 155527/391412	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: Archeologisch Onderzoek Leiden BV Datum: 2012-07-10 Resultaat: Tijdens het onderzoek is een vindplaats uit de Volle Middeleeuwen aangesneden. Door de beperkte omvang van de proefsleuven is geen duidelijke begrenzing vast te stellen. Bovendien heeft recente bebouwing de archeologische restanten verstoord. Waar geen recente bebouwing heeft gestaan zijn kunnen archeologische resten aanwezig zijn.
4901872100	220 meter ten noordoosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155401/391502	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: Aeres Milieu Datum: 2020-10-16 Resultaat: Op basis van het uitgevoerde verkennend veldonderzoek door middel van boringen kan worden gesteld dat de bodemopbouw in het plangebied grotendeels bestaat uit een AC-profiel. Er zijn geen sporen aangetroffen van een oorspronkelijke podzolbodem. Mogelijk is deze als gevolg van diepploegen opgenomen in het bovenliggend dek, maar mogelijk was het plangebied te nat zodat de podzolbodem zich hier niet kon vormen. Het grootste deel van het plangebied is reeds verstoord door de voormalige bebouwing (met aanwezige onderkeldering) en bomen. Ter hoogte van één boring kunnen eventueel aanwezige archeologische resten aangetroffen worden onder de BC-horizont. Echter de kans hierop wordt klein geacht, aangezien het grootste deel van het plangebied verstoord is. Op basis van deze gegevens wordt de archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische resten voor alle perioden (Laat Paleolithicum – Nieuwe tijd) bijgesteld naar laag. Voor het plangebied wordt om bovenstaande redenen geen archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk geacht.⁴⁸
2294977100 (42125)	230 meter ten noordwesten van het plangebied Best, Dijkstraten (Deelgebied 2) te Best Gemeente Best Coördinaat: 154868/391561	Type onderzoek: booronderzoek Uitvoerder: BAAC BV Datum: 2010-05-31 Resultaat: Onderhavig gebied betreft deelgebied 2 van in totaal 4 deelgebieden. Op basis van het bureauonderzoek is geconcludeerd dat het vrijwel het gehele plangebied een middelhoge tot hoge archeologische verwachtingswaarde. Enkel ter plaatse van de huidige bebouwing bestaat de kans dat eventuele aanwezige archeologie verstoord dan wel vernietigd is. Op grond van het booronderzoek is het niet mogelijk een gedetailleerde uitspraak te doen over exacte ruimtelijke spreiding van de verstoringen binnen het plangebied. Zekerheidshalve blijft de middelhoge tot hoge verwachting voor het aantreffen van archeologie uit de periode voor de IJzertijd, Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd voor het gehele gebied gehandhaafd met uitzondering van de huidige bebouwing. Derhalve adviseert BAAC bv dat vervolgonderzoek noodzakelijk is in de vorm van proefsleuven. De oorspronkelijk opbouw van het plangebied laat zich waarschijnlijk beschrijven als een esdek op verspoeld dekzand. Dit komt overeen met de archeologische verwachting, waarbij een overwegend agrarisch landgebruik vanaf de Middeleeuwen naar voren was gekomen, waarbij een esdek oudere resten afgedekt en beschermd heeft. De ondergrond in de verschillende deelgebieden kenmerkt zich tegenwoordig echter door een redelijke afwisseling in verstoringsdiepte. De onverstoorde boringen lijken op zich een minderheid te vormen, namelijk 8 van de 27 boringen. De rest is of wel tot circa 85 cm -mv (9 boringen) of dieper verstoord (10 boringen). Over het algemeen is geen onverstoord podzolprofiel onder een esdek aangetroffen. Enkel in tweetal boringen in deelgebied 4 is een gedeeltelijk intacte bodem onderscheiden. Dit is ook de enige plek waar niet-verspoeld dekzand is aangetroffen. Zoals eerder opgemerkt bestond het landgebruik in de diverse deelgebieden tot ver in de 20^e eeuw vrijwel geheel uit landbouwgrond, waar bovengenoemde verstoringsdieptes moeilijk mee zijn te rijmen. Mogelijk kunnen de verstoringen toegeschreven worden aan (recente) bodemingrepen, die gepaard gingen met de bouwwerkzaamheden en de aanleg van de tuinen. Het is niet mogelijk om op grond van

⁴⁸ Kruithof e.a., 2020.

		enkel de boringen een gedetailleerde uitspraak te doen over de archeologische verwachting van het plangebied. Niet alleen volgt de eventuele verstoring een lokaal zeer variabel beeld, ook kunnen grondsporen in de C-horizont (verspoeld dekzand) niet worden uitgesloten. Zeker niet gezien het hoge aantal waarnemingen in omgeving van het plangebied. Samenvattend kan gesteld worden dat zekerheidshalve de middelhoge tot hoge verwachting voor het aantreffen van archeologie uit de periode voor de IJzertijd, Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd voor het gehele gebied met uitzondering van de huidige bebouwing gehandhaafd blijft.
--	--	---

Bijlage 3. Vondstmeldingen

Zaaknummer (Waarnemingsnr.)	Locatie	Omschrijving
2318636100	5 meter ten zuiden van het plangebied Best-Molenstraat te Best Gemeente Best Coördinaat: 155323/391063	<i>Vroege Middeleeuwen - Late Middeleeuwen :</i> - fragment van geelwitbakkend Pingsdorf aardewerk <i>Late Middeleeuwen :</i> - fragment van roodbakkend geglazuurd aardewerk - greppel/sloot <i>Nieuwe tijd :</i> - 4 greppels/sloten - 2 grondsporen,
4669970100	65 meter ten noordwesten van het plangebied Hoofdstraat 62 En 66 te Best Gemeente Best Coördinaat: 155138/391403	<i>Vroege Middeleeuwen - Late Middeleeuwen :</i> - fragment van een aardewerk vaatwerk <i>Vroege Middeleeuwen - Nieuwe tijd :</i> - 9 GEM brokken - baksteen <i>Middeleeuwen - Nieuwe tijd :</i> - 2 kuilen, - greppel/sloot - 2 paalgaten - 2 waterputten
4652092100	70 meter ten noordwesten van het plangebied Hoofdstraat 62-66 te Best Gemeente Best Coördinaat: 155136/391401	<i>Late Middeleeuwen :</i> - 2 fragmenten van keramische objecten, <i>Nieuwe tijd :</i> - fragment van een KKP kleipijp - fragment van kleurloos/ontkleurd glas
2236323100	85 meter ten zuidwesten van het plangebied Spoorstraat te Best Gemeente Best Coördinaat: 155173/390982	<i>Bronstijd - IJzertijd :</i> - 2 huisplattegronden - 6 kuilen, - vuursteen afslag - 2 greppels/sloten - 51 paalgaten <i>Bronstijd - Nieuwe tijd :</i> - botmateriaal <i>IJzertijd :</i> - handgevormd aardewerk - houtskool <i>IJzertijd - Nieuwe tijd :</i> - 10 fragmenten van ijzeren slakken <i>Late Middeleeuwen - Nieuwe tijd :</i> - 18 fragmenten van gedraaid aardewerk <i>Nieuwe tijd :</i> - fragment van een keramische kleipijp - fragment van een keramisch bouwmetaal
2426130100	115 meter ten oosten van het plangebied Nazarethstraat 10 te Best Gemeente Best Coördinaat: 155395/391314	<i>IJzertijd - Romeinse tijd :</i> - fragment van een keramisch object, <i>Nieuwe tijd :</i> - fragment van steengoed - 11 fragmenten van glazen flessen - fragment van een keramische kleipijp - 2 greppels/sloten - 4 fragmenten van roodbakkend geglazuurde borden/schotels
2839280100	165 meter ten noordoosten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155345/391442	<i>Nieuwe tijd :</i> - 2 bakstenen
4681844100	180 meter ten noordwesten van het plangebied Dijkstraten te Best Gemeente Best Coördinaat: 154946/391353	Niet vermeld in Archis
2866423100	230 meter ten zuidwesten van het plangebied te Best Gemeente Best Coördinaat: 155000/391000	<i>Neolithicum :</i> - fragment van een vuursteen bijl
3018410100	230 meter ten zuidwesten van het plangebied Broekstraat/Treinspoor te Best Gemeente Best Coördinaat: 155000/391000	<i>Nieuwe tijd :</i> - fragment van een geglazuurde steengoed kan

2374048100	250 meter ten oosten van het plangebied Best Centrum te Best Gemeente Best Coördinaat: 155531/391375	<i>Middeleeuwen :</i> - kuil, - greppel/sloot - 8 paalgaten <i>Late Middeleeuwen :</i> - 2 fragmenten van grijsbakkend gedraaid aardewerk - 2 fragmenten van Paffrath aardewerk <i>Late Middeleeuwen - Nieuwe tijd :</i> - fragment van steengoed - 2 fragmenten van roodbakkend geglaazuurd aardewerk <i>Nieuwe tijd :</i> - muurrestanten - fragment van industrieel wit (Maastrichts/Regout) - waterput
------------	---	--

Bijlage 4. Bewoningsgeschiedenis van Nederland

Als aanvullende informatie wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewoningsgeschiedenis van Nederland weergegeven.

Paleolithicum (tot circa 8800 v. Chr.)

De vroegste bewoningssporen in Nederland uit deze periode dateren uit de voorlaatste ijstijd, circa 300.000-130.000 jaar geleden. Waarschijnlijk hebben in de koudste fasen van de ijstijden in Nederland geen mensen geleefd. Daarentegen was bewoning in de warmere perioden wel mogelijk. De mensen die hier toen leefden trokken als jagers/vissers/verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. Veranderingen in het klimaat zorgden voor een veranderende flora en fauna. Tijdens de koude perioden bestond het groot wild onder meer uit rendieren, mammoeten, paarden en steppewisenten. Vooral op paarden en rendieren werd in het Laat-Paleolithicum intensief jacht gemaakt. Tijdens de warmere perioden werd er onder andere op herten, wilde zwijnen en oerossen gejaagd.

Mesolithicum (circa 8800-4900 v. Chr.)

Rond de overgang van het Pleistoceen naar het Holoceen (circa 9000 v. Chr.) verbeterde het klimaat voor een langdurige periode. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor de variatie in flora en fauna (o.a. bosontwikkeling) toenam. De mens kreeg nu de mogelijkheid om meer gevarieerd te eten: vruchten en andere eetbare gewassen stonden nu vaker op het menu. Doordat de temperatuur steeg, trok het groot wild (met name rendieren) naar het noorden, en maakte plaats voor meer territorium gebonden klein wild, vogels en vissen. Door deze veranderende leefomstandigheden werd de jachttechniek aangepast. De vuursteen bewerkingstechniek hield met deze ontwikkeling gelijke tred. Er werden kleine vuursteenspitsen vervaardigd die als pijl- en harpoenpunt werden gebruikt. Met de stijging van de temperatuur begon het landijs te smelten en de zeespiegel te stijgen. Het tot dan toe droge Noordzee-Bekken kwam onder water te staan. De groepen jagers/vissers/verzamelaars wisselden nog wel van locatie maar exploiteerden kleinere gebieden. In het voorjaar viste men in de rivieren, tijdens de zomer leefde men voornamelijk langs de kust, waar naast vis en schaaldieren ook zeehonden als voedselbron dienden. In de herfst verzamelde men noten en vruchten, terwijl in de winter op onder meer pelsdieren werd gejaagd.

Neolithicum (circa 5300-2000 v. Chr.)

Aan het begin van deze periode gingen het jagen, vissen en verzamelen een steeds minder belangrijke rol spelen. Men ging nu zelf cultuurgewassen telen en dieren houden bij het kamp. Uit vondsten valt af te leiden dat het om twee groepen mensen gaat, enerzijds kolonisten met een vrijwel agrarische levenswijze, anderzijds om de autochtone mesolithische bevolking die een half agrarische levensstijl erop na gaat houden. Deze verandering ging gepaard met enkele technologische en sociale vernieuwingen zoals: het wonen op een vaste plek in een huis, het gebruik van vaatwerk van (gebakken) klei en de introductie van geslepen stenen dissels en bijlen. De bevolking groeide nu gestaag, mede door de productie van overschotten. Uit het Neolithicum zijn verschillende nu nog zichtbare grafmonumenten bekend, te weten grafkelders, hunebedden en grafheuvels.

Bronstijd (circa 2000-800 v. Chr.)

Het begin van dit tijdvak valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen zoals bijlen. Vuurstenen werktuigen bleven, zij het minder, in gebruik. Het aardewerk uit deze periode is over het algemeen tamelijk zeldzaam. Vuursteenmateriaal uit de Bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Lange tijd bleven bronzen voorwerpen zeer schaars binnen Nederlands grondgebied. Door het van nature ontbreken van de benodigde grondstoffen moest het brons worden geïmporteerd en ontstonden er handelscontacten over langere afstanden. Eén en ander had wel tot gevolg dat er binnen de bevolking grotere verschillen ontstonden door verschillen op basis van bezit. De grafheuveltraditie, die tijdens het Neolithicum haar intrede deed, werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 v. Chr. vervangen door begravingen in

urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, omgeven door een greppel. Een Kopertijd voorafgaand aan de Bronstijd wordt in Noordwest-Europa niet onderscheiden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Middellandse Zeegebied. Wel zijn uit het Laat-Neolithicum koperen voorwerpen bekend.

IJzertijd (circa 800-12 v. Chr.)

In deze periode werden voor het eerst ijzeren voorwerpen vervaardigd. Voor de productie van werktuigen en wapens werd brons vervangen door ijzer. Er ontstond een inheemse ijzerproductie. Het gebruik van vuursteen voor het vervaardigen van werktuigen duurde nog in beperkte mate voort. Ten opzichte van de Bronstijd traden er in de aardewerktraditie geen radicale veranderingen op. Evenals in het Neolithicum en de Bronstijd woonden de mensen in verspreid liggende hoeven ('Einzelhöfe') of in nederzettingen bestaande uit maar enkele huizen; deze werden in een beperkt gebied nogal eens verplaatst. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (raatakkers). Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand (bezit van metalen voorwerpen), die mogelijk op sociale ongelijkheid duiden. In de zogenaamde vorstengraven uit Zuid Nederland, met daarin luxe, geïmporteerde bijgaven, zijn vermoedelijk lokale of regionale autoriteiten begraven. De meeste begravingen vonden nog immer plaats in urnenvelden. Tijdens de IJzertijd werd het Friese kustgebied gekoloniseerd en ontstonden de eerste terpen.

Romeinse tijd (circa 12 v. Chr. - 450 n. Chr.)

Met de komst van de Romeinen eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. Aangezien de schriftelijke bronnen slechts een zeer fragmentarisch beeld schetsen, is men toch nog in belangrijke mate aangewezen op de archeologie als informatiebron. Een tijd lang diende het Nederlandse rivierengebied als uitvalsbasis voor veldtochten in het noorden van Germanië. In 47 n. Chr. werd de Rijn definitief als Romeinse rijksgrens ingesteld. Ter controle en verdediging van deze zogenaamde 'limes' werden langs de Rijn, tot diep in Duitsland, 'castella' (militaire forten) gebouwd.

De inheemse manier van leven handhaafde zich nog lange tijd. Wel werd, vooral na de opstand van de Bataven tegen de Romeinse overheersers in 69-70 n. Chr., de Romeinse invloed steeds duidelijker. In veel inheems-Romeinse nederzettingen was bijvoorbeeld, naast het eigen handgevormde aardewerk, Romeins importaardewerk in gebruik, dat op de draaischijf was vervaardigd. Er werden, vooral in Limburg, grootse villa's (Romeinse herenboerderijen) gebouwd, hetzij nieuw gesticht, hetzij ontwikkeld vanuit een bestaande inheemse nederzetting.

De Romeinen legden een voor die tijd al uitgebreide infrastructuur aan, waardoor het gebied steeds beter werd ontsloten. Op verschillende plaatsen ontstonden aanzienlijke nederzettingen, waarvan er enkele met een stedelijk karakter (zoals Nijmegen). De inheemse bevolking, ten noorden van de Limes, werd niet zo sterk beïnvloed door de Romeinse aanwezigheid. Er was wel sprake van handelscontacten en het uitwisselen van geschenken. In de tweede helft van de derde eeuw ontstond, onder meer door invallen van Germaanse stammen, een instabiele situatie die met korte onderbrekingen voortduurde tot in de vijfde eeuw. Uiteindelijk leidde dit in het jaar 406 tot de definitieve ineenstorting van de grensverdediging langs de Rijn.

Middeleeuwen (circa 450-1500 n. Chr.)

Over de Vroege Middeleeuwen, vooral over het tijdvak 450-600 n. Chr., is relatief weinig bekend. Zowel historische bronnen als archeologische overblijfselen zijn schaars. De bevolkingsomvang was ten opzichte van de voorafgaande periode sterk afgenomen. De marktgerichte economie verdween en de mensen vielen terug op zelfvoorziening. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinse staatsorganisatie in handen gekomen van regionale en lokale hoofdlieden. Een gezaghebbende status was nu vooral gebaseerd op militair succes en materiële welstand. Deze instabiele periode wordt ook wel aangeduid als de 'tijd van de volksverhuizingen'.

Vanaf de 10^e – 11^e eeuw wordt een overheersende positie van de al dan niet adellijke grootgrondbezitters waargenomen. Dit vertaalt zich in nieuwe nederzettingvormen als mottes, kastelen en versterkte hoeven. In verband met de aanhoudende bevolkingsgroei, en mede dankzij gunstige klimatologische omstandigheden, werd een begin gemaakt met het ontginnen van woeste gronden als bos, heide en veen. Veel van de huidige dorpen en steden dateren uit deze periode. Door de aanleg van dijken en kaden werden laaggelegen gebieden beschermd tegen wateroverlast. De heersende rivaliteit tussen de vorsten leidde, in combinatie met een zwak centraal gezag, veelvuldig tot lokaal geweld, waarvan de bevolking vaak het slachtoffer werd. Door het aanleggen van burgen, schansen, landweren en wallen trachtte men zich te beveiligen.

Nieuwe tijd (1500-heden)

De Nieuwe tijd kenmerkt zich door een groot aantal veranderingen vooral op het gebied van mens- en wereldbeeld. Er is sprake van een Europese overzeese expansie wat leidt tot handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie. Er ontstaat een nieuwe wetenschappelijke belangstelling die resulteert in vele uitvindingen. Deze uitvindingen vormen de motor van de industriële revolutie. Er ontstaat een nationale staat die centraal bestuurd wordt. Als gevolg van deze ontwikkelingen neemt het belang en de omvang van steden toe en neemt de macht van adel af. Het grootste deel van de bevolking is niet meer werkzaam en woonachtig op het platteland maar in de steden. In verband met de aanhoudende bevolkingsgroei worden aan het eind van de 19^e tot het begin van de 20^e eeuw op grote schaal woeste gronden gecultiveerd. Door de industriële revolutie komen steeds meer producten beschikbaar voor steeds meer mensen waardoor de welvaart stijgt. In de Nieuwe tijd vindt er eveneens een hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid plaats, wat zich tot in het begin van de 20^e eeuw uit in de kunsten.

Bijlage 5. AMZ-cyclus

Het AMZ-proces

Archeologisch onderzoek in Nederland wordt in het algemeen uitgevoerd binnen het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Het gehele traject van de AMZ omvat een aantal stappen die elkaar kunnen opvolgen, afhankelijk van het resultaat van de voorgaande stappen. Om inhoudelijke, prijs- en planningstechnische redenen kan er soms voor gekozen worden om bepaalde stappen gelijktijdig uit te voeren. Bovendien kan, indien reeds voldoende gegevens bekend zijn, een stap worden overgeslagen. Elke stap eindigt met een rapport met daarin een advies voor de vervolgstappen. Na elke stap wordt er een besluit genomen door de bevoegde overheid, gemeente, provincie of de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, op basis van de resultaten van het archeologisch onderzoek. Indien na een bepaalde stap blijkt dat geen nader vervolgonderzoek nodig is, wordt het archeologisch onderzoek afgesloten. Ook kan de bevoegde overheid besluiten dat een vindplaats van zo groot belang is, dat deze *in situ* behouden moet worden. Dan dienen de archeologische resten in de grond beschermd te worden door planaanpassing of planinpassing.

Het begint met het bepalen van de onderzoeksplicht. Gemeentelijke, provinciale en landelijke archeologische waardenkaarten geven aan of het plangebied in een gebied ligt met een archeologische verwachting. Indien dit het geval is, dan zal er in het kader van de planprocedure onderzoek verricht moeten worden om te bepalen of er archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. Hiermee start de zogenaamde AMZ-cyclus (zie schema).

De eerste fase: Bureauonderzoek

Elk archeologisch onderzoek begint met een bureauonderzoek. Dit heeft tot doel het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het plangebied om tot een gespecificeerd verwachtingsmodel te komen, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van een eventuele vervolgstap.

De tweede fase: Inventariserend VeldOnderzoek (IVO)

Het doel van een IVO is het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel. Het IVO moet informatie geven over de aan- of afwezigheid, de aard, het karakter, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden.

Inventariserend Veldonderzoek; Booronderzoek en Veldkartering

Door een booronderzoek kan er een goede inschatting gemaakt worden van de kans op archeologische waarden (grondsporen en daarmee samenhangende voorwerpen). Bij het booronderzoek is een onderscheid aangebracht in een verkennende, karterende en waarderende fase. De verkennende fase heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze. Op deze manier worden kansarme zones uitgesloten en kansrijke zones geselecteerd voor de volgende fasen. Tijdens de karterende fase wordt het onderzoeksgebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische vondsten of sporen. De waarderende fase sluit aan op de karterende fase. Het waarnemingsnet kan verdicht worden om de horizontale begrenzing, ligging en omvang van archeologische vindplaatsen vast te stellen.

Een veldkartering wordt uitgevoerd wanneer vondsten of sporen aan de oppervlakte worden verwacht en zichtbaar zijn op het moment dat het onderzoek uitgevoerd wordt. Dit type onderzoek bestaat uit het systematisch belopen van het maaiveld van het plangebied.

Inventariserend Veldonderzoek; Proefsleuven

Als uit vooronderzoek blijkt dat binnen het plangebied archeologische resten aangetroffen kunnen worden kan de bevoegde overheid beslissen tot een proefsleuvenonderzoek. Proefsleuven zijn lange sleuven van minimaal twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar in de voorgaande onderzoeksfase aanwijzingen voor vindplaatsen zijn aangetroffen. De KNA schrijft voor dat bij een dergelijk onderzoek minimaal 5% van het te verstoren gebied onderzocht dient te worden.

Variant archeologische begeleiding

Als het vooronderzoek niet voldoende informatie heeft opgeleverd om de archeologische waarde van de archeologische resten te bepalen en indien proefsleuvenonderzoek door praktische redenen niet uitvoerbaar is, kan besloten worden tot proefsleuven variant archeologische begeleiding van de sloop- of graafwerkzaamheden. Dit betekent dat archeologen bij het graafwerk aanwezig zijn om het werk te volgen en eventuele resten te documenteren. Wanneer tijdens de werkzaamheden vondsten (van hoge archeologische waarde) naar boven komen, die aanleiding geven tot nader onderzoek, kan alsnog besloten worden om tot een opgraving over te gaan.

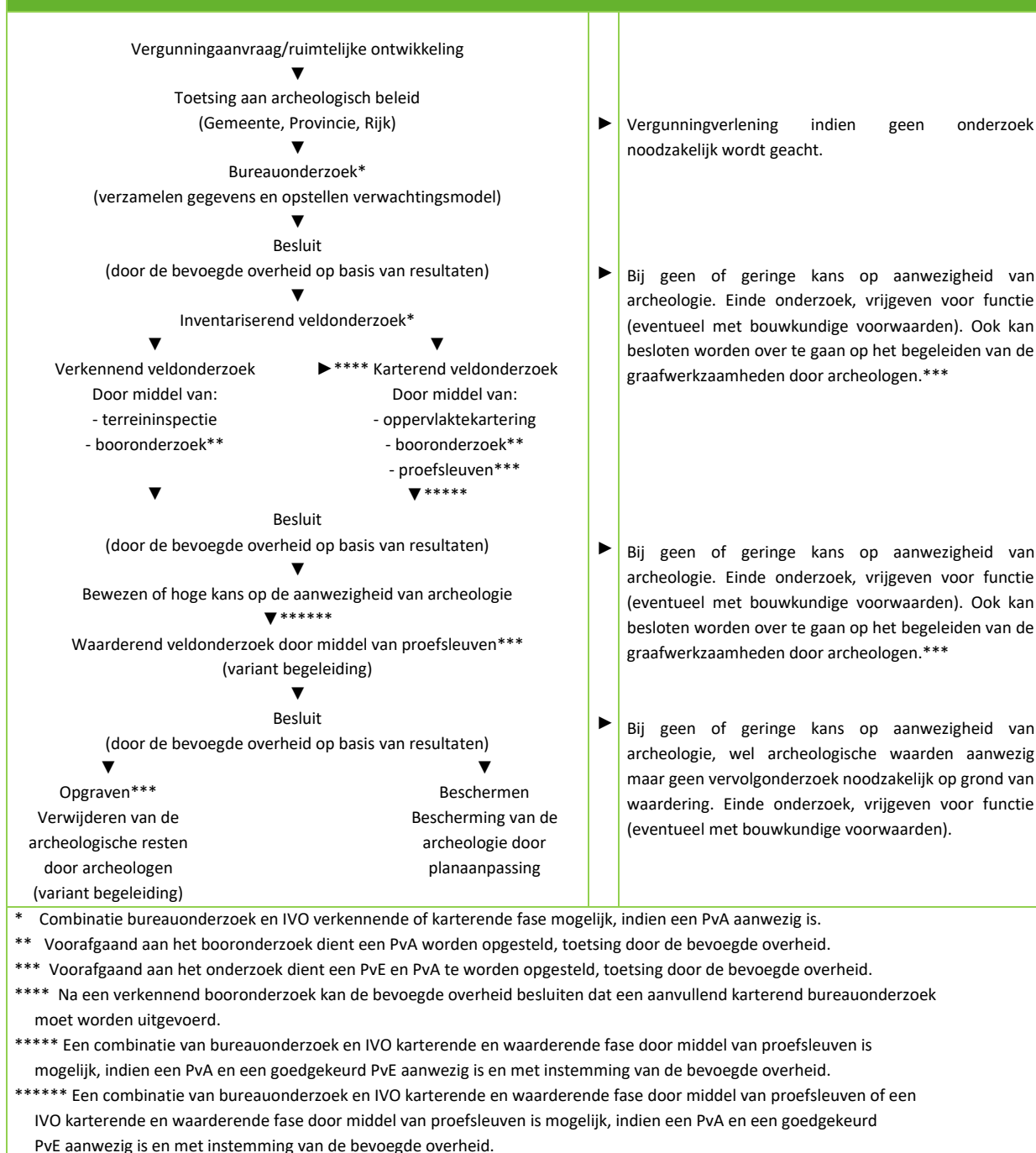
De derde fase: Opgraven

Indien de archeologische resten niet *in situ* bewaard kunnen blijven, maar wel van belang zijn voor de wetenschap, kan de bevoegde overheid besluiten over te gaan tot een opgraving. Het doel hiervan is volgens de KNA het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden, die van belang is voor kennisvorming over het verleden.

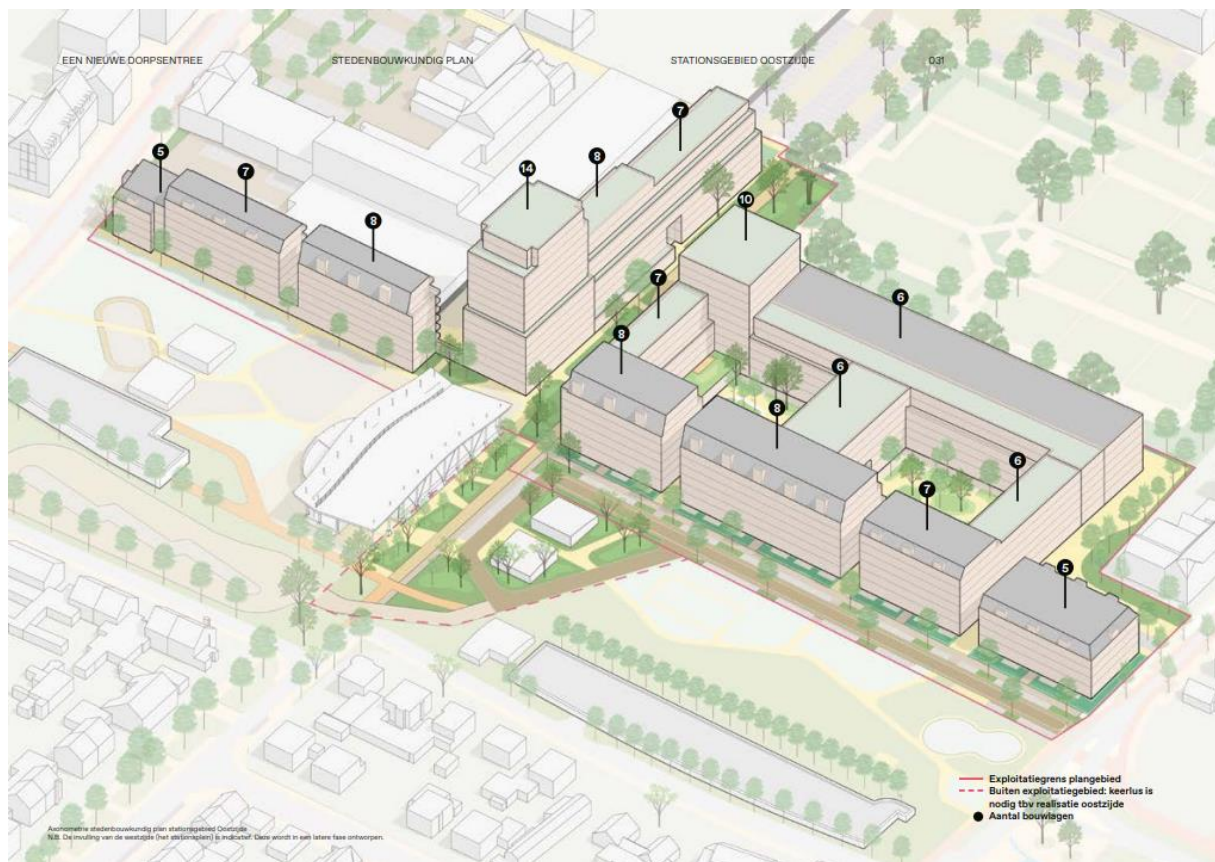
Variant archeologische begeleiding

Als het vooronderzoek niet voldoende informatie heeft opgeleverd om de archeologische waarde van de archeologische resten te bepalen, kan besloten worden tot een opgraving variant archeologische begeleiding van de sloop- of graafwerkzaamheden. Dit betekent dat archeologen bij het graafwerk aanwezig zijn om het werk te volgen en eventuele resten te documenteren. Wanneer tijdens de werkzaamheden vondsten (van hoge archeologische waarde) naar boven komen, die aanleiding geven tot nader onderzoek, kan alsnog besloten worden om tot een opgraving over te gaan.

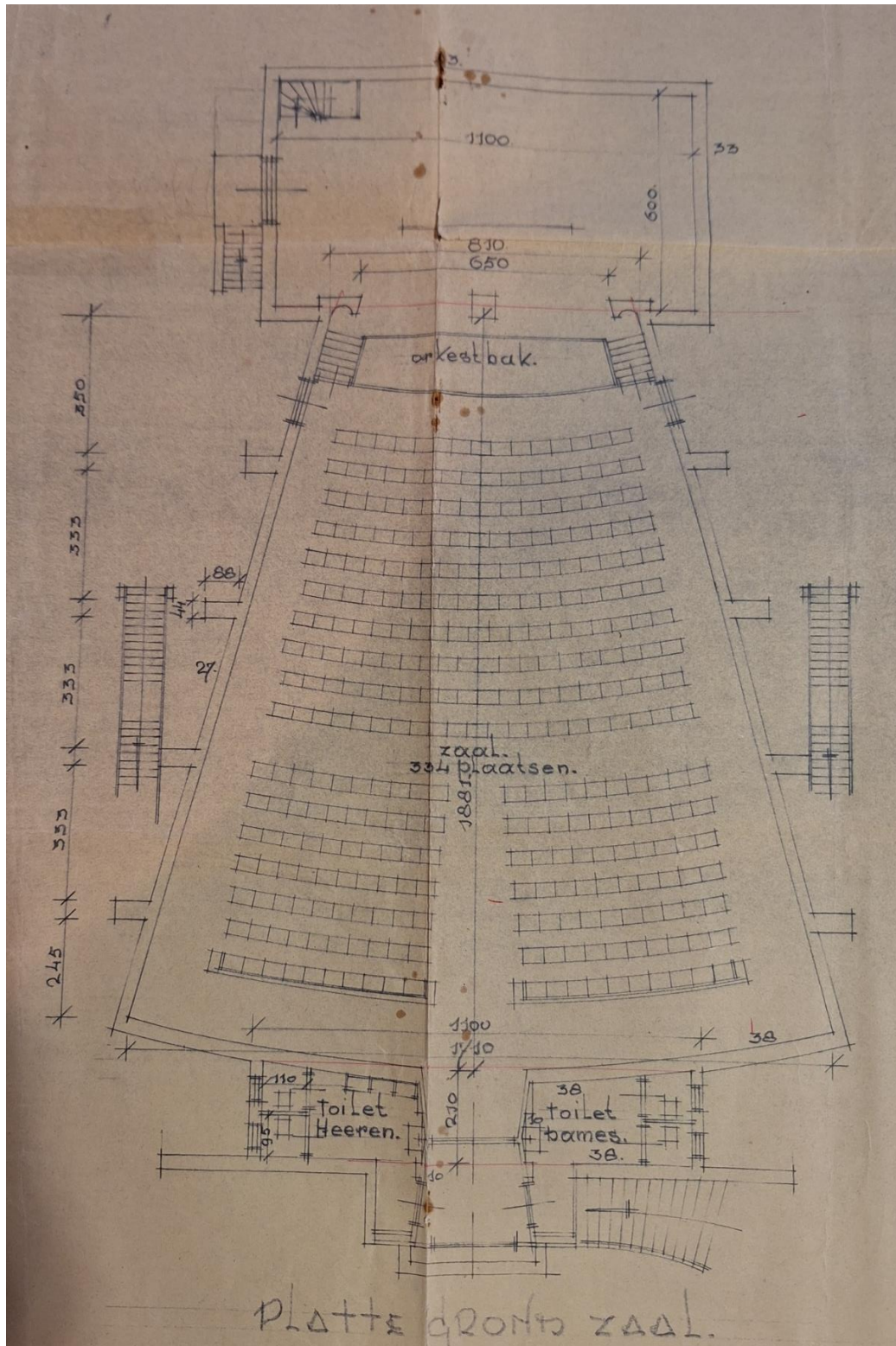
Schema van de Archeologische Monumenten Zorg

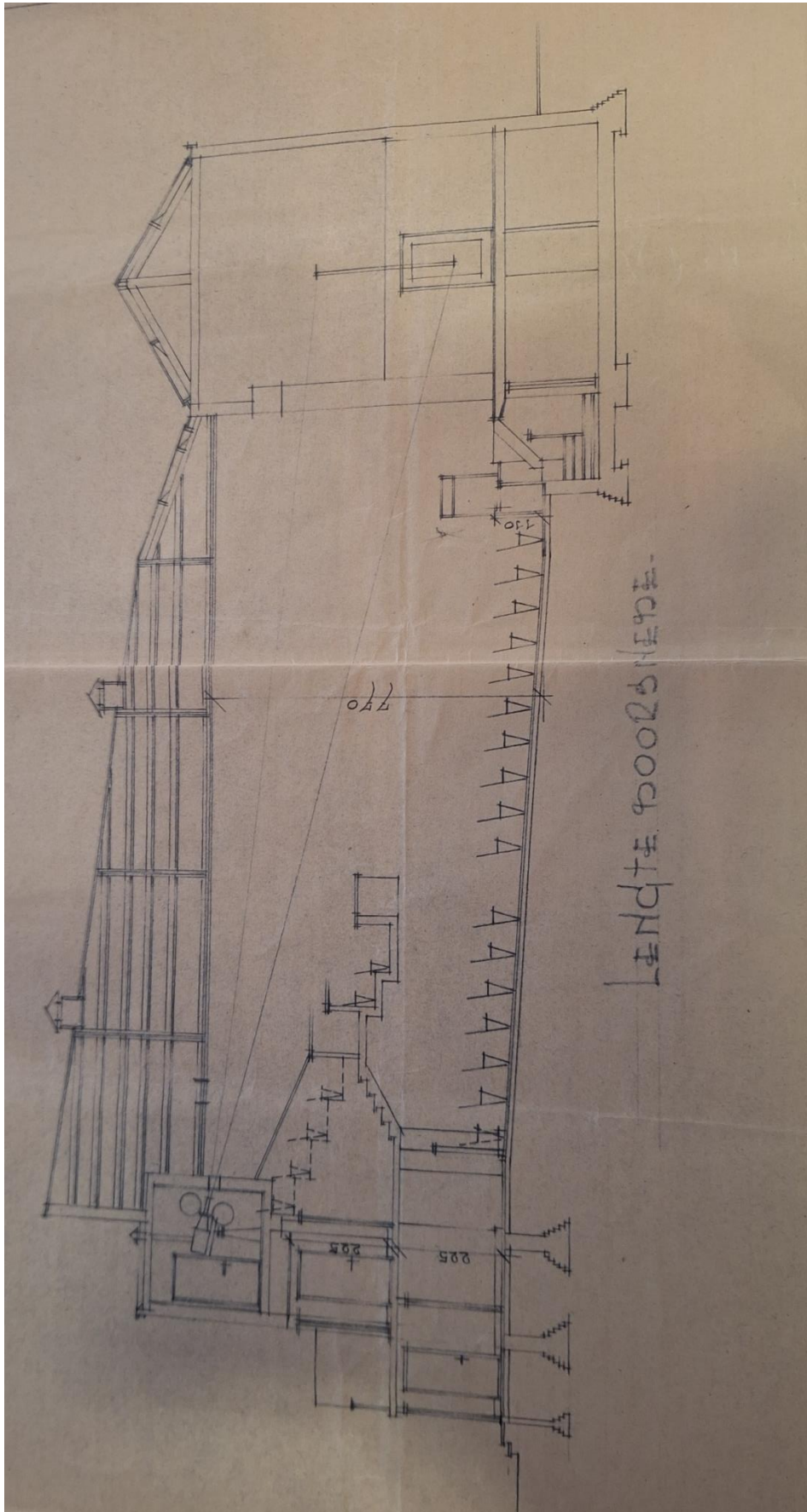

Bijlage 6. Planontwerp met daarin opgenomen het stationsgebied ten zuidwesten van het plangebied.

Bijlage 7. Bouwtekeningen bioscoop

LENDTE 90003HEPE-

